

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών

ΝΟΜΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΟΜΕΑ ΠΟΙΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟ ΕΤΟΣ: 2015-2016

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
Του Χρήστου Γιαλαμά του Δημητρίου

**Ζητήματα από τη δεσμευτική εμβέλεια των δικαστικών
αποφάσεων μεταξύ πολιτικής και ποινικής δίκης**

Επιβλέπων:
Αριστομένης Τζαννετής

Αθήνα, Νοέμβριος 2017

Copyright © Χρήστος Γιαλαμάς, 2017

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας, εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα.

Οι απόψεις και θέσεις που περιέχονται σε αυτήν την εργασία εκφράζουν τον συγγραφέα και δεν πρέπει να ερμηνευθεί ότι αντιπροσωπεύουν τις επίσημες θέσεις του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.

Περιεχόμενα

I. Εισαγωγικές παρατηρήσεις - Οριοθέτηση του αντικειμένου, στόχευση και διάρθρωση της μελέτης.....	4
II. ΓΕΝΙΚΟ ΜΕΡΟΣ.....	7
II.1. Συγκριτικά στοιχεία	7
II.1.1. Γαλλία	7
II.1.2. Γερμανία.....	11
II.1.3. Ιταλία.....	13
II.2. Ιστορική αναδρομή (Από την ΠολΔ και την ΠοινΔ του Maurer στην εισαγωγή του ΚΠολΔ και ΚΠΔ).....	14
II.2.1. Οι προβλέψεις της ΠολΔ και της ΠοινΔ (Maurer)	14
II.2.2. Η επιστημονική συζήτηση από τα τέλη του 19 ^{ου} αιώνα μέχρι και το μέσο του 20 ^{ου} αιώνα.....	15
II.2.3. Η στάση της νομολογίας πριν την εισαγωγή του ΚΠολΔ και ΚΠΔ	20
II.2.4. Οι κοινές συνεδριάσεις των νομοπαρασκευαστικών επιτροπών ΚΠολΔ και ΚΠΔ και η κατάληξή τους.....	22
III. ΕΙΔΙΚΟ ΜΕΡΟΣ.....	27
III.1. Προοίμιο – Οι ισχύουσες σήμερα διατάξεις των ΚΠολΔ και ΚΠΔ	27
III.2. Δέσμευση των πολιτικών δικαστηρίων από τις αποφάσεις των ποινικών δικαστηρίων	28
III.2.1. Η περίπτωση αθωωτικής απόφασης του ποινικού δικαστηρίου	29
III.2.2. Η περίπτωση καταδικαστικής απόφασης του ποινικού δικαστηρίου	36
III.2.3. Το σκέλος της καταδικαστικής απόφασης του ποινικού δικαστηρίου, με το οποίο επιδικάζονται οι αστικές αξιώσεις του πολιτικώς ενάγοντος	38
III.2.4. Συμπέρασμα – Ιδία θέση.....	41
III.3. Δέσμευση των ποινικών δικαστηρίων από τις αποφάσεις των πολιτικών δικαστηρίων	43
III.3.2. Δικονομικό δεδουλευμένο της απόφασης του πολιτικού δικαστηρίου.....	44
III.3.2. Το ζήτημα της έλλειψης διεθνούς δικαιοδοσίας.....	46
III.3.3. Το ζήτημα της ρήτηρας διαιτησίας	52
III.3.5. Το ζήτημα της εφαρμογής αλλοδαπού ουσιαστικού δικαίου	53
III.3.6. Συμπέρασμα – Ιδία θέση.....	59
IV. Πορίσματα – Τελικές παρατηρήσεις	59
BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	63

I. Εισαγωγικές παρατηρήσεις - Οριοθέτηση του αντικειμένου, στόχευση και διάρθρωση της μελέτης

Η διάκριση της δικαιοσύνης σε πολιτική, απονεμόμενη από τα πολιτικά δικαστήρια, και σε ποινική, απονεμόμενη από τα ποινικά δικαστήρια έχει καθιερωθεί από μακρόν στα συστήματα απονομής της δικαιοσύνης όλων των χωρών του πολιτισμένου δυτικού κόσμου. Παρ' ημίν, ο χωρισμός καθιερώθηκε το πρώτον με το νόμο της 21^{ης} Ιανουαρίου/2^{ας} Φεβρουαρίου 1834 περί οργανισμού των δικαστηρίων και συμβολαιογράφων, ισχύσαντος από την 25^η Ιανουαρίου 1835, δυνάμει του οποίου θεσπίστηκε ρητώς η διάκριση των πολιτικών δικαστηρίων από τα ποινικά δικαστήρια¹.

Μολονότι οι κύκλοι δικαιοδοσίας των πολιτικών και των ποινικών δικαστηρίων είναι σαφώς διακεκριμένοι, αρκετές είναι οι περιπτώσεις, όπου αυτοί συναντώνται και αλληλοτέμνονται. Στην περίπτωση μιας κλοπής λ.χ. υφίσταται αφενός μεν το δικαίωμα της πολιτείας να επιβάλει ποινή στο δράστη αυτής, αφετέρου δε το δικαίωμα του παθόντος να αξιώσει την αποκατάσταση της επελθούσας ζημίας του. Ο μεν ποινικός δικαστής είναι υποχρεωμένος να ερευνήσει εάν το αφαιρεθέν κινητό πράγμα άνηκε κατά κυριότητα στον παθόντα ή στον κατηγορούμενο δράστη, διότι μόνον στην πρώτη περίπτωση υπάρχει ποινικό αδίκημα και δύναται να επιβληθεί ποινή, ο δε πολιτικός δικαστής είναι υποχρεωμένος να ερευνήσει το αυτό ακριβώς ζήτημα, προκειμένου να σχηματίσει πλήρη δικανική πεποίθηση για το αν συντρέχουν τα στοιχεία του πραγματικού του κανόνα δικαίου που καλείται να εφαρμόσει για να διατάξει είτε την αυτούσια απόδοση του πράγματος είτε αποζημίωση². Περαιτέρω, ξεχωριστό σημείο συνάντησης των δύο αυτών κύκλων αποτελεί ο θεσμός της *πολιτικής αγωγής*, ήτοι η παροχή στο ημεδαπό δικονομικό σύστημα της δυνατότητας στον *αδικηθέντα* από το έγκλημα που φέρεται να τελέσθηκε, να ασκήσει τις αστικής φύσης αξιώσεις του κατά τη διάρκεια της ποινικής δίκης ενώπιον του ποινικού δικαστηρίου.

Ενδέχεται οι δύο αυτοτελείς αυτές διαδικασίες να κινούνται παράλληλα χρονικά ή να έχει προηγηθεί η μία της άλλης, και είτε το πολιτικό είτε το ποινικό δικαστήριο να έχει ήδη αποφανθεί για το βιοτικό συμβάν, το οποίο αναμένεται να αποτελέσει επίσης αντικείμενο διερεύνησης από το έτερο, μη επιληφθέν ακόμη

¹ Ταυτόχρονα εκκίνησε η ισχύς της Πολιτικής και της Ποινικής Δικονομίας, συνταχθεισών από το Βαυαρό νομικό Maurer

² Βλ. *Γιόκας*, Αμοιβαία επίδρασις ποινικού και πολιτικού δεδικασμένου, έκδ. 1974, σελ. 10

δικαστήριο. Φιλοδοξία της παρούσας μελέτης αποτελεί η εγγύτερη προσέγγιση της δεύτερης, κατά κύριο λόγο, περίπτωσης.

Ερωτάται, λοιπόν, κατά πρώτον αν δεσμεύεται το επιλαμβανόμενο αγωγής αποζημίωσης του παθόντος πολιτικό δικαστήριο από την ήδη εκδοθείσα απόφαση του ποινικού δικαστηρίου, με την οποία αυτό έχει κηρύξει ένοχο ή αθώο τον εναγόμενο – δράστη της αποδιδόμενης σε αυτόν πράξης. Αν, κατόπιν, διαφοροποιείται η απάντηση ανάλογα με το λόγο για τον οποίο το ποινικό δικαστήριο οδηγήθηκε σε αθωωτική απόφαση. Αντίστροφα, δεσμεύεται το ποινικό δικαστήριο από τυχόν προηγηθείσα απόφαση του πολιτικού δικαστηρίου, με την οποία απορρίφθηκε η αγωγή αποζημίωσης του παθόντος ως ουσιαστικά αβάσιμη, δηλ. με την αιτιολογία ότι δεν τελέσθηκε η πράξη ή ότι ο εναγόμενος – κατηγορούμενος δεν υπέχει υπαιτιότητα ως προς αυτήν; Τι συμβαίνει, αντίστοιχα, σε περίπτωση αποδοχής της αγωγής και τελεσίδικης κρίσης του πολιτικού δικαστηρίου ότι ο εναγόμενος – κατηγορούμενος τέλεσε την πράξη και οφείλει αποζημίωση;

Τα ερωτήματα αυτά αποτελούν τους κεντρικούς άξονες γύρω από τους οποίους περιστρέφεται η δογματική, αλλά και πρακτική, εξέταση του ζητήματος, με τελική στόχευση την απάντηση στον εξής κεντρικό προβληματισμό. Λαμβανομένου υπ' όψιν ότι αμφότερες η πολιτική και η ποινική δικαιοσύνη αποβλέπουν στην εδραίωση της δημόσιας τάξης, την ευημερία του κοινωνικού συνόλου και τη διαιώνιση των ηθικών αξιών, είναι δυνατή η ταυτόχρονη συνύπαρξη εντός της ίδιας έννομης τάξης δύο *αντιφατικών* (αμετάκλητων) δικαστικών αποφάσεων, προερχόμενων από δικαστήρια διαφορετικών δικαιοδοσιών; Είναι ανεκτή ειδικότερα η συνύπαρξη μιας απόφασης ποινικού δικαστηρίου, δυνάμει της οποίας κρίθηκε ότι ο Α θανάτωσε τον Β και καταδικάστηκε αυτός σε ποινή φυλάκισης (ή κάθειρξης) με μίας απόφασης πολιτικού δικαστηρίου, σύμφωνα με την οποία ο Α ουδόλως ευθύνεται για το θάνατο του Β, και άρα ουδεμία αξίωση χρηματικής ικανοποίησης λόγω ψυχικής οδύνης υφίσταται στο πρόσωπο των οικείων του; Αντίστοιχα, είναι ανεκτή η συνύπαρξη μια απόφαση ποινικού δικαστηρίου, δυνάμει της οποίας ο Α κηρύχθηκε αθώος για το θάνατο του Β, διότι λ.χ. γι αυτόν (το θάνατο) ευθύνεται ο Γ, με μία απόφαση πολιτικού δικαστηρίου που καταδικάζει τον Α (και όχι τον Γ) σε χρηματική ικανοποίηση των οικείων του θύματος Α λόγω ψυχικής οδύνης³;

³ Βλ. επί του παρόντος αντί άλλων *Κονδύλης*, Το δεδικασμένο κατά τον Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας², έκδ. 2007, σελ. 106: «... αφενός μεν διασπάται η ενότητα της έννομης τάξης, αφετέρου δε θίγεται πολλές

Αντί εισαγωγικών προβληματισμών, θα μπορούσε ήδη να επισημανθεί από το σημείο αυτό η εντελώς διαφορετική φυσιογνωμία της μιας από την άλλη δικαστική διαδικασία. Στη ποινική δίκη κυριαρχεί το *ανακριτικό σύστημα*, δια του οποίου αναζητείται η *απόλυτη αλήθεια* με ευρείες δυνατότητες στο πεδίο των αποδείξεων, ενώ στην πολιτική δίκη το *συζητητικό σύστημα* εναποθέτει στην πρωτοβουλία των διαδίκων την προσαγωγή του αποδεικτικού υλικού, που μόνον αυτό δύναται να λάβει υπ' όψιν του το πολιτικό δικαστήριο, για να οδηγηθεί σε μια *σχετική αλήθεια*, στην οποία αρκείται ο πολιτικός δικαστής. Επικρατούν, περαιτέρω, διαφορετικές αντιλήψεις στους κόλπους κάθε δικαιοδοσίας ως προς την προσέγγιση των ζητημάτων της *υπαιτιότητας* (λ.χ. της αμέλειας), της *αιτιώδους συνάφειας* κ.λπ.

Η μελέτη διαρθρώνεται σε δύο μέρη. Στο *Πρώτο Μέρος*, το οποίο επέχει, τρόπον τινά, θέση *Γενικού Μέρους*, προσεγγίζονται και αναλύονται οι σχετικές διατάξεις, μέσω μιας σύντομης, αλλά εξαιρετικά ενδιαφέρουσας ιστορικής αναδρομής στη διαδικασία θεσμοθέτησής τους. Περιλαμβάνεται, επίσης, μια σύντομη συγκριτική επισκόπηση της επεξεργασίας του ζητήματος σε αλλοδαπές έννομες τάξεις, λόγω της επιρροής που παρατηρήθηκε εξ αυτών στις επιλογές του ημεδαπού νομοθέτη. Στο *Δεύτερο Μέρος*, τιτλοφορούμενο ως *Ειδικό Μέρος*, ερευνάται, πρωτίστως, η νομολογιακή προσέγγιση των ειδικότερων ζητημάτων, ήτοι αν υφίσταται κάποιου είδους δέσμευση του ποινικού δικαστηρίου από τις αποφάσεις των πολιτικών δικαστηρίων και, αντίστροφα, αν υφίσταται κάποιου είδους δέσμευση του πολιτικού δικαστηρίου από τις αποφάσεις των ποινικών δικαστηρίων, ενώ αναλύονται οι ειδικότερες εκφάνσεις τους και ορισμένες εξαιρετικές περιπτώσεις που παρουσιάζουν ιδιαίζον ενδιαφέρον.

φορές *καίρια το περί δικαίου συναίσθημα και η εμπιστοσύνη των πολιτών στην απονομή της δικαιοσύνης, όταν το μεν ποινικό δικαστήριο καταδικάζει αμετακλήτως κάποιον ως δράστη ορισμένου εγκλήματος, δεχόμενο ενδεχομένως και την κατ' αυτού πολιτική αγωγή του θύματος, και στη συνέχεια το πολιτικό δικαστήριο απορρίπτει την αγωγή αποζημιώσεως για τη ζημιά που προκλήθηκε στο θύμα (ή για επιπλέον χρηματική ικανοποίηση), με την αιτιολογία ότι δεν διαπράχθηκε έγκλημα ή ότι ο καταδικασμένος δεν είναι εκείνος που το διέπραξε ή ότι δεν το βαρύνει καμία υπαιτιότητα...», και στην υποσημ. 44: «... Συνυπαρξη όμως αντιφατικών αποφάσεων ως προς την ενοχή ορισμένου προσώπου για ποινικό αδίκημα προσβάλλει βάναυσα το αίσθημα δικαίου και υποβιβάζει το κύρος των δικαστηρίων...»*

II. ΓΕΝΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

II.1. Συγκριτικά στοιχεία

II.1.1. Γαλλία

Η επεξεργασία των υπό εξέταση ζητημάτων στη Γαλλία έχουν ξεχωριστό ενδιαφέρον λόγω της επιρροής τους στη διαμόρφωση των ημεδαπών ρυθμίσεων των παλαιών κωδίκων Πολιτικής και Ποινικής Δικονομίας, που παρουσιάζονται κατωτέρω.

Στο παλαιό γαλλικό δίκαιο, εκ της αδικοπραξίας γεννιόταν μόνο μία ιδιωτική ποινική αγωγή, δια της οποίας ο παθών αξίωνε την αποκατάσταση της ζημίας του. Μετά τα διατάγματα των ετών 1539 και 1670 η διάκριση μεταξύ των δύο αγωγών υπήρξε πλήρης, και ο παθών δικαιούταν να ασκήσει αγωγή είτε ποινική είτε πολιτική. Αμφότερες, όμως, αυτές οι αγωγές εκδικάζονταν από το ίδιο δικαστήριο, το οποίο είχε την ευχέρεια να μετατρέψει τη διαδικασία από ποινική σε πολιτική και αντίστροφα. Λ.χ. αν κατά την εκδίκαση της πολιτικής αγωγής προέκυπτε ποινική ευθύνη του εναγόμενου, το δικαστήριο μπορούσε να μετατρέψει την πολιτική διαδικασία σε ποινική και να επιβάλει στο δράστη ποινή. Αντίστροφα, αν το δικαστήριο εκδίκασε ποινική υπόθεση και πειθόταν ότι δεν υπήρξε ποινικά κολάσιμη πράξη, αλλά ότι ο κατηγορούμενος είχε προκαλέσει ζημία στον παθόντα, μετέβαλε τη διαδικασία σε πολιτική και καταδίκασε τον κατηγορούμενο σε αποζημίωση του παθόντος⁴.

Η πολιτική δικαιοσύνη διαχωρίστηκε οριστικά από την ποινική δικαιοσύνη μετεπαναστατικά από το κωδικοποιηθέν από το Μ. Ναπολέοντα δίκαιο, οπότε το ζήτημα της αλληλεπίδρασης των αποφάσεων των ποινικών και πολιτικών δικαστηρίων ήγειρε σοβαρές συζητήσεις, ιδίως στην περίπτωση που ο παθών παρίστατο ως πολιτικώς ενάγων ενώπιον του ποινικού δικαστηρίου.

Γαλλική θεωρία και νομολογία ομονοούσαν τότε ότι η τυχόν προηγηθείσα απόφαση του πολιτικού δικαστηρίου περί αποζημίωσης του παθόντος ουδεμία απολύτως έννομη επιρροή ασκούσε στο ποινικό δικαστήριο, το οποίο είχε τη δυνατότητα να εκδώσει αντίθετη, δηλ. αντιφατική απόφαση. Αναγνωρίστηκαν δύο

⁴ Βλ. αναλυτικότερα *Γυιόκας*, όπ.π., σελ. 32-33

εξαιρέσεις, η περίπτωση προδικαστικών ζητημάτων που επιλύονταν υποχρεωτικά από το πολιτικό δικαστήριο (λ.χ. το κύρος τελεσθέντος γάμου) και η περίπτωση πολιτικών αποφάσεων περί διαπίστωσης προσωπικής κατάστασης (λ.χ. υιοθεσία). Προς αποφυγή μάλιστα επηρεασμού του ποινικού δικαστή από την απόφαση του πολιτικού δικαστηρίου, ο παθών απεμπολούσε το δικαίωμά του να παραστεί ως πολιτικώς ενάγων ενώπιον του ποινικού δικαστηρίου, στην περίπτωση που είχε ασκήσει το σχετικό δικαίωμά του ενώπιον του πολιτικού δικαστηρίου, κατ' εφαρμογή της αρχής *una via electa non datur recursus ad alteram*⁵.

Διχογνωμία επικράτησε, ωστόσο, στη λύση που θα προκρινόταν στην αντίστροφη περίπτωση, όταν δηλ. είχε προηγηθεί η απόφαση του ποινικού δικαστηρίου, και στην επίδραση που αυτή θα είχε στην πολιτική δίκη.

Η πρώτη άποψη, εκφράσθηκε αρχικά από τον *Merlin*, εξελίχθηκε μεταγενέστερα από τους υποστηρικτές του, και εν τέλει επικράτησε ολοκληρωτικά. Κατ' αυτόν, η πολιτική αγωγή αποτελούσε πάντοτε *εξάρτημα* της ποινικής και, επομένως, θα έπρεπε πάντοτε να ακολουθεί την τύχη της. Στήριξε την άποψή του αυτή στο άρθρ. 1351 του γαλλΑΚ, το οποίο καθιέρωνε την ισχύ του αστικού δεδικασμένου, όταν υπήρχε ταυτότητα αντικειμένου, νομίμου αιτίας και *προσώπων*. Υποστήριξε ο *Merlin*, ότι αδιαμφισβήτητά υφίστατο στις εξεταζόμενες περιπτώσεις ταυτότητα αντικειμένου και νομίμου αιτίας, ενώ ακόμη και στην περίπτωση που την ποινική δίκη εκκινούσε ο Εισαγγελέας, αυτός ως εκπρόσωπος όλων των προστατευόμενων από το δίκαιο προσώπων, εκπροσωπούσε και τον παθόντα από την άδικη πράξη, καταφάσκοντας με τον τρόπο αυτό και την ταυτότητα προσώπων. Αποδεχόμενος, λοιπόν, την πλήρωση και των τριών προϋποθέσεων, θεωρούσε ότι οι αποφάσεις των ποινικών δικαστηρίων παρήγαγαν ισχύ δεδικασμένου, δεσμεύον και τα πολιτικά δικαστήρια. Επιπρόσθετα, συνήγαγε επιχείρημα και από το άρθρ. 3 της τότε ισχύουσας γαλλΠοινΔ, το οποίο επέτασσε την αναβολή της πολιτικής δίκης μέχρι την έκδοση τελικής απόφασης από το ποινικό δικαστήριο, σε περίπτωση που αυτή (η αγωγή ενώπιον του πολιτικού δικαστηρίου) ασκούνταν προτού αρχίσει η ποινική δίκη ή κατά τη διάρκεια αυτής. Κατά τον *Merlin*, εκ της διάταξης αυτής προέκυπτε με σαφήνεια η υπεροχή της ποινικής δίκης έναντι της πολιτικής, διότι σε διαφορετική περίπτωση ουδείς άλλος λόγος αναστολής της προόδου της τελευταίας θα υφίστατο, παρά μόνον

⁵ Βλ. αναλυτικότερα *Γυιόκας*, όπ.π., σελ. 34, μ.π.π. στη γαλλική θεωρία και νομολογία της εποχής

το υποχρεωτικό και δεσμευτικό δεδικασμένο της απόφασης του ποινικού δικαστηρίου⁶.

Στον αντίποδα της άνω άποψης τοποθετήθηκε ο *Toullier*, ο οποίος, εν πρώτοις, αμφισβήτησε ευθέως την πλήρωση των άνω τριών προϋποθέσεων, της ταυτότητας αντικειμένου και νομίμου αιτίας, πολλώ δε μάλλον της ταυτότητας προσώπων. Υποστήριξε ότι ο Εισαγγελέας που κινεί την ποινική δίωξη δεν εκπροσωπεί τα δικαιώματα του παθόντος αλλά το συμφέρον της κοινωνίας γενικά, ενώ ρητώς απαγορευόταν η υπ' αυτόν υποβολή αιτήματος αποζημίωσης του παθόντος. Μόνον στην περίπτωση που ο παθών παρίστατο ενώπιον του ποινικού δικαστηρίου ως πολιτικώς ενάγων, ο *Toullier* συμφωνούσε ότι θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι πληρούνταν οι προϋποθέσεις ύπαρξης δεδικασμένου. Αρνιόταν, όμως, εμφιατικά την υπεροχή των αποφάσεων των ποινικών δικαστηρίων έναντι των πολιτικών⁷.

Κατά την ολοκληρωτική, όπως προεκτέθηκε, επικράτηση της θεωρίας του *Merlin*, υπήρξαν αρκετές εξελκτικές αυτής παρεμβάσεις από τους υποστηρικτές της⁸. Η κυριότερη εξ αυτών, έχουσα ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τον πυρήνα της προβληματικής του υπό εξέταση ζητήματος, εστιάζει στο επιχείρημα ότι η δημόσια τάξη επιβάλλει τη συμφωνία της απόφασης του πολιτικού δικαστηρίου με αυτήν του ποινικού δικαστηρίου, διότι διαφορετικά θα προκαλούταν σοβαρή διατάραξη της, καθώς επίσης και κατάρρευση της πεποίθησης του λαού στην ποινική δικαιοσύνη, η οποία (πεποίθηση) αποτελεί τη θεμέλιο λίθο κάθε οργανωμένης κοινωνίας⁹. Ειδική αναφορά αξίζει στην ειδικότερη θεωρία του *Aubry et Rau*, ο οποίος απομακρύνθηκε από το επιχείρημα εκ του άρθρ. 1351 γαλλΑΚ και προσέγγισε με περισσότερο επιστημονικό τρόπο το ζήτημα. Κατέληξε σε ορισμένα συμπεράσματα, αποφαινόμενος ότι όντως οι καταδικαστικές αποφάσεις των ποινικών δικαστηρίων, εφόσον αποφαίνονται επί της τέλεσης της αξιόποινης πράξης και της ποινικής ευθύνης του

⁶ Βλ. αναλυτικότερα *Γυιόκας*, ό.π., σελ. 36-43, μ.π.π.

⁷ Βλ. αναλυτικότερα *Γυιόκας*, ό.π., σελ. 36, μ.π.π.

⁸ Βλ. αναλυτικότερα *Γυιόκας*, ό.π., σελ. 38-43 με περαιτέρω αναφορές και παραπομπές στους *Helie, Carre et Chauveau, Boitard, Armand, Mangin, Le Sellyer, Demogue, Capitant, Glasson-Tissier-Morel, Hebraud*

⁹ Βλ. χαρακτηριστικά την αγόρευση του *Mourre*, Εισαγγελέα του Γαλλικού Ακυρωτικού το έτος 1817, σύμφωνα με τον οποίο «...μια ποινική απόφαση είναι ένα μνημείο υψωθέν στους κόλπους της κοινωνίας, το οποίο πρέπει να τραβάει όλα τα βλέμματα και να δεσμεύει όλες τις σκέψεις. Είναι ένα μνημείο πάνω στο οποίο αποτυπώνεται μια δημόσια αλήθεια... με αυτόν τον τρόπο, υπό το πρόσχημα ότι η ποινική δίωξη και το ιδιωτικό συμφέρον δεν είναι το ίδιο πράγμα, θα λέγαμε στο πολιτικό δικαστήριο ότι ένας άνθρωπος δεν είναι ένοχος, ενώ αυτός έχει θανατωθεί στη γκιλοτίνα ή ότι το έγκλημά του είναι βέβαιο, ενώ ο ίδιος απαλλάχθηκε στο ποινικό και επανεντάχθηκε μέσα στην κοινωνία...», βλ. αναλυτικότερα την παράθεση του αποσπάσματος στη γαλλική γλώσσα σε *Γυιόκας*, ό.π., σελ. 37

δράστη αποτελούν δεδικασμένο *erga omnes* και δεσμεύουν τον πολιτικό δικαστή, διαχώρισε όμως ορισμένες περιπτώσεις αθωωτικών αποφάσεων, ήτοι αυτές με τις οποίες το δικαστήριο αποφαινεται ότι ο δράστης τέλεσε την πράξη, αλλά για κάποιον άλλον λόγο δεν καταδικάζεται ή αυτές που αφορούν εξ αμελείας τελεσθέντα εγκλήματα, διότι σ' αυτές τις περιπτώσεις θα πρέπει να παραμένει ενεργή η δυνατότητα του παθόντος να αξιώσει αποζημίωση¹⁰.

Η γαλλική νομολογία δεχόταν την ισχύ του δεδικασμένου της ποινικής απόφασης στην πολιτική δίκη με την ακόλουθη αιτιολογία: «... ουδέποτε επιτρέπεται εις τον πολιτικόν δικαστήν να παραγνωρίζη ό,τι απεφασίσθη κατά τρόπον βέβαιον και κατηγορηματικόν υπό της ποινικής δικαιοδοσίας ή επίσης δεν επιτρέπεται εις τον πολιτικόν δικαστήν να παραγνωρίση ό,τι απεφασίσθη βεβαίως και αναγκαίως υπό του ποινικού δικαστή...»¹¹. Ωστόσο, λόγω της ασφυκτικής δέσμευσης που αισθανόταν υιοθέτησε αρκετές εξαιρέσεις, όπως λ.χ, στην περίπτωση της ανθρωποκτονίας εξ αμελείας, όπου η νομολογία δεχόταν ότι το πολιτικό δικαστήριο, παρά την καταδικαστική απόφαση του ποινικού δικαστηρίου, μπορούσε να εξετάσει τη συνδρομή τυχόν συντρέχοντος πταίσματος του παθόντος, ή ότι ο πολιτικός δικαστής δικαιούται να εξετάζει πραγματικά περιστατικά, τα οποία δεν εξέτασε ο ποινικός δικαστής.

Η αρχή της «απόλυτης ισχύος» των αποφάσεων των ποινικών δικαστηρίων στην πολιτική δίκη ισχύει στη Γαλλία μέχρι και σήμερα. Κατά την πάγια νομολογία, «οι αποφάσεις την ποινικής δικαιοσύνης έχουν στην πολιτική δίκη απόλυτη ισχύ για κάθε τι που κρίθηκε αμετακλήτως και αναγκαίως και αφορά: α) Την τέλεση της αξιόποινης πράξης. β) Το νομικό χαρακτηρισμό της. γ) Την ενοχή ή αθωότητα εκείνων, στους οποίους αποδόθηκε η πράξη. Είναι αδιάφορο, αν τα πιο πάνω ζητήματα λύθηκαν με ρο διατακτικό ή στις αιτιολογίες, εφόσον αυτές οι τελευταίες χρησιμεύουν ως αναγκαίο στήριγμα του διατακτικού...»¹². Σε κάθε περίπτωση, αποκλείεται η ταυτόχρονη εκδίκαση των αγωγών στις δύο δικαιοδοσίες, κατ' εφαρμογή του άρθρ. 4 παρ. 2 γαλλΚΠολΔ, το οποίο επιβάλλει στο πολιτικό δικαστήριο την υποχρέωση να διατάξει αναστολή της διαδικασίας¹³.

¹⁰ Βλ. αναλυτικότερα Γυιόκας, όπ.π., σελ. 40-41

¹¹ Βλ. αναλυτικότερα Γυιόκας, όπ.π., σελ. 44-45

¹² Βλ. Κονδύλης, όπ.π., σελ. 106-107 με περαιτέρω παραπομπές σε αποφάσεις του *Cour de Cassation*

¹³ Βλ. Ψαρούδα-Μπενάκη, Η πολιτική αγωγή στην ποινική δίκη, έκδ. 2015, σελ. 357, υποσημ. 1081

Π.1.2. Γερμανία

Αρχικά, στο χώρο του γερμανικού δικαίου, με επιρροές από το Κανονικό Δίκαιο της Δυτικής Εκκλησίας και τους Ιταλούς νομομαθείς του Κανονικού Δικαίου, επικρατούσε η άποψη ότι η απόφαση του ποινικού δικαστηρίου δέσμευε τον πολιτικό δικαστή. Ο ποινικός δικαστής δικαιούταν να αποφανθεί παρεμπιπτόντως και για τις αστικές αξιώσεις του παθόντος, ενώ ο πολιτικός δικαστής ήταν υποχρεωμένος να αναβάλει την εκδίκαση της υπόθεσης, εάν προέκυπτε ύπαρξη αξιόποινης πράξης, οφείλοντας, περαιτέρω, να αναμείνει την απόφαση του ποινικού δικαστηρίου.

Ωστόσο, εν όψει της απουσίας ειδικών νομοθετικών προβλέψεων σε εκείνο το χρονικό στάδιο για τη ρύθμιση του ζητήματος, είχαν διατυπωθεί και άλλες αποκλίνουσες γνώμες. Ιδιαίτερη μνεία προσήκει¹⁴ στην άποψη ότι η απόφαση του ποινικού δικαστηρίου δύναται να χρησιμεύσει ως σπουδαιότατο αποδεικτικό μέσο στον πολιτικό δικαστή, ο εναγόμενος όμως διατηρεί το δικαίωμα ανταπόδειξης με τα επιτρεπόμενα από την πολιτική δικονομία αποδεικτικά μέσα.

Ειδική ρύθμιση υφίστατο μόνον στην Ποινική Δικονομία της Βαυαρίας, στα άρθρ. 8 και 9 της οποίας, προβλεπόταν ότι η τελεσίδικη απόφαση του ποινικού δικαστηρίου δεν θεωρούταν ως περιβεβλημένη με την ισχύ του δεδικασμένου και συνεπώς ως περικλείουσα αλήθεια ανεπίδεκτη αμφισβήτησης, αλλά ως απόδειξη πλήρης, μόνον υπό τον όρο ότι εκδόθηκε επί τη βάσει αποδείξεων, επιτρεπόμενων και κατά την πολιτική δικονομία.

Μετά τη γερμανική ενοποίηση το έτος 1871, ετέθησαν σε ισχύ το έτος 1877 η ενιαία Πολιτική Δικονομία (Zivilprozessordnung) και η ενιαία Ποινική Δικονομία (Strafprozessordnung). Οι δύο αυτοί δικονομικοί κώδικες καθόρισαν και τα ζητήματα της επίδρασης των αποφάσεων της μιας δικαιοδοσίας στην άλλη, με τρόπο αντίθετο από τα κρατούντα τότε στη Γαλλία και την ειδική ρύθμιση του Βαυαρικού Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, υιοθετώντας την αντίληψη της πλήρους ανεξαρτησίας κάθε δικαστηρίου.

Ειδικότερα, στο άρθρ. 14 παρ. 1 του Εισαγωγικού Νόμου του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας (EGZPO), περιλήφθηκε διάταξη, σύμφωνα με την οποία: «... Αι

¹⁴ Αξίζει η επισήμανση λόγω της ομοιότητας με την κυρίαρχη στάση της σύγχρονης ημεδαπής νομολογίας, βλ. αναλυτικά κατωτέρω κεφάλαιο III.2.2

οικονομικά διατάξεις των καθ' εκαστα χωρών δι' όλας τας αστικές δίκας καταργούνται. Ιδία καταργούνται: 1) Αι διατάξεις περί δεσμευτικής δυνάμεως της ποινικής απόφασεως δια τον πολιτικών δικαστήν...». Ο νομοθέτης είχε τότε προφανώς στόχευση την κατάργηση των προεκτεθεισών διατάξεων στη Βαυαρία, αλλά και τα ισχύοντα στις μέχρι πρότινος γαλλικές περιοχές της Αλσατίας και της Λωραίνης, όπου ίσχυε η θεωρία του *Merlin*¹⁵.

Η διάταξη ήταν απολύτως σαφής και ανεπίδεκτη αμφισβητήσεων. Στη θεωρία γινόταν, μάλιστα, υποστηρικτικά και επίκληση της διάταξης του άρθρ. 286 γερμΚΠολΔ, σύμφωνα με το οποίο ο πολιτικός δικαστής είναι απολύτως ελεύθερος κατά την εκτίμηση των αποδείξεων, πλην των περιπτώσεων εκείνων, για τις οποίες υπάρχουν ρητώς δεσμευτικοί κανόνες απόδειξης. Τέτοια δεσμευτική διάταξη αναφορικά με τη δεσμευτική εμβέλεια τυχόν προηγηθείσας απόφασης ποινικού δικαστηρίου δεν υπήρχε, οπότε ουδεμία δέσμευση του πολιτικού δικαστή απ' αυτήν μπορούσε να γίνει δεκτή. Το συμπέρασμα αυτό δεν αμφισβητούνταν ούτε από την παρεχόμενη από τη διάταξη του άρθρ. 149 γερμΚΠολΔ δυνατότητα στον πολιτικό δικαστή να αναστείλει την ενώπιον του εκκρεμούσα δίκη, μέχρις ότου αποφανθεί το ποινικό δικαστήριο επί της αξιόποινης πράξης.

Αντίστροφα, μολονότι δεν υπήρχε αντίστοιχη διάταξη για το αδέσμευτο των ποινικών δικαστηρίων από τις αποφάσεις των πολιτικών δικαστηρίων, ουδείς υποστήριξε ότι υπήρχε κάποιου είδους δέσμευση, εν όψει της πρόβλεψης στο άρθρ. 261 γερμΚΠΔ περί ελεύθερης εκτίμησης των αποδείξεων από τον ποινικό δικαστή.

Σήμερα, η απόφαση του ποινικού δικαστηρίου επί της πολιτικής αγωγής (*Adhäsionsverfahren*), θεωρείται από τον ίδιο το νομοθέτη απολύτως ισοσθενής με αυτήν του πολιτικού δικαστηρίου, και άρα αναπτύσσει δύναμη δεδικασμένου για το μεταγενέστερα επιλαμβανόμενο της αποζημιωτικής αγωγής πολιτικό δικαστήριο¹⁶. Στο χώρο του αστικού δικονομικού δικαίου, μάλιστα, γίνεται δεκτό ότι το δεδικασμένο ισχύει ακόμη και αν το ποινικό δικαστήριο αποφάνθηκε για μέρος της αξίωσης του πολιτικώς ενάγοντος¹⁷.

¹⁵ Βλ. αναλυτικότερα *Γυιόκας*, όπ.π., σελ. 50-53

¹⁶ Βλ. § 406 παρ. 3 γερμΚΠΔ «...*Die Entscheidung über den Antrag steht einem im bürgerlichen Rechtsstreit ergangenen Urteil gleich. Das Gericht erklärt die Entscheidung für vorläufig vollstreckbar; ... st über den Grund des Anspruchs rechtskräftig entschieden, so findet die Verhandlung über den Betrag nach § 304 Abs. 2 der Zivilprozessordnung vor dem zuständigen Zivilgericht statt...*»

¹⁷ Βλ. *Stein/Jonas (-Leipold)*, Kommentar zur Zivilprozessordnung, έκδ. 22, § 318 αρ. 25 και § 322 αρ. 302επ.

Π.1.3. Ιταλία

Στο χώρο του ιταλικού δικαίου, το θέμα ρυθμίσθηκε παλαιότεν από το νομοθέτη προκειμένου να αποφευχθούν οι διχογνωμίες που είχαν ανακύψει στην Γαλλία. Κατά το άρθρ. 6 της παλαιάς ιταλΠοινΔ η καταδικαστική απόφαση του ποινικού δικαστηρίου αποτελούσε δεδικασμένο για τον πολιτικό δικαστή, ο οποίος δικαιούταν να διατάξει αποδείξεις μόνον για το αν επήλθε ζημία και για το εύρος αυτής. Δεν μπορούσε, με άλλα λόγια, να αποφανθεί ότι δεν είχε τελεστεί το αδίκημα. Αντίστοιχα, στο άρθρ. 12 της παλαιάς ιταλΠοινΔ προβλεπόταν ότι η πολιτική αγωγή εναντίον του κατηγορουμένου δεν μπορούσε να εγερθεί, να συνεχισθεί ή να επανεισαχθεί ενώπιον του πολιτικού δικαστηρίου σε περίπτωση αμετάκλητης αθωωτικής απόφασης, με την οποία κρίθηκε ότι η πράξη δεν τελέστηκε ή δεν την τέλεσε ο κατηγορούμενος ή δεν συνέπραξε σε αυτήν ή όταν αποφασίσθηκε ότι δεν είναι επαρκείς οι αποδείξεις για όλα αυτά. Επομένως, ο πολιτικός δικαστής δεσμευόταν ακόμη και στην περίπτωση αθώωσης του κατηγορουμένου λόγω αμφιβολιών. Εξαιρεση αποτελούσε η περίπτωση των καθαρά αστικών αδικημάτων, τα οποία ασφαλώς δεν είχαν κριθεί από το ποινικό δικαστήριο. Μετά την εισαγωγή του ιταλΚΠΔ το έτος 1931, το ζήτημα ρυθμίσθηκε διεξοδικότερα, με επίκεντρο τα τυχόν προδικαστικά ζητήματα που ανέκυπταν μεταξύ των δύο δικαιοδοσιών. Συνοπτικά, το ποινικό δικαστήριο δεσμευόταν από αποφάσεις των πολιτικών δικαστηρίων, με τις οποίες επιλύονταν προδικαστικά ζητήματα της ποινικής δίκης σχετικά με την προσωπική κατάσταση και με οποιοδήποτε άλλο ζήτημα αστικής φύσης, υπό τη μοναδική προϋπόθεση ότι δεν υπήρχε περιορισμός στις αποδείξεις. Κατά τα λοιπά η ισχύς των αποφάσεων των ποινικών δικαστηρίων στην πολιτική δίκη παρέμεινε η ίδια με το προϊσχύσαν δίκαιο. Προβλέφθηκαν, ωστόσο, ρυθμίσεις που απέτρεπαν την παράλληλη κίνηση και των δύο διαδικασιών¹⁸.

Στη σύγχρονη εποχή ο ιταλΚΠΔ επιτρέπει την παράλληλη κίνηση των δύο διαδικασιών, με την έννοια της μεταφοράς της μίας στην άλλη και υπό τον όρο της μη έκδοσης απόφασης στη μία ή στην άλλη. Δίδεται μία προτεραιότητα στην ποινική δίκη, όπως συνάγεται και από τις αναλυτικές προβλέψεις των άρθρ. 651-654 σχετικά με την

¹⁸ Βλ. αναλυτικότερα *Γυιόκας*, ό.π., σελ. 63-70

ενέργεια δεδικασμένου που αναπτύσσουν οι αποφάσεις του ποινικού δικαστηρίου στην πολιτική δίκη¹⁹.

II.2. Ιστορική αναδρομή (Από την ΠολΔ και την ΠοινΔ του Maurer στην εισαγωγή του ΚΠολΔ και ΚΠΔ)

II.2.1. Οι προβλέψεις της ΠολΔ και της ΠοινΔ (Maurer)

Όπως εκτέθηκε ήδη εισαγωγικά, ο ημεδαπός δικονομικός νομοθέτης συμπεριέλαβε τόσο στην προϊσχύσασα Πολιτική Δικονομία (ΠολΔ) όσο και στην προϊσχύσασα Ποινική Δικονομία (ΠοινΔ) διατάξεις σχετικές με το υπό εξέταση ζήτημα.

Αναλυτικότερα, στο άρθρ. 10 ΠολΔ προβλεπόταν ότι *«συνήθως η πολιτική διαδικασία αναβάλλεται μέχρι τέλους της ποινικής»*, ενώ στο αμέσως επόμενο άρθρ. 11 ΠολΔ, προβλεπόταν η εξής εξαίρεση: *«Μόνον όταν η πολιτική δίκη περιέχει προδικαστικόν ζήτημα δια την ποινικήν διαδικασίαν, αποφαινόνται κατ' εξαίρεσιν πρώτα τα πολιτικά δικαστήρια περί της πολιτικής αγωγής»*.

Περαιτέρω, στην εξαιρετικά κρίσιμη διάταξη του άρθρ. 12 ΠολΔ, ο νομοθέτης όρισε ότι: *«Αποφασισθέντος άπαξ του προδικαστικού (προκαταρκτικού) ζητήματος παρά του αρμοδίου δικαστηρίου, δεν δύναται πλέον το άλλο δικαστήριο, είτε πολιτικόν, είτε ποινικόν, να επιχειρήση την έρευναν του αυτού ζητήματος»*. Το περιεχόμενο, όμως, της ουσιώδους αυτής διάταξης συσκοτίσθηκε με την ταυτόχρονη πρόβλεψη στο άρθρ. 12 ΠοινΔ ότι: *«Η αθωωτική ή καταδικαστική απόφασις δεν εμποδίζει την επιδίωξιν των ιδιωτικών απαιτήσεων ενώπιον του πολιτικού δικαστηρίου»*. Με άλλα λόγια, ενώ σύμφωνα με το άρθρ. 12 ΠολΔ καθιερώθηκε ο αμοιβαίος σεβασμός του ενός δικαστηρίου προς τις αποφάσεις του άλλου, υπό την προϋπόθεση της επίλυσης κάποιου προδικαστικού ζητήματος, με την διάταξη του άρθρ. 12 ΠοινΔ φαινόταν να υιοθετείται η αντίθετη αρχή ως προς το ποινικό δεδικασμένο, ήτοι ότι σε κάθε περίπτωση ο παθών μπορούσε να προσφύγει ενώπιον των πολιτικών δικαστηρίων²⁰. Τέλος, αξίζει να

¹⁹ Βλ. αναλυτικότερα Ψαρούδα-Μπενάκη, όπ.π., σελ. 357-358, υποσημ. 81

²⁰ Βλ. Καλλιγά, σε Κουντουριώτης, Νέοι πανδέκται, τομ. Γ', σελ. 473-474: *«... Αν ο νομοθέτης δεν ελογίζετο πάντοτε νεκρός, ηθέλαμεν ζητήσει παρ' αυτό ακρόασιν, δια να τον ερωτήσωμεν. Τι προτιμάς, Πανσέβαστε Κύριε νομοθέτα, να φανής ανακόλουθος, άλλα λέγων περί αθωωτικής, και άλλα περί*

υπομνησθεί η συναφής με την προπαρατεθείσα του άρθρ. 10 ΠολΔ διάταξη του άρθρ. 8 ΠοινΔ, σύμφωνα με την οποία: «*Εάν η πολιτική αγωγή εισαχθή εις το αρμόδιον πολιτικόν δικαστήριον, προτού αρχίση η ενώ γίνεται η ποινική διαδικασία, αναβάλλεται η πολιτική δίκη μέχρι της οριστικής ποινικής αποφάσεως*».

Η εκ πρώτης όψεως αντιφατικότητα μεταξύ των διατάξεων της ΠολΔ και της ΠοινΔ γέννησε «σφοδρές» και εξαιρετικά ενδιαφέρουσες επιστημονικές συζητήσεις μεταξύ των επιφανών Ελλήνων νομομαθών από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα μέχρι και τις αρχές του 20^{ου} αιώνα²¹. Αξίζει μια σύντομη επισκόπηση τους, προτού εξεταστεί η στάση της νομολογίας και παρουσιασθούν οι προπαρασκευαστικές εργασίες για την εισαγωγή των ΚΠΔ και ΚΠολΔ κατά τα έτη 1951 και 1968 αντίστοιχα.

Π.2.2. Η επιστημονική συζήτηση από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα μέχρι και το μέσο του 20^{ου} αιώνα

Πρώτος ασχολήθηκε με το ζήτημα ο Φέδερ στις παραδόσεις του για την Πολιτική Δικονομία στο Πανεπιστήμιο Αθηνών²². Κατά την άποψή του «ο νομοθέτης της Ελλάδος καθιέρωσεν αρχήν ουσιωδεστάτην, περί ης εδιχογνωμούν οι διασημότεροι της Γαλλίας νομομαθείς ... Κατά τα εξαιρετικάς ταύτας διατάξεις [σ.σ. 11-12 ΠολΔ, 12 ΠοινΔ] καταδικαστικής ούσης της ποινικής αποφάσεως, δεν συγχωρείται πλέον κατά το γράμμα και το πνεύμα του άρθρου 12 ΠολΔ ν' ανανεωθή το ζήτημα ενώπιον του πολιτικού δικαστού, ως λ.χ. επί της ένεκεν αποζημιώσεως δίκης η έρευνα και συζήτησις περί του αν επράχθη το έγκλημα και αν εξετελέσθη υπό του καταδικασθέντος...».

Ακολούθως, ο Β. Οικονομίδης²³, διακείμενος θετικά για τις θέσεις που υποστήριξε ο Toullier στη Γαλλία, εστίασε αποκλειστικά στη διάταξη του άρθρ. 12 ΠολΔ και στη γραμματική ερμηνεία του όρου *προδικαστικό ζήτημα*, καταλήγοντας στο ότι η ποινική απόφαση δεν αποτελεί δεδικασμένο για την πολιτική περί αποζημίωσης δίκη, ούτε αντίστροφα η πολιτική για την ποινική, πλην ορισμένων εξαιρέσεων, κατά

καταδικαστικής αποφάσεως, ή περιττολόγος και (συχώρησον την έκφρασιν χάριν της αληθείας) άσκοπος φύλαρος, ομιλών περί πορδικαστικού ζητήματος ανυπάρκτου, ως ο τετραγωνισμός του κύκλου, και περί του άπαξ δικασθέντος και όσα άλλα έρριψας εις το άρ. 12 της Πολ. Δικον. Ως μη όφειλες! Aut! Aut!...»

²¹ Μεγάλο μέρος του εξαιρετικά ενδιαφέροντος αυτού επιστημονικού διαλόγου έχει διασωθεί αυτούσιο χάρι στη μεταφορά του από τον Κουντουριώτη σε Νέοι Πανδέκται, τομ. Γ. , σελ. 440-660, καθώς παρέθεσε αυτούσιες όλες τις δημοσιευθείσες διατριβές και μελέτες κατά τα έτη 1860-1896

²² Βλ. Φέδερ, Παραδόσεις Πολιτικής Δικονομίας, έκδ. 1849, σελ. 330-336

²³ Βλ. Κουντουριώτης, όπ.π., σελ. 440-463, 477-490

τις οποίες επιλύθηκε προδικαστικό ζήτημα από το ένα δικαστήριο για την εκκρεμή στο άλλο δίκη. Ως τέτοιο χαρακτηρίζει το «εξ ιδιαιτέρων στοιχείων (νομικού και πραγματικού) αποτελούμενον, ούτινος η λύσις έχει επιρροήν επί την διάγνωσιν της κυρίας υποθέσεως». Ως παραδείγματα ύπαρξης δεδικασμένου αναφέρει την περίπτωση, κατά την οποία εκκρεμεί ενώπιον του πολιτικού δικαστηρίου αίτηση διορισμού επιτρόπου και προσάγεται απόφαση ποινικού δικαστηρίου, δυνάμει της οποίας ο προτεινόμενος επίτροπος καταδικάσθηκε για ποινικό αδίκημα, γεγονός που υποχρεώνει τον πολιτικό δικαστή να απορρίψει την αίτηση, ή την περίπτωση προσβολής εγγράφου ως πλαστού και την ύπαρξη ποινικής καταδικαστικής απόφασης περί της πλαστότητας.

Εκ διαμέτρου αντίθετη γνώμη από αυτήν του Β. Οικονομίδη διατύπωσε ο Καλλιγάς²⁴, ο οποίος υποστήριξε την άποψη ότι το ζήτημα επιλύεται κατά το επικρατήσαν σύστημα του *Merlin* και των οπαδών του στη Γαλλία, επί τη βάση των διατάξεων των άρθρ. 10-12 ΠολΔ και 8-12 ΠοινΔ. Ειδικότερα, εστιάζει στο επιχείρημα ότι ο νομοθέτης απέδωσε προτεραιότητα στην ποινική διαδικασία, προβλέποντας την αναστολή της πολιτικής μέχρι του πέρατος της πρώτης. Επικαλείται, επιπρόσθετα, τη διάταξη του άρθρ. 589 της προϊσχύσασας ΠολΔ, κατά την οποία εάν κατά το στάδιο της πολιτικής διαδικασίας προκύψει υποψία κολάσιμης πράξης, ο εισαγγελέας οφείλει να λάβει ανυπερθέτως όλα τα μέτρα προς βεβαίωση της αξιόποινης πράξης και να ζητήσει κατά το άρθρ. 10 ΠολΔ την αναστολή της πολιτικής διαδικασίας. Σκοπός της προτεραιότητας αυτής, λέγει, είναι «η αποφυγή της ηθικής επιρροής, ην δύναται ν' ασκήση η τυχόν προεκδοθείσα πολιτική απόφασις επί την κρίσιν του ποινικού δικαστού, αλλά είναι επίσης και η υπεροχή, ην ήθελε να προσδώση ο νομοθέτης εις την πρώτην έναντι της δευτέρας...». Ως προδικαστικό ζήτημα, κατά τη διάταξη του άρθρ. 12 ΠολΔ, θεωρεί ο Καλλιγάς, «το κοινόν ζήτημα», δηλ. την κοινή πραγματική βάση της ποινικής και πολιτικής αγωγής. «Την έννοιαν του καθιερουμένου προδικαστικού ζητήματος δεν δυνάμεθα να την ανεύρωμεν», υποστηρίζει, «ούτε εις το ρωμαϊκόν δίκαιον ούτε εις τους Γάλλους συγγραφείς, αλλά εις το κείμενον του άρθρ. 12 ... Σήμερον προδικαστικόν ζήτημα είναι αυτής ταύτης της δίκης, είτε πολιτικής είτε ποινικής το παρεμπίπτον και ως επεισόδιον, η ως προπαρασκευαστικόν της όλης δίκης εμφανιζόμενον Μόνον υπό τον όρον ότι το πραγματικόν ζήτημα ποινικής και πολιτικής δίκης είναι κοινόν δύναται να υπάρξη ζήτημα προδικαστικόν...». Καταλήγει, λοιπόν, στο πρακτικό συμπέρασμα ότι «... θα ήτο τελείως άτοπον μετά καταδικαστικήν απόφασιν του ποινικού δικαστηρίου επί

²⁴ Βλ. Κουντουριώτης, όπ.π., σελ. 464-477, 490-499, 528-534

κλοπή ή τραύμασι να υποχρεωθή ο παθών ν' αποδείξη εκ νέου την τέλεσιν του αδικήματος και την συμμετοχήν εις αυτό του δράστου, ενώ το ζήτημα τούτο ηρευνήθη και ελύθη υπό του ποινικού δικαστηρίου...». Και αυτός, όμως, επιμένει στην άποψη αυτήν μόνον για τις καταδικαστικές αποφάσεις, δεχόμενος ότι στην περίπτωση λ.χ. αθώωσης του κατηγορουμένου λόγω έλλειψης δόλου, ο παθών δικαιούται, σύμφωνα και με την κατά τα λοιπά αντιφατική με τα παραπάνω διάταξη του άρθρ. 12 ΠοινΔ να προσφύγει ενώπιον του πολιτικού δικαστηρίου, αξιώνοντας την αποκατάσταση της ζημίας του, πράγμα για το οποίο ενδεχομένως να αρκεί και αμέλεια του υπαίτιου, αναφέροντας το παράδειγμα της φθοράς ξένης ιδιοκτησίας.

Μη βρίσκοντας απολύτως ικανοποιητικούς τους συλλογισμούς του *Καλλιγά*, προστέθηκε από τον *Παπαχρήστου*²⁵ το εξής επιχείρημα: Δεν είναι δυνατόν, υποστηρίζει, να υπάρξει ενέργεια δεδικασμένου αν ο παθών δε συμμετείχε στην ποινική διαδικασία, διότι για το δεδικασμένο απαιτείται ταυτότητα προσώπων, και ο παθών δεν δύναται να θεωρηθεί ότι εκπροσωπείται στη δίκη από τον εισαγγελέα. Για τον λόγο αυτό θα πρέπει να αποκλεισθεί η παραγωγή οποιασδήποτε ενέργειας δεδικασμένου στις αθωωτικές αποφάσεις. Τουναντίον, σε περίπτωση καταδικαστικής απόφασης, αυτή σαφώς και δεσμεύει τον πολιτικό δικαστή, δεδομένου ότι ο δράστης παρέστη στην ποινική δίκη και ότι «ο ποινικός νόμος κείται υπέρ όλων κατά του παραβάτου». Μπορεί, λοιπόν, ο παθών όχι μόνον να στηρίζει την πολιτική αγωγή του στο δεδικασμένο της καταδικαστικής απόφασης, αλλά και να ζητήσει την επίταση της ενοχής του καταδικασθέντος. Με άλλα λόγια, ο *Παπαχρήστου* υποστηρίζει ότι η διάταξη του άρθρ. 12 ΠοινΔ έχει τεθεί αποκλειστικά και μόνον προς όφελος του παθόντος.

Ο *Ν.Ι.Σαρίπολος*²⁶ έλαβε θέση στο ζήτημα, διακρίνοντας δύο είδη προδικαστικών ζητημάτων, τα κύρια προδικαστικά ζητήματα ή προκρίματα και τα καταχρηστικά προδικαστικά ζητήματα. Στην πρώτη κατηγορία κατατάσσει τα *praejudicia* του ρωμαϊκού δικαίου, δηλ. τα ζητήματα αστικού δικαίου, λ.χ. τα σχετικά με την προσωπική κατάσταση, για την επίλυση των οποίων, κατά το άρθρ. 11 ΠοινΔ αναστέλλεται η ποινική δίκη μέχρι πέρατος της πολιτικής. Για τα κύρια προδικαστικά ζητήματα θεωρείται ότι απορρέει ενέργεια δεδικασμένου από την απόφαση του ενός δικαστηρίου για το άλλο, το οποίο δεσμεύεται από την προγενέστερη και απαγορεύεται

²⁵ Βλ. *Κουντουριώτης*, όπ.π., σελ. 499-528

²⁶ Βλ. *Ν.Ι.Σαρίπολος*, Σύστημα Ποινικής Νομοθεσίας, τομ. Δ', παρ. 842επ.

η επανεξέτασή τους. Στη δεύτερη κατηγορία κατατάσσει τα προκαταρκτικά ζητήματα και τις ενστάσεις, για την επίλυση των οποίων, υποστηρίζει, δεν απαιτείται η αναστολή της εκκρεμούς δίκης, αλλά αυτά επιλύονται παρεμπιπτόντως από το δικαστήριο στο οποίο αναφέρονται, χωρίς η σχετική απόφαση να αποτελεί δεδικασμένο για το άλλο δικαστήριο, το οποίο είναι ελεύθερο να διατάξει νέα απόδειξη και να αποφασίσει αντίθετα. Σε γενικές γραμμές, εμφανίζεται σύμφωνος με τη θέση Β. Οικονομίδη, θεωρώντας ότι η ποινική απόφαση δεν αποτελεί δεδικασμένο για την πολιτική, διότι μόνον το γεγονός της ύπαρξης κοινής βάσης μεταξύ πολιτικής και ποινικής αγωγής δεν είναι ικανό να προσδώσει την ιδιότητα προδικαστικού ζητήματος στη μια εξ αυτών έναντι της άλλης.

Ο Κωστής²⁷ αντέκρουσε την άνω άποψη, ισχυριζόμενος ότι δια του άρθρ. 12 ΠολΔ δημιουργήθηκε ένας νέος τύπος προδικαστικού ζητήματος, άγνωστου στο ρωμαϊκό δίκαιο και σύμφωνου με τη θεωρία Καλλιγά, με τη διαφοροποίηση ότι όσον αφορά στις αθωωτικές αποφάσεις των ποινικών δικαστηρίων, αυτές μόνον κατ' εξαίρεση παράγουν δεδικασμένο. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η άποψη του ότι «Προδικαστικόν ζήτημα εν γένει δυνάμεθα να καλέσωμεν εκείνο, ούτινος η λύσις είναι αναγκαία προϋπόθεσις προς διάγνωσιν της κύριας δίκης. Εν τη ποινική διαδικασία ειδικώτερον δυνάμεθα να καλέσωμεν προδικαστικά ζητήματα, όσα περιστρέφονται εις την βεβαίωσιν γεγονότων ή σχέσεων, αποτελουσών ουσιώδες στοιχείον του αξιοποιήνου πράξεως τινός. Επομένως, το ζήτημα της πατρότητος ή γνησιότητος τέκνου, της κυριότητος αφαιρεθέντος πράγματος, του κύρους του γάμου, της υπάρξεως παρακαταθήκης κ.λπ. εισίν άπαντα ζητήματα προδικαστικά, προκειμένης κατηγορίας κατά τινός ένεκα προσβολής κατά της οικογενειακής τάξεως, ένεκα κλοπής ή υπεξαίρεσεως, ένεκα διγαμίας ή μοιχείας κ.λπ.... Αλλά πάντα τα ζητήματα ταύτα δεν αναστέλλουσι την πρόοδον της ποινικής δίκης, ειμή εάν ήδη είναι εκκρεμής η πολιτικής αγωγή δια την λύσιν των ζητημάτων τούτων υπό του πολιτικού δικαστηρίου...».

Ο Κωνσταντόπουλος²⁸ εν συνεχεία συντάσσεται και αυτός με τις θέσεις Καλλιγά, επικρίνοντας την άποψη Β. Οικονομίδου για την προσέγγιση των προδικαστικών ζητημάτων, λέγοντας ότι στην περίπτωση της αίτησης διορισμού επιτρόπου, ο πολιτικός δικαστής δε δεσμεύεται κατ' ακριβολογία από το δεδικασμένο της ποινικής καταδικαστικής απόφασης, αλλ' ότι ευθέως εφαρμόζει τη σχετική διάταξη

²⁷ Βλ. Κουντουριώτης, όπ.π., σελ. 534-544

²⁸ Βλ. Κωνσταντόπουλος/Μακρυγιάννης, Ερμηνεία της ελληνικής ποινικής δικονομίας, έκδ. 1925, σελ. 159-171, 243-254

που στερεί τον καταδικασθέντα «της περί το επιτροπεύειν ικανότητος». Αποδέχεται και αυτός την ισχύ του δεδικασμένου της ποινικής απόφασης στην πολιτική δίκη, μη βρίσκοντας αντιφατική της διάταξη του άρθρ. 12 ΠοινΔ με την ταυτάριμη της ΠολΔ, καθόσον θεωρεί ότι όσον αφορά μεν στις καταδικαστικές αποφάσεις, αυτή δεν εμποδίζει τον παθόντα να επιδιώξει ενώπιον του πολιτικού δικαστηρίου αποζημίωση μεγαλύτερη από την καθορισθείσα από το ποινικό δικαστήριο, ενώ όσον αφορά στις αθωωτικές αποφάσεις, κατ' εξαίρεση δίδει το δικαίωμα στο παθόντα να διεκδικήσει τα δικαιώματά του για την αποκατάσταση της ζημίας του, ασχέτως των αιτιολογιών της αθωωτικής απόφασης του ποινικού δικαστηρίου.

Με τις θέσεις *Καλλιγά* συντάχθηκε και ο *Παπαρρηγόπουλος*²⁹, δεχόμενος ότι η καταδικαστική και μόνον απόφαση του ποινικού δικαστηρίου αποτελεί δεδικασμένο για την πολιτική αγωγή περί αποζημίωσης, ενώ η αθωωτική απόφαση δεν μπορεί να προδικάζει το ζήτημα της ύπαρξης ή μη ζημίας, διότι είναι πιθανόν να εκδόθηκε για λόγους αποκλείοντες μεν την ύπαρξη ποινικού αδικήματος, μη αποκλείοντες όμως την ύπαρξη αστικού αδικήματος.

Στην ίδια κατεύθυνση, υποστηρίζοντας δηλ. τις θέσεις *Καλλιγά*, έστω και με μικρές αποκλίσεις, τοποθετήθηκαν και οι *Ευκλείδης*³⁰, *Ψαράς*³¹, *Πράτσικας*³², *Ράμμος*³³.

Τέλος, ο *Τσουκαλάς*³⁴ εκφράζοντας την αντίθεσή του με όλες τις παραπάνω απόψεις, διατύπωσε θέση περί απολύτου ανεξαρτησίας των δύο δικαιοδοσιών. Ο ποινικός δικαστής είναι αδέσμευτος εκ των πολιτικών αποφάσεων ακόμη και όταν αυτές έχουν καταστεί τελεσίδικες. Αντίστροφα, και ο πολιτικός δικαστής είναι παντελώς αδέσμευτος εκ των καταδικαστικών και εκ των αθωωτικών αποφάσεων των ποινικών δικαστηρίων. Η τυχόν έκδοση αντιφατικών αποφάσεων μεταξύ πολιτικών και ποινικών δικαστηρίων δεν φαίνεται να δημιουργεί κάποιο πρόβλημα, κατά την άποψή

²⁹ Βλ. *Παπαρρηγόπουλος*, Γενικά αρχαί του εν Ελλάδι ισχύοντος Αστικού Δικαίου, έκδ. 1881, σελ. 180-191

³⁰ Βλ. *Ευκλείδης*, Πολιτική Δικονομία, τομ. Α', σελ. 480

³¹ Βλ. αναλυτική παρουσίαση της άποψής του σε *Μ.Λιβαδά*, Εγχειρίδιον Πολιτικής Δικονομίας, έκδ. 1927, σελ. 303-309

³² Βλ. *Πράτσικας*, Το δεδικασμένον κατά το αστικών και δικονομικών δίκαιον, έκδ. 1929, σελ. 60-101, ο οποίος επεσήμανε ορθά, ωστόσο, ότι δεν είναι δυνατόν να γίνει λόγος για τη δημιουργία δεδικασμένου για την πολιτική δίκη από την ποινική απόφαση, αφού επρόκειτο για ένα ιδιότυπο δεδικασμένο περί πραγματικών περιστατικών

³³ Βλ. *Ράμμος*, Η επίδρασις της Νέας Ποινικής Δικονομίας εις το πεδίο της Πολιτικής Δικονομίας, Νέον Δίκαιον 8, σελ. 65επ., 375επ., ο ίδιος, Στοιχεία Ελληνικής Πολιτικής Δικονομίας², τομ. Α', σελ. 391-396

³⁴ βλ. *Τσουκαλάς*, Σχόλια υπό ΑΠ 114/1940, Θέμις ΝΑ, σελ. 497επ.

του, ενόψει του διαφορετικού προορισμού των ποινικών από τα πολιτικά δικαστήρια, και των διαφορετικών μέσων που αυτά χρησιμοποιούν για την ανεύρεση της αλήθειας.

Συνοψίζοντας τα προδιαλαμβανόμενα, δύο ήταν κυρίως οι υποστηρικθείσες απόψεις, η θέση *Καλλιγά* που φαίνεται ότι κυριάρχησε και υποστήριξε τη δέσμευση των πολιτικών δικαστηρίων από τις καταδικαστικές και μόνον αποφάσεις των ποινικών δικαστηρίων³⁵, και η θέση *Β. Οικονομίδη*, η οποία εστίαζε στην ερμηνεία του τι συνιστά προδικαστικό ζήτημα, κατά την έννοια του άρθρ. 12 ΠολΔ, οπότε και μόνον σε αυτές τις πολύ περιορισμένες περιπτώσεις αποδεχόταν κάποιου είδους δέσμευση των αποφάσεων της μιας δικαιοδοσίας από τις αποφάσεις της άλλης.

Π.2.3. Η στάση της νομολογίας πριν την εισαγωγή του ΚΠολΔ και ΚΠΔ

Ο Άρειος Πάγος, ερμήνευσε τις επίμαχες διατάξεις των προϊσχυσασών ΠολΔ και ΠοινΔ, ωσάν αυτές να καθιέρωναν παρ' ημίν το γαλλικό σύστημα του *Merlin*, δηλ. αποδεχόταν τη δέσμευση του πολιτικού δικαστή από τις ποινικές αποφάσεις. Με επανειλημμένες αποφάσεις του δέχθηκε ότι όχι μόνον η καταδικαστική απόφαση³⁶

³⁵ Πρβλ. σχετικώς *Μακρίδου*, Διασταύρωση πολιτικής και ποινικής δίκης υπό το φως του άρθρου 250 ΚΠολΔ, Αρμ 2006, σελ. 1001-1012 = ΤιμΤομΜανωλεδάκη, Τομ. Γ', έκδ. 2007, σελ. 871-885, μ.π.π. στις υποσημειώσεις 2-3

³⁶ Βλ. ΑΠ 39/1897, ΑΠ 155/1896, Θέμις Ζ, σελ. 355, ΑΠ 5/1896, Θέμις Ζ, σελ. 162, ΑΠ 214/1861: «... Επειδή ο νομοθέτης καθιέρωσεν εν τω 12 άρθρω της Πολιτικής Δικονομίας την αρχήν ότι ... εκ της αρχής δε ταύτης γίνεται φανερόν, ότι, εναγομένου τινός ενώπιον του πολιτικού δικαστηρίου περί αποζημιώσεως προερχομένης εξ αθεμίτου πράξεως, ένεκα της οποίας κατεδικάσθη ούτος εις ποινήν, δεν δύναται τον πολιτικόν τούτον δικαστήριον να επιληφθή εκ νέου της εξετάσεως του αυτού ζητήματος, ήτοι του πραγματικού γεγονότος, αν επράχθη η αξιόποινος πράξις και αν εξετελέσθη υπό του καταδικασθέντος, αλλά χρεωστέι να θεωρήση ως δεδικασμένον, λαμβάνον αυτό ως βάσιν της πολιτικής αγωγής ... οτί οφείλει να το θεωρήση τοιούτον, εξάγεται και εκ των άρθρ. 10, 588 και 455 της Πολ. Δικονομίας και 8 της Ποινικής, καθ' α συνήθως ... η πολιτική δίκη αναβάλλεται μέχρι τέλους της ποινικής, το μεν δια να μη εκδώσσει το πολιτικόν και το ποινικόν δικαστήριον αντιφάσκουσας αποφάσεις, όπερ ήθελε συμβή, εάν το πολιτικόν επεδίκαζε τας ιδιωτικάς απαιτήσεις, ενώ το ποινικό ήθελε αποφανθή ότι δεν υπήρξεν η αξιόποινος πράξις, η ότι δεν την εξετέλεσεν ο κατηγορούμενος, το δε διότι ο νομοθέτης ηθέλησε να έχη επιρροήν η ποινική απόφασις ως προς την ύπαρξιν η μη της κολασίμου πράξεως εν τη περί αποζημιώσεως πολιτική δίκη ... Επειδή το 12 άρθρ. της Ποιν. Δικονομίας, καθ' ο η αθωωτική ή καταδικαστική απόφασις δεν εποδίζει την επιδίωξιν των ιδιωτικών απαιτήσεων ενώπιον του πολιτικού δικαστηρίου, δεν αντίκειται ποσώς, καθ' όσον αφορά τα καταδικαστικάς αποφάσεις, εις την προεκτεθείσαν αρχήν του άρθρου 12 της Πολ. Δικονομίας, διότι μετά την καταδικαστικήν απόφασιν, δι ης απεφασίσθη το προδικαστικόν ζήτημα οριστικώς και τελεσιδικώς, ήτοι ότι ο κατηγορούμενος έπραξε την κολάσιμον πράξιν, και κατεδικάσθη εις ποινήν, δεν εναπολείπεται ειμή να θεωρήση το πολιτικόν δικαστήριον αυτό το γεγονός ως δεδικασμένον και ως βάσιν της ιδιωτικής απαιτήσεως, και να επιδικάσθη συμφώνως προς την ποινικήν καταδίκην τα ιδιωτικάς αποζημιώσεις του παθόντος ενάγοντος ... Επειδή δεν είναι ασυμβίβαστον το ειρημένον άρθρον της Ποινικής Δικονομίας με το της Πολιτικής Δικονομίας και ως προς τα αθωωτικάς αποφάσεις ... όσης λοιπόν τοιαύτης της έννοιας του 12 άρθρου της Ποιν. Δικονομίας, συμβιβάζεται πληρέστατα η φαινομένη αντίφασις μεταξύ αυτού και του 12 άρθρου της Πολ. Δικονομίας. Άλλως ήθελε συμβαίνει το άτοπον να αντιφάσκουσι μετ' αλληλων αι εκδιδόμεναι περί του αυτού αντικειμένου αποφάσεις των ποινικών και πολιτικών δικαστηρίων, και το σκάνδαλον ν' αποφασίζωσι τα δεύτερα το εναντίον παρ' ότι οριστικώς και

αλλά και η αθωωτική απόφαση του ποινικού δικαστηρίου αποτελεί δεδικασμένο, δεσμεύον τον πολιτικό δικαστή να προβεί στην έρευνα του ζητήματος που αποφασίσθηκε και επιλύθηκε στην ποινική δίκη, υπό την προϋπόθεση ότι ο κατηγορούμενος αθώθηκε διότι δεν διαπράχθηκε το αδίκημα ή διότι δεν είναι αυτός που το διέπραξε. Τουναντίον, η αθωωτική απόφαση δεν αποτελεί δεδικασμένο, αν ο κατηγορούμενος αθώθηκε διότι το αδίκημα δεν αποδείχθηκε ή διότι δεν φέρει τα στοιχεία ποινικού αδικήματος ή διότι υπάρχει λόγος που αίρει τον αξιόποινο της τελεσθείσας πράξης³⁷.

Υπό την επίδραση, ωστόσο, των απόψεων *B.Οικονομίδη*, ο οποίος, μεταξύ άλλων, αποτελούσε μέλος του Δικαστηρίου, η νομολογία μεταστράφηκε προς την αντίθετη κατεύθυνση, ήτοι ότι μόνον η απόφαση του ποινικού δικαστηρίου που επιλύει προδικαστικό ζήτημα της πολιτικής δίκης αποτελεί δεδικασμένο για τα πολιτικά δικαστήρια, όχι όμως και η απόφαση που επιλύει ζήτημα αναφερόμενο στη κοινή ιστορική βάση των δύο αγωγών, ποινικής και πολιτικής (δηλ. αν διαπράχθηκε κλοπή, φόνος, τραύμα), καθόσον στην περίπτωση αυτή, για τον οποιονδήποτε λόγο και αν επήλθε η καταδίκη ή η αθώωση του κατηγορουμένου, ο παθών δεν κωλύεται να επιδιώξει τις αστικές του αξιώσεις ενώπιον του πολιτικού δικαστηρίου και ο εναγόμενος – κατηγορούμενος δεν κωλύεται να τις αμφισβητήσει καθ' ολοκληρίαν³⁸. Όσον αφορά μάλιστα στις αθωωτικές αποφάσεις, αυτή η άποψη φαίνεται να επικράτησε³⁹.

τελεσιδίκως απεφάσισαν τα πρώτα...», βλ. επίσης και τις παρατιθέμενες αποφάσεις σε *Κιτσικόπουλος*, Πολιτική Δικονομία, άρθρ. 12 αρ. 17επ.

³⁷ Βλ. ΑΠ 50/1845, ΑΠ 51/1845, ΑΠ 1354/1852, αναλυτικότερα *Γυιόκας*, όπ.π., σελ. 73-74 μ.π.π.

³⁸ Βλ. ΑΠ 266/1859, ΑΠ 133/1859: «... Επειδή το άρθρον 12 της Πολιτικής Δικονομίας όριζον ότι ... εννοεί ως προδικαστικόν ζήτημα, γεγονός ανεξάρτητον και χωριστόν της κύριας δίκης έχδον εις αυτήν επιρροήν, ως είναι το ζήτημα της πλαστογραφίας, όπερ δεν δύναται ν' ανακριθή υπό του πολιτικού δικαστηρίου, όταν αποασισθή υπό του ποινικού, και το περί ακύρου γάμου τινός, όπερ δεν δύναται ν' ανακριθή υπό του ποινικού δικαστηρίου κατά την περίπτωσιν του 359 άρθρου του ποινικού νόμου, όταν αποφασίσθη υπό του αρμόδιου πολιτικού διακαστηρίου. Αλλ' όταν το γεγονός ήναι η βάσις της κυρίας απαιτήσεως, οίον κλοπή, φόνος, τραύμα κ.λπ., και να το ποινικό δικαστήριον δι' οποιονδήποτε λόγον αθώωση τον κατηγορηθέντα επί τιαύτη πράξει, ο παθών δύναται κατά το 12 άρθρον της Ποινικής Δικονομίας να επιδιώξη την ιδιωτικόν απαιτήσιν του εις το πολιτικόν δικαστήριον, καθότι η διάταξις τούτου του άρθρου είναι σαφής και ρητή, λέγουσα ότι ούτε η αθωωτική, ούτε η καταδικαστική απόφασις εμποδίζει τον παθόντα να επιδιώξη τα ιδιωτικάς απαιτήσεις του εις το πολιτικόν δικαστήριον...», ΑΠ 234/1857, ΑΠ 184/1854, ΑΠ 28/1859: «... Επειδή η απόφασις η μη θεωρήσασα ως πτωχεύσαντα τον αναιρεσείοντα και δια τούτο απαλλάξασα αυτόν της επί χρεωκοπία κατηγορίας, δεν αποτελεί δεδικασμένον ενώπιον των πολιτικών δικαστηρίων κατά τον άρθρον 12 της Πολιτικής Δικονομίας...»

³⁹ Βλ. ΑΠ 249/1881, ΑΠ 137/1874, ΑΠ 135/1865, ΑΠ 184/1864, ΑΠ 133/1859, βλ. *Κιτσικόπουλος*, όπ.π., άρθρ. 12 αρ. 70επ.

Π.2.4. Οι κοινές συνεδριάσεις των νομοπαρασκευαστικών επιτροπών ΚΠολΔ και ΚΠΔ και η κατάληξή τους⁴⁰

Μολονότι είχε παρέλθει περίπου ένας αιώνας εφαρμογής των σχετικών με το υπό εξέταση ζήτημα διατάξεων της ΠολΔ και της Ποινδ, επικρατούσε τόσο στη θεωρία όσο και στη νομολογία έντονη διχογνωμία και μία θολή εν γένει στάση επί του ζητήματος. Δεν είχε αποκρυσταλλωθεί μία σαφής κατεύθυνση επίλυσης του ζητήματος επί τη βάση των κείμενων τότε διατάξεων. Δεν θα μπορούσε, λοιπόν, αυτό να μην αποτελέσει κεντρικό σημείο συζήτησης από τις συγκροτηθείσες νομοπαρασκευαστικές επιτροπές, τις επιφορτισμένες με τη σύνταξη και την αναθεώρηση των κωδίκων της ποινικής και της πολιτικής δικονομίας. Επειδή, περαιτέρω, τα θέματα αυτά υπάγονταν στη ρύθμιση αμφοτέρων των κλάδων δικονομικού δικαίου, προκειμένου να αποφευχθεί το ενδεχόμενο θέσπισης αντιφατικών διατάξεων σε κάθε κώδικα, έλαβαν χώρα τρεις κοινές συνεδριάσεις των Επιτροπών αυτών.

Ειδικότερα, την 10.05.1934 συνήλθαν σε κοινή συνεδρίαση στο Υπουργείο Δικαιοσύνης η αρμόδια για τη σύνταξη του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας Επιτροπή⁴¹ και η αρμόδια για τη σύνταξη του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας Επιτροπή⁴². Επίσης, σε κοινή συνεδρίαση συνήλθαν την 07.11.1936 πάλι στο Υπουργείο Δικαιοσύνης η Αναθεωρητική Επιτροπή της Ποινικής Δικονομίας⁴³ και η Συντακτική Επιτροπή της Πολιτικής Δικονομίας⁴⁴. Τέλος, την 02.07.1940 συνήλθαν σε κοινή συνεδρίαση στο Υπουργείο Δικαιοσύνης η Ειδική Επιτροπή της Ποινικής Δικονομίας⁴⁵ και η Ειδική Επιτροπή της Πολιτικής Δικονομίας⁴⁶. Οι συζητήσεις που έλαβαν χώρα κατά τη διάρκεια των κοινών αυτών συνεδριάσεων ελήφθησαν υπ' όψιν κατά τη διατύπωση των τελικών σχεδίων των ΚΠολΔ και ΚΠΔ, όπως αυτά ψηφίσθηκαν και τέθηκαν σε ισχύ την 15.09.1969 και την 01.01.1951 αντίστοιχα.

Κατά την πρώτη συνεδρίαση ετέθησαν προς συζήτηση συγκεκριμένα σχέδια διατάξεων. Ο πρόεδρος της κοινής συνεδρίασης, *Γιδόπουλος*, παρατήρησε ότι η

⁴⁰ Βλ. αναλυτική παρουσίαση των εργασιών και των συζητήσεων των Επιτροπών σε *Γυϊόκα*, όπ.π., σελ. 132-141

⁴¹ Αποτελούμενη από τους *Α. Γιδόπουλο, Γ. Ράμμο, Γ. Οικονομόπουλο, Χ. Πράτσικα, Π. Αγγελόπουλο*

⁴² Αποτελούμενη από τους *Α. Ρηγανάκο, Α. Μπουρόπουλο, Π. Γιωτόπουλο*

⁴³ Αποτελούμενη από τους *Γ. Γεωργίου, Χ. Χιώτη, Π. Γιωτόπουλο, Γ. Λαγοπάτη, Δ. Μπαμπάκο, Α. Μπουρόπουλο, Α. Ρηγανάκο, Κ. Τσουκαλά και Ν. Χωραφά*

⁴⁴ Αποτελούμενη από τους *Α. Γιδόπουλο, Γ. Οικονομόπουλο, Χ. Πράτσικα, Ι. Σακκέτα και Γ. Ράμμο*

⁴⁵ Αποτελούμενη από τους *Α. Μπουρόπουλο, Κ. Τσουκαλά, Χ. Γιώτη, Σ. Τεγόπουλο*

⁴⁶ Αποτελούμενη από τους *Ι. Σακκέτα, Γ. Ράμμο, Γ. Οικονομόπουλο, Π. Βαλλήνδα*

Επιτροπή της Ποινικής Δικονομίας *«επεξέτεινε το έργο της και εις θέματα ανήκοντα εις την πολιτικής δίκην, ενώ όφειλε να περιορισθεί μόνος εις τα ζητήματα α) εάν θα αποτελή δεδικασμένον η απόφασις του πολιτικού δικαστηρίου εν εκκρεμεί ποινική δίκη και β) ποία η επιρροή εκκρεμούς πολιτικής δίκης επί εκκρεμούσης συναφούς ποινικής δίκης»*. Στην πρόταση περί διαγραφής ορισμένων εκ των συζητούμενων διατάξεων, ο Πρόεδρος της Επιτροπής Ποινικής Δικονομίας, *Ρηγανάκος*, επέμεινε στο ότι το εκ της καταδικαστικής απόφασης δεδικασμένο αφορά σε ζήτημα της αποκλειστικής δικαιοδοσίας των ποινικών δικαστηρίων, το οποίο πρέπει να ρυθμίζεται στην ποινική δικονομία. Στην παρατήρηση αυτή ο *Γιδόπουλος* απάντησε ότι το αντίθετο πρέπει να συμβαίνει, δηλ. την επίδραση του αστικού δεδικασμένου στην ποινική δίκη θα πρέπει να τη ρυθμίζει η ποινική δικονομία, ενώ την επίδραση του ποινικού δεδικασμένου στην πολιτική δίκη θα πρέπει να τη ρυθμίζει η πολιτική δικονομία. Τότε προτάθηκε από τον *Μπουρόπουλο* και τον παριστάμενο Υπουργό Δικαιοσύνης να περιληφθούν οι σχετικές διατάξεις στον ΚΠΔ, λόγω του ότι αυτός θα ψηφιζόταν ωρίτερα. Τέθηκε επί τάπητος η προτεινόμενη διάταξη του άρθρ. 52, κατά την οποία *«Εάν ο ποινικός χαρακτήρ γεγονότος τινός ήρηται εκ της λύσεως νομικού τινός ζητήματος αστικής φύσεως, το ποινικόν δικαστήριον εξετάζει επίσης το ζήτημα τούτο, εξαιρέσει των ειδικώς εν των νόμω αναφερόμενων περιπτώσεων»*. Ο *Γιδόπουλος* πρότεινε αντί της χρήσης του ρήματος *εξετάζει* τη χρήση του ρήματος *λύει*, πρόταση στην οποία αντιτάχθηκε ο *Ρηγανάκος*, ο οποίος επέμεινε στη χρήση του ρήματος *εξετάζει*, ούτως ώστε να καθίσταται σαφές ότι η επίλυση πολιτικών ζητημάτων από το ποινικό δικαστήριο δεν αποτελεί δεδικασμένο, αλλά γίνεται εξ ανάγκης. Ο *Ράμμος* συμφώνησε με τον *Γιδόπουλο* και ως μέση λύση ο *Μπουρόπουλος* πρότεινε τη χρήση του ρήματος *κρίνει*. Κατ' αυτόν τον τρόπο διατυπώθηκε τελικά η ισχύουσα σήμερα ρύθμιση του άρθρ. 60 ΚΠΔ, σύμφωνα με το οποίο *«...Το ποινικό δικαστήριο κρίνει και για τα ζητήματα αστικής φύσης που προκύπτουν κατά τη διάρκεια της δίκης...»*.

Κατά τη δεύτερη κοινή συνεδρίαση συζητήθηκε εκτενώς το προτεινόμενο άρθρ. 55, το οποίο εν τω μεταξύ είχε αναριθμηθεί σε άρθρ. 54, και το οποίο προέβλεπε ότι: *«Αμετάκλητος απόφασις του πολιτικού δικαστηρίου επί ζητήματος ανήκοντος εις την δικαιοδοσίαν των πολιτικών δικαστηρίων, δεσμεύει των ποινικόν δικαστήν»*. Ο *Σακέττας* υποστήριξε την άποψη ότι σε περίπτωση αναβολής της ποινικής δίκης μέχρι την απόφαση του πολιτικού δικαστηρίου, αυτή οφείλει να αποτελεί δεδικασμένο για το ποινικό δικαστήριο. Ο *Τσουκαλάς* υποστήριξε της θέση του περί πλήρους

ανεξαρτησίας, με την οποία συντάχθηκε και ο *Ράμμος*, ο οποίος υποστήριξε, περαιτέρω, ότι η προεκδοθείσα απόφαση του ενός δικαστηρίου θα πρέπει να έχει για το άλλο δικαστήριο αποδεικτική δύναμη δημοσίου εγγράφου, δηλ. μαχητού τεκμηρίου, όπως όριζε η πολιτική δικονομία. Η συζήτηση διευρύνθηκε με τον *Γεωργίου* να υποστηρίζει μαζί με τον *Τσουκαλά* ότι το ποινικό δεδουλευμένο θα πρέπει και αυτό να είναι υποχρεωτικό για τον πολιτικό δικαστή επί καταδικαστικών αποφάσεων. Συντασσόμενος με τη γνώμη αυτών ο *Μπαμπάκος* υποστήριξε ότι «*χάος αδυσώπητο χωρίζει τα αποδεικτικά μέσα παρά τω πολιτικώ και ποινικώ δικαστηρίω*» και πρότεινε η πολιτική απόφαση σε καμία απολύτως περίπτωση να μην έχει ισχύ δεδουλευμένου για τον ποινικό δικαστή, αντιθέτως η καταδικαστική απόφαση υποστήριξε πως θα πρέπει να έχει ισχύ δεδουλευμένου στην πολιτική δίκη. Ο *Ράμμος* πρότεινε όπως παραμείνουν αδέσμευτα αμφότερα τα δικαστήρια από τις αποφάσεις του άλλου, με εξαίρεση τις περιπτώσεις της ακυρότητας του γάμου και της προσωπικής κατάστασης, η δε απόφαση του ενός δικαστηρίου για το άλλο να θεωρείται ως δημόσιο έγγραφο, κατά του οποίου θα χωρεί ανταπόδειξη, το οποίο όμως όχι μόνον δεν θα δύναται να παραβλέψει ο έτερος δικαστής, αλλά θα υποχρεούται και να δικαιολογήσει την τυχόν αντίθετη γνώμη του⁴⁷.

Στην τρίτη και τελική κοινή συνεδρίαση ετέθησαν προς συζήτηση σχέδια συγκεκριμένων άρθρων που είχαν συντάξει οι επιμέρους επιτροπές. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το προταθέν άρθρ. 10, σύμφωνα με το οποίο: «*1. Αμετάκλητοι καταδικαστικά αποφάσεις των κακουργιοδικείων και των ποινικών εφετείων δεσμεύουσι τον πολιτικόν δικαστήν, ως προς την τέλεσιν και τον καταλογισμόν κολασίμου τινός πράξεως, οσάκις η απόφασις αυτού ήρτηται εκ της αποφάσεως ταύτης του ποινικού δικαστηρίου. 2. Αι αμετάκλητοι καταδικαστικά αποφάσεις των λοιπών ποινικών δικαστηρίων αποτελούσι μαχητόν τεκμήριον δια τον δικαστήν της πολιτικής δίκης. 3. Αμετάκλητοι αθωωτικά αποφάσεις των ποινικών δικαστηρίων δεσμεύουσι τον πολιτικόν δικαστήν μόνον, εφόσον το ποινικόν δικαστήριον απεφήνατο ειδικώς ότι η κολάσιμος πράξις, εξ ης ήρτηται η πολιτική δίκη, δεν ετελέσθη παντάπασιν ή ότι ετελέσθη μεν, αλλ' ουχί παρά του κατηγορουμένου, καθ' ου ηγέρθη η πολιτική δίκη*». Αντίστοιχο ενδιαφέρον είχε και το προταθέν άρθρ. 55, σύμφωνα με το οποίο: «*1. Απόφασις του πολιτικού δικαστηρίου επί ζητήματος σχέσιν έχοντος προς την ποινικήν*

⁴⁷ Βλ. αναλυτικά κατωτέρω στο κεφάλαιο III.2.2 την (ακούσια έστω) αποδοχή της θέσης αυτής στη σύγχρονη νομολογία

δίκην δεν δεσμεύει τον ποινικόν δικαστήν, λαμβάνεται όμως υπ' αυτού υπ' όψιν και εκτιμάται ελευθέρως μετά των άλλων αποδείξεων. 2. Εάν το ζήτημα τούτο είχε λυθή προς της τελέσεως του εγκλήματος δι' αμετακλήτου αποφάσεως του αρμοδίου πολιτικού δικαστηρίου, το εκ ταύτης κατά τους όρους της Πολιτικής Δικονομίας δεδουλευμένον δεσμεύει τον ποινικόν δικαστήν.». Οι συζητήσεις που διεξάχθηκαν ήταν ζωνχές. Τα μέλη της Επιτροπής Ποινικής Δικονομίας τάχθηκαν υπέρ της πλήρους ανεξαρτησίας των ποινικών δικαστηρίων εκ των αποφάσεων των πολιτικών δικαστηρίων με τη σκέψη ότι *«η πολιτική δικαιοσύνη και η ποινική δικαιοσύνη δεν αποβλέπουσιν εις τον αυτόν σκοπόν, της μεν πρώτης αποσκοπούσης εις την ανεύρεσιν της τυπικής αληθείας, της δε δευτέρας εις την ανεύρεσιν της ουσιαστικής αληθείας, εξ άλλου ούτε τα αποδεικτικά μέσα, ούτε η αξία τούτων εν εκατέρα δικονομία συμπίπτουσιν»*. Αντίστοιχα, τότε, τα μέλη της Επιτροπής Πολιτικής Δικονομίας υποστήριζαν και αυτά με τη σειρά τους την πλήρη ανεξαρτησία των πολιτικών δικαστηρίων έναντι των αποφάσεων των ποινικών, καθόσον κατά τη γνώμη τους *«η αλήθεια πραγματικού τινος γεγονότος δεν δύναται ν' αποτελέσει δεδουλευμένον»*.

Κατά τη ψηφοφορία όλοι πλην του Σακκέτα τάχθηκαν υπέρ της πλήρους ανεξαρτησίας των ποινικών δικαστηρίων από τα πολιτικά και αντίστροφα. Κατά τη ψηφοφορία του συναφούς ζητήματος εάν θα έπρεπε οι ποινικές αποφάσεις να επέχουν θέση δημοσίου εγγράφου, δυνάμενου να παράσχει πλήρη απόδειξη στην πολιτική δίκη, η πλειοψηφία τάχθηκε υπέρ, μειοψηφούντων μόνον των Μπουρόπουλου και Τσουκαλά. Επειδή, περαιτέρω, το ζήτημα αυτό αφορούσε την πολιτική δίκη, κρίθηκε ότι η ακριβής διατύπωση της διάταξης αυτής επαφιόταν στην Ειδική Επιτροπή της Πολιτικής Δικονομίας, η οποία και εξουσιοδοτήθηκε να επεξεργαστεί τη διάταξη και να την εισάγει στο σχέδιο ΚΠολΔ. Αυτή η διάταξη, βεβαίως, ουδέποτε εισήλθε στον ΚΠολΔ. Στις συζητήσεις που ακολούθησαν, διατυπώθηκε το τελικό άρθρο 277, που έλαβε τον αριθμό 259 στον ΚΠολΔ, το οποίο περιλάμβανε δύο παραγράφους. Η πρώτη αφορούσε στην περίπτωση που η ποινική αγωγή ήταν ήδη εκκρεμής, ενώ η δεύτερη στην περίπτωση που υπήρχαν απλώς υπόνοιες αξιόποινης πράξεως. Για αμφότερες τις περιπτώσεις αναγνωριζόταν στο πολιτικό δικαστήριο η ευχέρεια να αναβάλει τη συζήτηση μέχρις αμετακλήτου περατώσεως της ποινικής διαδικασίας. Το ν.δ. 958/1971 τροποποίησε στη συνέχεια το άρθρο 259 ΚΠολΔ, διαγράφοντας τη δεύτερη παράγραφο και διατηρώντας την ευχέρεια του πολιτικού δικαστή να αναστείλει την

ενώπιόν του δίκη μόνον εφόσον η ποινική αγωγή ήδη εκκρεμούσε. Η μορφή αυτή διατηρήθηκε από τότε αναλλοίωτη στο σημερινό άρθρ. 250 ΚΠολΔ.

III. ΕΙΔΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

III.1. Προοίμιο – Οι ισχύουσες σήμερα διατάξεις των ΚΠολΔ και ΚΠΔ

Από τις αναπτύξεις που προηγήθηκαν, συνάγεται ως ενδιαμέσο συμπέρασμα, ότι από τις ισχύουσες σήμερα διατάξεις του ΚΠολΔ και του ΚΠΔ δεν προκύπτει η παραγωγή κάποιας δεσμευτικής ενέργειας της απόφασης του ποινικού δικαστηρίου στην πολιτική δίκη και αντίστροφα, όταν και τα δύο δικαστήρια επιλαμβάνονται του ίδιου ακριβώς βιοτικού συμβάντος.

Ειδικότερα, το άρθρ. 250 ΚΠολΔ παρέχει απλώς την ευχέρεια στον πολιτικό δικαστή να διατάξει την αναβολή της συζήτησης της αγωγής εωσότου περατωθεί αμετάκλητα η ποινική διαδικασία, στην περίπτωση που είναι εκκρεμής ποινική αγωγή που επηρεάζει τη διάγνωση της διαφοράς⁴⁸. Αντίστοιχα, στο άρθρ. 61 ΚΠΔ προβλέπεται αντίστοιχη παροχή ευχέρειας στον ποινικό δικαστή, με τη ρητή, μάλιστα, επισήμανση στο άρθρ. 62 ΚΠΔ ότι η απόφαση του πολιτικού δικαστηρίου δεν δεσμεύει τον ποινικό δικαστή και αποτελεί απλώς γι' αυτόν ένα στοιχείο που το εκτιμά ελεύθερα μαζί με άλλες αποδείξεις⁴⁹. Τέλος, στο άρθρ. 60 παρ. 2 ΚΠΔ, προβλέπεται η υποχρεωτική αναστολή της δίωξης όταν σύμφωνα με το νόμο χρειάζεται να προηγηθεί απόφαση πολιτικού δικαστηρίου. Το πεδίο εφαρμογής της διάταξης είναι εξαιρετικά περιορισμένο⁵⁰. Αφορά μόνο στις περιπτώσεις των άρθρ. 329⁵¹, 339 παρ. 3⁵² και 355 ΠΚ⁵³.

⁴⁸ Βλ. αναλυτικότερα αντί άλλων *Μακρίδου*, Διασταύρωση πολιτικής και ποινικής δίκης υπό το φως του άρθρου 250 ΚΠολΔ, Αρμ 2006, σελ. 1001-1012 = ΤιμΤομΜανωλεδάκη, Τομ. Γ', έκδ. 2007, σελ. 871-885

⁴⁹ Βλ. ωστόσο *Πατεράκης*, Η χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης², έκδ. 2001, σελ. 408, ο οποίος προτείνει σε ορισμένες περιπτώσεις τη διορθωτική ερμηνεία του άρθρ. 62 ΚΠΔ και τη δέσμευση του ποινικού δικαστή από τις αποφάσεις των πολιτικών δικαστηρίων, προς αποφυγή της διάσπασης της ενότητας της έννομης τάξης και αποτροπής των συνεπειών της πολιτικής απόφασης μέσω του ποινικού δικαστηρίου

⁵⁰ Βλ. αναλυτικότερα *Μ.Μαργαρίτης*, Ερμηνεία Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, άρθρ. 60 αρ. 5επ.

⁵¹ Επί ακούσιας ή εκούσιας απαγωγής, αν με την απαχθείσα τελέστηκε ο γάμος στον οποίο απέβλεπε η απαγωγή, η ποινική δίωξη ασκείται μόνο μετά την αμετάκλητη ακύρωση του γάμου

⁵² Επί αποπλάνησης παιδιού, αν μεταξύ του υπαιτίου και του παθόντος τελέστηκε γάμος, δεν ασκείται ποινική δίωξη, και αν τυχόν είχε ασκηθεί δεν συνεχίζεται, αλλά κηρύσσεται απαράδεκτη, η ποινική δίωξη ασκείται ή συνεχίζεται μετά την ακύρωση του γάμου

⁵³ Επί απάτης σχετικά με το γάμο, αν τελέστηκε γάμος μεταξύ του δράστη και του παθόντος, δεν ασκείται ποινική δίωξη, και αν τυχόν είχε ασκηθεί δεν συνεχίζεται, αλλά κηρύσσεται απαράδεκτη, η ποινική δίωξη ασκείται ή συνεχίζεται μετά την ακύρωση του γάμου

Στα αμέσως επόμενα κεφάλαια, προσεγγίζεται εγγύτερα η στάση της νομολογίας επί των δύο βασικών περιπτώσεων, δηλ. α) της τυχόν δέσμευσης του πολιτικού δικαστηρίου από τις αποφάσεις των ποινικών δικαστηρίων, διαχωρίζοντας τις περιπτώσεις των αθωωτικών αποφάσεων και των καταδικαστικών αποφάσεων, και β) της τυχόν δέσμευσης του ποινικού δικαστηρίου από τις αποφάσεις των πολιτικών δικαστηρίων. Και στα δύο σκέλη, λαμβάνεται ιδιαίτερα υπ' όψιν η ιδιαιτερότητα της δυνατότητα εισαγωγής των αστικών αξιώσεων του παθόντος ενώπιον του ποινικού δικαστηρίου, μέσω της δήλωσης παράστασης πολιτικής αγωγής, σύμφωνα με τις σχετικές διατάξεις του ΚΠΔ (άρθρ. 63επ.).

III.2. Δέσμευση των πολιτικών δικαστηρίων από τις αποφάσεις των ποινικών δικαστηρίων

Παγίως στη νομολογία των πολιτικών δικαστηρίων επαναλαμβάνεται στερεότυπα η θέση ότι «... οι αποφάσεις των ποινικών δικαστηρίων, καταδικαστικές ή αθωωτικές, μετά την έναρξη ισχύος του ΚΠολΔ, δεν αποτελούν δεδουλευμένο για την πολιτική δίκη...»⁵⁴. Παρατηρείται, ωστόσο, τα τελευταία χρόνια μια προσπάθεια του Ακυρωτικού να διασώσει το κύρος της ενότητας της έννομης τάξης από την ταυτόχρονη συνύπαρξη αντιφατικών αποφάσεων για το ίδιο βιοτικό συμβάν μεταξύ των πολιτικών και των ποινικών δικαστηρίων. Όσον αφορά στις αθωωτικές αποφάσεις, υπό το φως της πρόσφατης νομολογίας του ΕΔΔΑ, διαμορφώνεται μια νομολογιακή τάση, η οποία, με ευθεία επίκληση των υπερνομοθετικής ισχύος διατάξεων που κατοχυρώνουν το τεκμήριο αθωότητας, δέχεται ότι η απόφαση του πολιτικού δικαστηρίου που καταδικάζει λ.χ. σε αποζημίωση τον εναγόμενο, παρά το γεγονός ότι αυτός έχει αμετακλήτως αθωωθεί για το ίδιο βιοτικό συμβάν από τα ποινικά δικαστήρια, δημιουργεί ανεπίτρεπτα αμφιβολίες ως προς την προηγούμενη απαλλαγή του, παραβιάζουσα κατά τον τρόπο αυτό το τεκμήριο της αθωότητάς του. Επιπρόσθετα, όσον αφορά στις καταδικαστικές αποφάσεις, στην περίπτωση που το πολιτικό δικαστήριο απορρίπτει την συναφή αγωγή αποζημίωσης, ελέγχεται κατά πόσον αυτό

⁵⁴Βλ. ενδεικτικά ΑΠ 1294/2017, ΑΠ 410/2016, ΑΠ 726/2015, ΑΠ 1699/2014, ΑΠ 215/2013, ΑΠ 1098/2011, ΑΠ 410/2010, ΑΠ 443/2009, ΑΠ 1777/2008, ΑΠ 987/2008, ΑΠ 1447/2007, ΑΠ 580/2001, ΑΠ 867/1996, ΑΠ 182/1995, ΜονΕφΛαρ 141/2017, ΤρμΕφΛαρ 32/2016, ΜονΕφΠειρ 4/2015, όλες σε ΤΝΠ - ΔΣΑ

αντέκρουσε με ειδική αιτιολογία το αποδεικτικό πόρισμα της απόφασης του ποινικού δικαστηρίου.

III.2.1. Η περίπτωση αθωωτικής απόφασης του ποινικού δικαστηρίου

Σε δύο πρόσφατες αποφάσεις του ο Άρειος Πάγος, επικαλούμενος ευθέως το άρθρ. 6 παρ. 2 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και το άρθρ. 14 παρ. 3 του Διεθνούς Συμφώνου για Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα, που κατοχυρώνουν το *τεκμήριο αθωότητας*⁵⁵, δέχθηκε τους προβληθέντες εκ του άρθρ. 559 αρ. 1 ΚΠολΔ⁵⁶ λόγους αναιρέσεως και αναίρεσε αποφάσεις που υποχρέωναν σε αποζημίωση πρόσωπα, προγενέστερα αμετακλήτως αθωωθέντα για το ίδιο ακριβώς βιοτικό συμβάν.

Ειδικότερα, με την υπ' αριθμ. **715/2017**⁵⁷ απόφασή του, δέχθηκε ο Άρειος Πάγος τα ακόλουθα, αναιρώντας την προσβαλλόμενη απόφαση: «... κατά το άρθρο 6 παρ. 2 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, που κυρώθηκε με το Ν. 53/1974, "παν πρόσωπον κατηγορούμενον επί αδικήματι τεκμαίρεται ότι είναι αθών μέχρι της νομίμου αποδείξεως της ενοχής του". Ταυτόσημη διατύπωση με την παρ. 2 του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ έχει και η διάταξη του άρθρου 14 παρ. 3 του Διεθνούς Συμφώνου για τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα, το οποίο κυρώθηκε με το Ν. 2642/1997 και ορίζει ότι "Κάθε πρόσωπο που κατηγορείται για ποινικό αδίκημα τεκμαίρεται ότι είναι αθώο εφόσον η ενοχή του αποδειχθεί σύμφωνα με το νόμο". Με τις τελευταίες αυξημένης τυπικής ισχύος δύο διατάξεις, της ΕΣΔΑ και του Διεθνούς Συμφώνου για τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα, δεν καθιερώνεται δεδικασμένο στην πολιτική δίκη από απόφαση ποινικού δικαστηρίου, αλλά κατοχυρώνεται και προστατεύεται το τεκμήριο αθωότητας του κατηγορουμένου (βλ. ΕΔΔΑ απόφαση της 27-9-2007 Σ. κατά Ελλάδος σκέψη 37, ΕΔΔΑ απόφαση της 11-2-2003 R. κατά Νορβηγίας, αριθμ. προσφυγής .../97). Το τελευταίο δεν περιορίζεται μόνο στις περιπτώσεις εκείνες που ο διάδικος έχει την ιδιότητα του κατηγορουμένου στα πλαίσια μιας ποινικής δίκης, αλλά έχει εφαρμογή και

⁵⁵ Βλ. αναλυτικότερα επ' αυτού αντί άλλων *Ανδρουλάκης*, Θεμελιώδεις έννοιες της ποινικής δίκης⁴, έκδ. 2012, σελ. 222επ. μ.π.π. *Καρράς*, Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο³, έκδ. 2007, σελ. 29, *Αλεξιάδης*, Το τεκμήριο αθωότητας του κατηγορουμένου, ΕΕΕυρΔ 1986, σελ. 35επ., *Κάβουρας*, Το τεκμήριο αθωότητας, έκδ. 1993

⁵⁶ Αποφεύγοντας κατ' αυτόν τον τρόπο, μεταξύ άλλων, και τα ζητήματα του παραδεκτού του λόγου αναιρέσεως εκ του άρθρ. 559 αρ. 16 ΚΠολΔ

⁵⁷ Αδημοσίευτη στο νομικό τύπο

ενώπιον οιοδήποτε άλλου Δικαστηρίου που επιλαμβάνεται μεταγενέστερα είτε επί των αστικών αξιώσεων του παθόντος είτε επί θεμάτων διοικητικής ή πειθαρχικής φύσεως, όταν αυτό για τις ανάγκες της δίκης ερμηνεύει την ποινική αθωωτική απόφαση, που στηρίζεται στα ίδια πραγματικά περιστατικά με εκείνα που εισάγονται ενώπιον του, κατά τρόπο που δημιουργεί αμφιβολίες, ως προς την προηγούμενη απαλλαγή του διαδίκου (βλ. τις ως άνω αποφάσεις του Ε.Δ.Δ.Α. και ΑΠ 1364/2011, 302/2016). Ειδικότερα, το άρθρο 6 παρ. 2 αποβλέπει στην προστασία των ατόμων που έχουν απαλλαγεί από τα ποινικά δικαστήρια ή έπαυσε η κατ' αυτών ποινική δίωξη, έτσι ώστε να μην αντιμετωπίζονται από τις δημόσιες αρχές ή άλλα όργανα σαν να ήταν στην πραγματικότητα ένοχοι για την παράβαση που τους είχε αποδοθεί (ΕΔΔΑ, Α. κατά Ηνωμένου Βασιλείου, απόφαση της 12-7-2013, αριθμ. προσφυγής .../09, § 94). Αυτό οφείλεται στο γεγονός, ότι το τεκμήριο της αθωότητας, ως δικονομικό δικαίωμα, συμβάλλει κυρίως στην τήρηση των δικαιωμάτων υπεράσπισης και προωθεί ταυτόχρονα τον σεβασμό της τιμής και της αξιοπρέπειας του διωκόμενου προσώπου (ΕΔΔΑ, Κ. κατά Ελλάδος, απόφαση της 28-11-2011, αριθμ. προσφυγής ...07, § 32). Σε τέτοιες περιπτώσεις, το τεκμήριο της αθωότητας έχει ήδη εμποδίσει να απαγγελθεί άδικη ποινική καταδίκη. Χωρίς προστασία που αποσκοπεί στην τήρηση, σε κάθε μεταγενέστερη διαδικασία, μιας αθώωσης ή μιας απόφασης παύσης της ποινικής δίωξης, οι εγγυήσεις μιας δίκαιης δίκης που προβλέπει το άρθρο 6 παρ. 2 θα κινδύνευαν να καταστούν θεωρητικές και απατηλές. Αυτό που είναι κρίσιμο, επίσης, μόλις τελειώσει η ποινική διαδικασία, είναι η φήμη του ενδιαφερομένου και ο τρόπος με τον οποίο την αντιλαμβάνεται το κοινό. Έτσι, δικαστικές αποφάσεις, οι οποίες μετά την αμετάκλητη αθώωση του κατηγορουμένου ερμηνεύουν, για τις ανάγκες της νέας δίκης, την ποινική αθωωτική απόφαση, που στηρίζεται στα ίδια πραγματικά περιστατικά, με εκείνα της νέας δίκης, κατά τρόπο που δημιουργεί αμφιβολίες, ως προς την προηγούμενη απαλλαγή του, παραβιάζουν το τεκμήριο της αθωότητάς του (ΑΠ 1364/2011). Επομένως, η επιδίκαση αποζημίωσης εις βάρος του πρώην κατηγορουμένου δεν είναι επιτρεπτό στα πλαίσια της ενότητας της έννομης τάξης να δημιουργεί αμφιβολίες όσον αφορά την προηγούμενη αθώωσή του (ΕΔΔΑ, Ο. κατά Νορβηγίας απόφαση της 15-5-2008, §§ 51 επ., αριθμ. προσφυγής .../2004). Γενικότερα, το τεκμήριο αυτό και κατ' επέκταση η αρχή της δίκαιης δίκης παραβιάζονται και δημιουργείται συνεπώς λόγος αναίρεσης από τον αριθμό 1 του άρθρου 559 ΚΠολΔ, όταν από τη μεταγενέστερη απόφαση προκύπτουν, άμεσα ή έμμεσα, υπόνοιες ή αμφιβολίες ως προς την προηγούμενη απαλλαγή του κατηγορουμένου ...».

Εξαιρετικό ενδιαφέρον παρουσιάζει η εστίαση του δικαστηρίου στην προσβολή της φήμης του ενδιαφερόμενου και στον τρόπο, με τον οποίο την αντιλαμβάνεται το κοινό, προωθώντας έτι περαιτέρω τη συλλογιστική σχετικά με την παραβίαση του τεκμηρίου της αθωότητας.

Παρόμοια κρίση είχε εκφέρει το Ακυρωτικό και στην υπ' αριθμ. **1652/2013** απόφασή του⁵⁸, με την οποία επίσης αναίρεσε την προσβαλλόμενη απόφαση. Δέχθηκε, χαρακτηριστικά τα εξής: «... *Εξ άλλου κατά το άρθρ. 6§2 της ΕΣΔΑ, κάθε πρόσωπο που κατηγορείται για αδίκημα τεκμαίρεται ότι είναι αθώο μέχρι νομίμως να αποδειχθεί η ενοχή του. Ταυτόσημη είναι και η διατύπωση της διάταξης του άρθρ. 14§3 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα, που ορίζει ότι κάθε πρόσωπο που κατηγορείται για ποινικό αδίκημα τεκμαίρεται ότι είναι αθώο εφόσον η ενοχή του αποδειχθεί σύμφωνα με το νόμο. Με τις αυξημένης τυπικής ισχύος διατάξεις αυτές δεν καθιερώνεται δεδικασμένο στην πολιτική δίκη από απόφαση ποινικού δικαστηρίου, αλλά κατοχυρώνεται και προστατεύεται το τεκμήριο αθωότητας του κατηγορουμένου. Το τεκμήριο αυτό δεν περιορίζεται μόνο στις περιπτώσεις εκείνες που ο διάδικος έχει την ιδιότητα του κατηγορουμένου στο πλαίσιο μιας ποινικής δίκης, αλλά έχει εφαρμογή και σε κάθε άλλη διαδικασία, στην οποία κρίνονται ζητήματα αστικής, διοικητικής ή πειθαρχικής φύσης που τον αφορούν [ΕΔΔΑ 19.5.2005, Διαμαντίδης κατά Ελλάδος (71563/2001)]. Έτσι δικαστικές αποφάσεις, οι οποίες μετά την αθώωση του κατηγορουμένου ερμηνεύουν, για τις ανάγκες της νέας δίκης, την ποινική αθωωτική απόφαση, που στηρίζεται στα ίδια πραγματικά περιστατικά με εκείνα της νέας δίκης, κατά τρόπο που δημιουργεί αμφιβολίες ως προς την προηγούμενη απαλλαγή του, παραβιάζουν το τεκμήριο της αθωότητάς του (ΑΠ 1364/2011). Γενικότερα το τεκμήριο αυτό και κατ' επέκταση η αρχή της δίκαιης δίκης παραβιάζονται και δημιουργείται συνεπώς λόγος αναίρεσης από τον αριθμό 1 του άρθρ. 559 ΚΠολΔ όταν από τη μεταγενέστερη απόφαση προκύπτουν, άμεσα ή έμμεσα, υπόνοιες ή αμφιβολίες ως προς την προηγούμενη απαλλαγή του κατηγορουμένου [ΕΔΔΑ 27.9.2007, Σταυρόπουλος κατά Ελλάδος (35522/2004), ΝοΒ 2008.457, ΕΔΔΑ 25.9.2008, Παραπονιάρης κατά Ελλάδος (42132/2006), ΝοΒ 2009.173]... Έτσι όμως κατά τρόπο αντίθετο προς τις διατάξεις των άρθρ. 6§2 της ΕΣΔΑ και 14§3 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα η κατάφαση της αστικής αδιοπρακτικής ευθύνης των ως άνω αναιρεσιόντων δημιουργεί αμφιβολίες και υπόνοιες ως προς την αθώωση του πρώτου*

⁵⁸ Δημοσιευμένη περιληπτικά σε ΝοΒ 2014, σελ. 616 και ολόκληρη στην ιστοσελίδα του δικαστηρίου

αυτών Κ. Γ. ως κατηγορούμενου και την αποδυναμώνει. Το Εφετείο, συνεπώς, που αναγνώρισε την αστική ευθύνη των αναιρεσειόντων, ενώ έπρεπε να την αποκλείσει και να οδηγηθεί σε αποτέλεσμα συμβατό με την αθωωτική για τον πρώτο αναιρεσειόντα ποινική απόφαση, εσφαλμένα ερμήνευσε και εφάρμοσε τις παραπάνω ουσιαστικές διατάξεις και είναι αντίστοιχα βάσιμος ο πρώτος λόγος της από 23.4.2012 αίτησης αναίρεσης, που εκτιμάται ως ενιαίος λόγος από τον αριθμό 1 του άρθρ. 559 ΚΠολΔ...».

Στη διαμορφωθείσα αυτή νομολογιακή τάση εντάσσεται και η υπ' αριθμ. **302/2016**⁵⁹ απόφαση του Αρείου Πάγου, η οποία επαναλαμβάνει τις ίδιες ως άνω σκέψεις, δίχως να τις εφαρμόζει στην κριθείσα περίπτωση, διότι εκεί ο εναγόμενος-κατηγορούμενος δεν είχε αμετάκλητα αθωωθεί από το ποινικό δικαστήριο, αλλά είχε απαλλαγεί λόγω παραγραφής, κατ' εφαρμογή του άρθρ. 8 παρ. 4 ν. 4198/2013⁶⁰.

Παρόμοιες σκέψεις είχαν διατυπωθεί και στις υπ' αριθμ. 1364/2011⁶¹ και 215/2013⁶² αποφάσεις του, χωρίς, εντούτοις, να καταλήξει το Δικαστήριο σε αναιρετικό αποτέλεσμα, διότι έκρινε στη μεν πρώτη ότι «... η μη εναρμόνιση των πραγματικών παραδοχών του Εφετείου με εκείνες του ποινικού δικαστηρίου δεν αποτελούν παραβίαση υπό την ανωτέρω έννοια του τεκμηρίου αθωότητας του κατηγορουμένου...», στη δε δεύτερη ότι «... Ο λόγος αυτός αναιρέσεως είναι απαράδεκτος διότι από την προσβαλλόμενη απόφαση προκύπτει ότι το Εφετείο για την διαμόρφωση του αποδεικτικού του πορίσματος έλαβε υπόψη και συνεκτίμησε και την ως άνω αθωωτική απόφαση του Μονομελούς Πρωτοδικείου Αθηνών, χωρίς να προβεί σε οποιαδήποτε ερμηνεία ως προς τους λόγους απαλλαγής του ως άνω αναιρεσειόντος και στην ποινική δίκη κατηγορουμένου, ούτε αποφάνθηκε άμεσα ή έμμεσα για την ποινική ενοχή του, ώστε να ανακύπτει ζήτημα αμφισβήτησής του εξ αυτής παραγομένου και από τις ανωτέρω διεθνείς συμβάσεις προστατευόμενου τεκμηρίου αθωότητας του αναιρεσειόντος για την πράξη για την οποία κατηγορήθηκε...».

⁵⁹ Δημοσιευμένη σε ΕλλΔνη 2016, σελ. 1643 με παρατηρήσεις Δεληκωστόπουλου

⁶⁰ «...Δηλαδή στην περίπτωση αυτήν δεν υφίσταται το αναφερθέν ως προστατευόμενο τεκμήριο της αθωότητας του κατηγορουμένου, το οποίο εμποδίζει το δικαστήριο να επιληφθεί και να ερευνήσει τις αστικές αξιώσεις του παθόντος, καθόσον ο κατηγορούμενος δεν έχει κριθεί αμετακλήτως αθώος των αποδιδόμενων σε αυτόν ποινικώς κολασίμων πράξεων, οι οποίες αποτελούν και αντικείμενο της αστικής δίκης. Αντιθέτως, ο κατηγορούμενος κρίθηκε ένοχος και επεβλήθη σε αυτόν στερητική της ελευθερίας ποινή, η οποία απλώς παραγράφεται και δεν εκτελείται, εφόσον συντρέξουν οι προβλεπόμενοι από τις ίδιες διατάξεις όροι και μάλιστα εντός χρονικού διαστήματος δύο ετών από της δημοσίευσής εκείνου του νόμου...»

⁶¹ Δημοσιευμένη σε ΝοΒ 2012, σελ. 565 επ. με παρατηρήσεις Μ. Μαργαρίτη και Ιωακείμιδη

⁶² Δημοσιευμένη σε ΝοΒ 2013, σελ. 2176 με παρατηρήσεις Μ. Μαργαρίτη = ΕΕμπΔ 2013, σελ. 658

Όπως προκύπτει από τις παραπομπές των άνω αποφάσεων στην από 27.09.2007 απόφαση του ΕΔΔΑ στην υπόθεση *Σταυρόπουλος κατά Ελλάδος*⁶³, αυτή η ελληνικού ενδιαφέροντος απόφαση φέρεται να αποτέλεσε το έναυσμα για τη νομολογιακή «μεταστροφή». Είναι χαρακτηριστική η υπ' αριθμ. 39 σκέψη του Δικαστηρίου του Στρασβούργου στην υπόθεση αυτή, κατά την οποία «... το διατακτικό μιας αθωωτικής απόφασης πρέπει να τηρείται από κάθε άλλη αρχή η οποία αποφαινεται με άμεσο ή έμμεσο τρόπο επί της ποινικής ευθύνης του ενδιαφερόμενου...». Συνάγεται, συνεπώς, το επιχείρημα ότι τέτοιου είδους αρχή αποτελεί και το πολιτικό δικαστήριο που επιλαμβάνεται μεταγενέστερα των αστικών αξιώσεων του παθόντος κατά του ήδη αμετακλήτως αθωωθέντος από τα ποινικά δικαστήρια εναγόμενου. Δεν επιτρέπεται, επομένως, αυτό το δικαστήριο ως αρχή να παραβιάζει το τεκμήριο αθωότητας του εναγόμενου, αποδεχόμενο την αγωγή αποζημίωσης εναντίον του για πράξη, για την οποία αυτός έχει αμετάκλητα αθωωθεί από τα ποινικά δικαστήρια⁶⁴.

Αξίζει να σημειωθεί, ότι επ' αφορμή αυτής της απόφασης του ΕΔΔΑ, ο νομοθέτης, μνημονεύοντάς την μάλιστα ρητώς στην Αιτιολογική Έκθεση του ν. 4446/2016⁶⁵, τροποποίησε το άρθρ. 5 παρ. 2 του Κώδικα Διοικητικής Δικονομίας, προβλέποντας πλέον ρητώς τη δέσμευση των διοικητικών δικαστηρίων (και) από τις αμετάκλητες αθωωτικές αποφάσεις των ποινικών δικαστηρίων, αλλά και από τα αμετάκλητα αποφαινόμενα να μην γίνει η κατηγορία βουλεύματα, εκτός των

⁶³ Δημοσιευμένη σε ΕφημΔΔ 2007, σελ. 648 με παρατηρήσεις *Καποτά* = ΘΠΔΔ 2008, σελ. 728 με παρατηρήσεις *Κούνδουρου* = ΔΕΕ 2008, σελ. 1031 με παρατηρήσεις *Φωτόπουλου*

⁶⁴ Στη θεωρία, πριν τη προσφάτως διαμορφούμενη τάση της νομολογίας του Ακυρωτικού, είχε διατυπωθεί η θέση ότι ουδέν ζήτημα θέτουν τα άρθρα των υπερνομοθετικής ισχύος Διεθνών Συμβάσεων που κατοχυρώνουν το τεκμήριο της αθωότητας αναφορικά με την τυχόν επίδραση που ασκεί μια αμετάκλητη αθωωτική απόφαση του ποινικού δικαστηρίου στην πολιτική δίκη, βλ. αναλυτικότερα *Μπαμπινιώτης*, Παρατηρήσεις υπό ΑΠ 987/2008, ΕΠολΔ 839-842: «... Θεωρώ ότι η συγκεκριμένη απόφαση δεν είναι δυνατόν να προσφέρει επαρκές έρεισμα για την αμφισβήτηση, υπό το πρίσμα της αρχής της δίκαιης δίκης, της ως άνω κρατούσας νομολογιακής θέσης περί του ότι οι αποφάσεις των ποινικών δικαστηρίων δεν παράγουν δεδικασμένο στο πλαίσιο επιγενόμενης αστικής δίκης. την πραγματικότητα, παρά την υιοθέτηση γενικών και εν πολλοίς ασαφών εκφράσεων, το ΕΔΔΑ θεμελίωσε την κρίση του περί παραβίασης των άρθρων 6 §§ 1 και 2 της ΕΣΔΑ σε μια πολύ συγκεκριμένη παραδοχή. Ότι δηλαδή τα διοικητικά δικαστήρια προέβησαν εκ των υστέρων σε μια αιτιωδώς στηρίζουσα τη διαφορετική κρίση τους (άρα όχι εκφερόμενη εν παρόδω) ποιοτική διαφοροποίηση και εντεύθεν αλλοίωση αυτής καθ' αυτής της ουσιαστικής υπόστασης της αθωωτικής λόγω αμφιβολιών απόφασης, ως αθωωτικής κρίσης. Το ΕΔΔΑ δεν εντόπισε την παραβίαση του τεκμηρίου αθωότητας στην υιοθέτηση διαφορετικών οντολογικών παραδοχών από τα διοικητικά δικαστήρια, αλλά στο γεγονός ότι η διαφοροποίηση αυτή θεμελιώθηκε σε μία ευθεία αμφισβήτηση της ισοσθένειας της αθώωσης λόγω αμφιβολιών με εκείνη η οποία χωρεί κατόπιν αδιαμφισβήτητης απόδειξης της αθωότητας του κατηγορουμένου...»

⁶⁵ «... τροποποιείται η παράγραφος 2 του άρθρου 5 του Κώδικα Διοικητικής Δικονομίας, προκειμένου η δέσμευση των διοικητικών δικαστηρίων από τις αμετάκλητες αποφάσεις των ποινικών δικαστηρίων να επεκταθεί πέραν από τις καταδικαστικές και στις αθωωτικές αποφάσεις, καθώς και στα αποφαινόμενα να μην γίνει η κατηγορία βουλεύματα που έχουν καταστεί αμετάκλητα (βλ. και απόφαση ΕΔΔΑ *Σταυρόπουλος κατά Ελλάδας*...»

περιπτώσεων που η απαλλαγή στηρίχθηκε στην έλλειψη αντικειμενικών ή υποκειμενικών στοιχεί που δεν αποτελούν προϋπόθεση της παράβασης⁶⁶.

Επιπρόσθετα, οι ίδιες σκέψεις περί παραβίασης του τεκμηρίου αθωότητας περιλαμβάνονται και στην πρόσφατη υπ' αριθμ. 124/2017 απόφαση της Ελάσσονος Ολομέλειας του Ελεγκτικού Συνεδρίου⁶⁷. Διαλαμβάνει ειδικότερα το δικαστήριο στη μείζονα σκέψη του ότι: «... Με τη διάταξη αυτή κατοχυρώνεται το τεκμήριο αθωότητας του κατηγορουμένου ως μια διαδικαστική εγγύηση την οποία επιβάλλει ο σεβασμός της προσωπικότητας αυτού, όταν για το ίδιο αδίκημα σε πρότερη ποινική διαδικασία έχει εκδοθεί γι' αυτόν αθωωτική απόφαση, η οποία δεν είναι απαραίτητο να έχει καταστεί αμετάκλητη. Για την ενεργοποίηση της θεμελιώδους αυτής δικονομικής εγγύησης και τον έλεγχο της πιθανής παραβίασής της απαιτείται οι παρεπόμενες της ποινικής δίκης δικαστικές ή ακόμα και διοικητικές διαδικασίες που δεν είναι ποινικές να παρουσιάζουν συνάφεια με την προηγηθείσα ποινική δίκη, υπό την έννοια της ταυτόσημης αντικειμενικής και υποκειμενικής υπόστασης των αδικημάτων για τα οποία, αυτός που την επικαλείται, διώκεται. Στην περίπτωση κατά την οποία διαπιστωθεί η εν λόγω συνάφεια, η οποία προϋποθέτει ουσιαστικό έλεγχο των πραγματικών στοιχείων της διαφοράς, το διοικητικό δικαστήριο ή το διοικητικό όργανο οφείλει να απόσχει από τη διατύπωση κρίσης ή και αιτιολογίας, η οποία θα έθετε, εν αμφιβόλω, το αθωωτικό αποτέλεσμα της οικείας ποινικής διαδικασίας. Όπως γίνεται παγίως δεκτό από το Ελεγκτικό Συνέδριο (βλ. αποφ. Ολ. Ελ.Συν. 2679/2016, 1808/2014, 542/2013, 1034/2011), η διαδικαστική αυτή εγγύηση δεν παραβιάζεται όταν η μεταγενέστερη της αθωωτικής απόφασης διαφορετική δικαστική κρίση στηρίζεται σε διαφορετική νομική βάση και αφορά σε άλλη μορφή ή άλλο χαρακτήρα ευθύνης του αθωωθέντος με συνέπεια να παρουσιάζει αυτοτέλεια σε σχέση με την ποινική διαδικασία. Βασικό επιχείρημα για την αυτονόμηση της δημοσιονομικής δίκης έναντι της ποινικής είναι ότι ο υπόλογος που αθωώθηκε σε ποινική δίκη φέρει δημοσιονομική ευθύνη για έλλειμμα που διαπιστώθηκε στη διαχείρισή του και η ευθύνη του θεμελιώνεται σε διαφορετικές προϋποθέσεις αυτοτελείς σε σχέση με αυτές της ποινικής ευθύνης, αφού αυτή δεν έχει κατασταλτικό σκοπό, αλλά αποσκοπεί στη αποκατάσταση του ελλείμματος που έχει δημιουργηθεί στη διαχείριση αυτού. **Η δέσμευση του Ελεγκτικού Συνεδρίου από τη αθωωτική ποινική απόφαση συντρέχει αποκλειστικά και μόνο υπό την προϋπόθεση ότι τα πραγματικά**

⁶⁶ Πρβλ. πριν τη θέση σε ισχύ της νέας διάταξης ΣτΕ 1992/2016, 2403/2015, 1184/2015, 1879/2014

⁶⁷ Δημοσιευμένη στην ιστοσελίδα του Δικαστηρίου, βλ. επίσης και τις παραπεμπόμενες από το ίδιο το Δικαστήριο στη μείζονα σκέψη προγενέστερες αποφάσεις του

περιστατικά για τα οποία διώχθηκε ποινικά το προτεινόμενο προς καταλογοισμό πρόσωπο, αλλά αθωώθηκε, έστω και λόγω αμφιβολιών, ταυτίζονται πλήρως με αυτά στα οποία στηρίζεται ο καταλογοισμός του. Αυτό συμβαίνει όταν η παρεπόμενη δημοσιονομική δίκη προϋποθέτει την εξέταση της προηγηθείσας κρίσης του ποινικού δικαστηρίου ή όταν το αρμόδιο δικαστήριο εξετάσει εκ νέου τα αποδεικτικά στοιχεία που έλαβε υπόψη του το ποινικό δικαστήριο ή κρίνει ξανά τη συμμετοχή του προσώπου σε μια από τις πράξεις που οδήγησαν στην καταδίκη του. Μόνο εφόσον ο σύνδεσμος ανάμεσα στην ολοκληρωθείσα ποινική διαδικασία και στην δημοσιονομική δίκη επιβεβαιωθεί, τότε η κρίση στα πλαίσια της δεύτερης δίκης θα ελεγχθεί για την παραβίαση του άρθρου 6 παρ. 2 της Ε.Σ.Δ.Α. και δη, το αν με την επίδικη κρίση παραβιάστηκε η προηγούμενη αθώωση του υπολόγου (βλ. αποφάσεις ΕΔΔΑ, Σταυρόπουλος κατά Ελλάδος, 27-9-2007, Konstas κατά Ελλάδος, 24-5-2011, Rushiti κατά Αυστρίας, 21-3-2000, Lamana κατά Αυστρίας, 10-7-2001, Allen κατά Ηνωμένου Βασιλείου (Τμήμα ευρείας σύνθεσης), 12-7-2013)...». Καταλήγει δε σε κατά πλειοψηφία απόρριψη της αίτησης αναιρέσεως με την αιτιολογία ότι: «... η αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση έκρινε ότι, λόγω της διαπιστωθείσας συνάφειας μεταξύ των πραγματικών περιστατικών και της συμπεριφοράς που αποδίδονταν στην τότε εκκαλούσα ως υπολόγου στη δημοσιονομική δίκη, μ' αυτά που αποτέλεσαν την αντικειμενική υπόσταση των ποινικά κολάσιμων πράξεων, για τις οποίες αυτή αθωώθηκε στην προηγηθείσα (ήδη ολοκληρωθείσα) ποινική δίκη, είχε εφαρμογή, εν προκειμένω, η διάταξη της παρ. 2 του άρθρου 6 της Ε.Σ.Δ.Α., η οποία υποχρεώνει το Δημοσιονομικό Δικαστήριο να απόσχει από την διατύπωση κρίσεως που θα έθετε εν αμφιβόλω το αθωωτικό αποτέλεσμα της οικείας ποινικής διαδικασίας και θα παραβίαζε, στην κρινόμενη υπόθεση, το τεκμήριο αθωότητας της ανωτέρω...».

Συνοψίζοντας τα προδιαλαμβανόμενα, επισημαίνουμε ότι σημαντική μερίδα της πρόσφατης νομολογίας⁶⁸ διαμορφώνει μία νέα τάση, αποδεχόμενη την ευθεία

⁶⁸ ΑΠ 715/2017, αδημ., ΑΠ 302/2016, ΕλλΔνη 2016, σελ. 1643 με παρατηρήσεις Δεληκωστόπουλου, ΑΠ 1652/2013, ΝοΒ 2014, σελ. 616 = ΤΝΠ – ΔΣΑ, πρβλ. και την εξαιρετικά ενδιαφέρουσα απόφαση ποινικού δικαστηρίου, το οποίο κατά πλειοψηφία δέχθηκε ως επάλληλη αιτιολογία την παραβίαση του τεκμηρίου αθωότητας από την τυχόν καταδίκη του κατηγορουμένου για μη καταβολή χρεών προς το Δημόσιο, λόγω προηγούμενης αμετάκλητης προηγούμενης αθώωσής του για τη λαθρεμπορία, από την οποία γεννήθηκαν τα χρέη, βλ. ΤριμΕφΠειρ 1505, 1574/2016, ΠΧ 2017, σελ. 438 με παρατηρήσεις Βούλγαρη: «... Με τις αυξημένες τυπικής ισχύος διατάξεις αυτές κατοχυρώνεται και προστατεύεται το τεκμήριο αθωότητας του κατηγορουμένου, το οποίο δεσμεύει όλα τα δικαστήρια (οιασδήποτε δικαιοδοσίας και αρμοδιότητας) στο μέλλον. Δηλαδή, το τεκμήριο αυτό δεν περιορίζεται μόνο στις περιπτώσεις εκείνες που ο διάδικος έχει την ιδιότητα του κατηγορουμένου στο πλαίσιο μιας ποινικής δίκης, αλλά έχει εφαρμογή και ενώπιον οιασδήποτε άλλου δικαστηρίου σε κάθε άλλη διαδικασία, στην οποία κρίνονται μεταγενέστερα και άλλα ζητήματα (όπως αστικής ή διοικητικής φύσεως) που τον αφορούν (βλ. απόφαση ΕΔΔΑ της

δέσμευση του πολιτικού δικαστηρίου από προηγούμενη αμετάκλητη αθωωτική απόφαση του ποινικού δικαστηρίου, κατ' επίκληση της παραβίασης του κατοχυρωμένου στην ΕΣΔΑ και το ΔΣΑΠΔ τεκμηρίου αθωότητας. Αποδέχεται το παραδεκτό και το ουσιαστικά βάσιμο του λόγου αναιρέσεως εκ του άρθρ. 559 αρ. 1 ΚΠολΔ, ήτοι την εσφαλμένη εφαρμογή ουσιαστικού κανόνα δικαίου, αποφεύγοντας τους σκοπέλους του παραδεκτού του λόγου αναιρέσεως εκ του άρθρ. 559 αρ. 16 ΚΠολΔ (παραβίαση δεδικασμένου). Κατ' αποτέλεσμα, πάντως, ουδεμία διαφοροποίηση παρατηρείται. Άπαξ και ο κατηγορούμενος αθωωθεί αμετάκλητα στην ποινική δίκη, το πολιτικό δικαστήριο, όταν καλείται να αποφανθεί για το ίδιο ακριβώς βιοτικό συμβάν, δεσμεύεται από την κρίση αυτή και είναι υποχρεωμένο να απορρίψει την εναντίον του στρεφόμενη αγωγή αποζημίωσης, δίχως την ευχέρεια να επανεξετάσει την υπόθεση, λόγω του ότι ως πολιτειακή αρχή, οφείλει να μην δημιουργεί καθ' οιονδήποτε τρόπο αμφιβολίες ως προς την προηγούμενη αθώωση του κατηγορουμένου, προσβάλλοντας τη φήμη του. Παραμένει, ωστόσο, ισχυρή και η αντίθετη θέση⁶⁹, η οποία επαναλαμβάνει την πάγια νομολογία περί μη δέσμευσης των πολιτικών δικαστηρίων από τις αποφάσεις των ποινικών δικαστηρίων, απαντώντας ότι ερμηνεία αντίθετη δεν μπορεί να συναχθεί από υπερνομοθετικής ισχύος διατάξεις της ΕΣΔΑ.

III.2.2. Η περίπτωση καταδικαστικής απόφασης του ποινικού δικαστηρίου

Πάγια νομολογία⁷⁰ έχει διαμορφωθεί από τον Άρειο Πάγο και στην έτερη περίπτωση δυσαρμονίας, όταν δηλ. το πολιτικό δικαστήριο καταλήγει σε αντίθετο

19.5.2005, Διαμαντίδης κατά Ελλάδος). Έτσι, δικαστικές αποφάσεις, οι οποίες μετά την αθώωση του κατηγορουμένου ερμηνεύουν, για τις ανάγκες της νέας δίκης, την ποινική αθωωτική απόφαση που στηρίζεται στα ίδια πραγματικά περιστατικά με εκείνα της νέας δίκης, κατά τρόπο που δημιουργεί αμφιβολίες ως προς την προηγούμενη απαλλαγή του, παραβιάζουν το τεκμήριο της αθωότητάς του (βλ. Π. Βογιατζή, σε: Α.-Α. Σισιλιάνο, Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, σελ. 260, πρβλ. ΑΠ 302/2016 Νόμος, ΑΠ 1652/2013 δημ. στην ιστοσελίδα του Αρείου Πάγου και ΑΠ 1364/2011 ΕλλΔνη 2011, 1357, για την εφαρμογή του τεκμηρίου αθωότητας επί αστικών υποθέσεων). Γενικότερα, πάντως, το τεκμήριο αυτό και κατ' επέκταση η αρχή της δίκαιης δίκης, παραβιάζονται όταν από τη μεταγενέστερη απόφαση προκύπτουν, άμεσα ή έμμεσα, υπόνοιες ή αμφιβολίες ως προς την προηγούμενη απαλλαγή του κατηγορουμένου (βλ. αποφάσεις ΕΔΔΑ, Allan κατά Ηνωμένου Βασιλείου της 12.7.2013 NoB 2016, 1522 με παρατηρήσεις Β. Χειρδάρη, Παραποινιάρης κατά Ελλάδος της 25.9.2008 NoB 2009, 173, ομοίως με παρατηρήσεις Β. Χειρδάρη και Σταυρόπουλος κατά Ελλάδος της 27.9.2007 NoB 2008, 457)...»

⁶⁹ Βλ. ενδ. ΑΠ 1716/2012, ΕφΛαρ 141/2017, ΕφΛαρ 172/2016, ΕφΠειρ 4/2015, όλες σε ΤΝΠ - ΔΣΑ

⁷⁰ Βλ. ενδ. ΑΠ 808/2017, ΑΠ 806/2017, ΑΠ 107/2016, ΑΠ 33/2015, ΑΠ 161/2013, ΑΠ 1059/2007, ΑΠ 1843/2006, ΑΠ 1046/2006, ΑΠ 246/2006, ΑΠ 159/2006, ΑΠ 1590/2003, ΑΠ 102/2003, ΑΠ 439/2002, ΑΠ 249/2002, ΤΝΠ - ΔΣΑ, πρβλ. ΑΠ 1304/2013

πόρισμά από το ποινικό δικαστήριο, το οποίο είχε προγενέστερα αμετακλήτως καταδικάσει τον κατηγορούμενο – εναγόμενο για το ίδιο βιοτικό συμβάν.

Εν όψει της αδυναμίας ρητής επίκλησης της οιασδήποτε φύσης δεσμευτικής ενέργειας από την αμετάκλητη ποινική καταδικαστική απόφαση, ανευρέθηκε η πρακτική οδός του λόγου αναιρέσεως εκ του άρθρ. 559 αρ. 11γ' ΚΠολΔ (μη λήψη υπ' όψιν νομίμως επικληθέντος και προσαχθέντος από τους διαδίκους αποδεικτικού μέσου)⁷¹. Η αιτιολογία αποδοχής του λόγου αναιρέσεως έχει σχεδόν πανομοιότυπα ως εξής: «... το Εφετείο, παρόλο που δεν δεσμεύεται από το περιεχόμενό της [της ποινικής καταδικαστικής απόφασης] και μπορούσε να καταλήξει (όπως και κατέληξε) σε αντίθετο με την τελευταία πόρισμα, έπρεπε, ενόψει της σοβαρότητας του εν λόγω αποδεικτικού στοιχείου, να το αντικρούσει...». Επομένως, μολονότι ο Άρειος Πάγος αναγνωρίζει τη δυνατότητα στο πολιτικό δικαστήριο να καταλήξει σε αντίθετο πόρισμα από αυτό του ποινικού δικαστηρίου, και άρα δεν αποδέχεται κάποιου είδους δεσμευτική ενέργεια της ποινικής απόφασης, εντούτοις ανυψώνει την αποδεικτική της εμβέλεια σε τέτοιο βαθμό, απαιτώντας αναλυτική αντίκρουσή της και ρητή, ειδική αιτιολόγηση της αντίθετης θέσης του πολιτικού δικαστηρίου⁷².

Σημειώνεται, περαιτέρω, ότι απαντούν στη νομολογία του Ακυρωτικού περιπτώσεις, όπου αναιρούνται αποφάσεις λόγω μη ειδικής αντίκρουσης και προγενέστερης αμετάκλητης αθωωτικής απόφασης του ποινικού Δικαστηρίου. Αναφέρεται χαρακτηριστικά ότι «... από την έλλειψη οποιασδήποτε αναφοράς στην παραπάνω ποινική απόφαση δεν καθίσταται αδιστάκτως βέβαιο, ότι η προσβαλλόμενη απόφαση έλαβε υπόψη και την παραπάνω αμετάκλητη απόφαση του ποινικού δικαστηρίου, αντικρούοντας, όπως θα έπρεπε την απαλλακτική κρίση αυτού...»⁷³. Απομένει να φανεί στην πορεία κατά πόσον θα επιβιώσει η νομολογιακή αυτή εφαρμογή, εν όψει μάλιστα και της δυνατότητας, κατ' άρθρ. 562 παρ. 4 ΚΠολΔ, του δικαστηρίου να εξετάσει αυτεπαγγέλτως τον εκ του άρθρ. 559 αρ. 1 ΚΠολΔ λόγο αναιρέσεως, σχετικά με την εσφαλμένη εφαρμογή των ουσιαστικών κανόνων δικαίων

⁷¹ Βλ. Κονδύλης, όπ.π., σελ. 106, υποσημ. 44, κατά τον οποίον ο ΑΠ με τον τρόπο αυτό προσπαθεί να «σώσει την κατάσταση»

⁷² Αξίζει να σημειωθεί ότι η λύση αυτή ομοιάζει με την πρόταση Ράμμιου στις κοινές συνεδριάσεις των Επιτροπών Πολιτικής και Ποινικής Δικονομίας, πριν τη θέση σε ισχύ των ΚΠολΔ και ΚΠΔ, ο οποίος είχε προτείνει να εκφρασθεί ρητά στο νόμο ότι οι δικαστικές αποφάσεις έχουν ισχύ δημοσίου εγγράφου, και άρα αν το δικαστήριο της άλλης δικαιοδοσίας αποφαινεται διαφορετικά να απαιτείται ειδική αιτιολογία και αντίκρουση της προγενέστερης απόφασης, βλ. αναλυτικά ανωτέρω κεφάλαιο II.2.4

⁷³ Βλ. ενδ. ΑΠ 851/2017, ΑΠ 1870/2014, ΑΠ 1139/2014, ΑΠ 667/2013, ΤΝΠ – ΔΣΑ, ΑΠ 704/2008, ΕΠολΔ 2008, σελ. 449 με παρατηρήσεις Μπαμπινιώτη, ΑΠ 674/2002, ΤΝΠ - ΔΣΑ

που κατοχυρώνουν το τεκμήριο αθωότητας, στην περίπτωση που η νομολογιακή τάση που παρουσιάστηκε στο αμέσως προηγούμενο κεφάλαιο επικρατήσει.

Συμπερασματικά, αυτό που γίνεται αντιληπτό από την πάγια αυτή στάση της νομολογίας είναι η αποδοχή από τον Άρειο Πάγο ότι η συνύπαρξη δύο αντιφατικών αποφάσεων εντός της ίδιας έννομης τάξης για το ίδιο βιοτικό συμβάν είναι προβληματική. Ειδικώς για τις καταδικαστικές αποφάσεις, αφ' ης στιγμής δεν υπάρχει άλλη οδός άρσης του αδιεξόδου, αξιοποιείται εκτεταμένα ο λόγος αναιρέσεως εκ του άρθρ. 559 αρ. 11γ' ΚΠολΔ και αποκαθίσταται τρόπον τινά η ισορροπία της έννομης τάξης. Η έστω και διηγηματικώς αναφερόμενη αναγνώριση της δυνατότητας του πολιτικού δικαστηρίου να απορρίψει την αγωγή παρά την αμετάκλητη καταδίκη του εναγόμενου από το ποινικό δικαστήριο για το ίδιο συμβάν, διασώζει την πρόκληση ρωγμών από δογματική οπτική σκοπιά. Το αποτέλεσμα, ωστόσο, παραμένει το ίδιο. Η εμβέλεια της καταδικαστικής απόφασης του ποινικού δικαστηρίου είναι καθοριστική, περιορίζοντας σε μεγάλο βαθμό τη δυνατότητα του πολιτικού δικαστηρίου να κρίνει διαφορετικά.

III.2.3. Το σκέλος της καταδικαστικής απόφασης του ποινικού δικαστηρίου, με το οποίο επιδικάζονται οι αστικές αξιώσεις του πολιτικώς ενάγοντος

Ειδικότερα προσέγγιση απαιτεί το σκέλος εκείνο των καταδικαστικών αποφάσεων των ποινικών δικαστηρίων, με το οποίο αποφαινεται το ποινικό δικαστήριο επί των αστικών αξιώσεων του πολιτικώς ενάγοντος. Σύμφωνα με το άρθρ. 67 παρ. 1 ΚΠΔ «αν ο κατηγορούμενος καταδικάστηκε, η πολιτική αγωγή που κρίθηκε ήδη από το ποινικό δικαστήριο δεν μπορεί πια να ασκηθεί στο πολιτικό παρά μόνον της την εκκαθάριση των ζημιών που γεννήθηκαν μετά την καταδικαστική απόφαση». Κατά την απολύτως κρατούσα άποψη στη νομολογία του Αρείου Πάγου, εκ της διάταξης του άρθρου 67 ΚΠΔ συνάγεται ότι η απόφαση του ποινικού δικαστηρίου επί της ασκηθείσας διά της πολιτικής αγωγής απαίτησης παράγει δεδικασμένο το οποίο αποκλείει την εκ νέου επιδίωξη της ικανοποίησης της ίδιας απαίτησης με αγωγή ενώπιον των πολιτικών δικαστηρίων⁷⁴. Με τη θέση αυτή συντάσσεται και η θεωρία,

⁷⁴ Βλ. ΑΠ 1067/2009, ΕΠολΔ 2010, σελ. 737επ. με παρατηρήσεις Μπαμπινιώτη, ΑΠ 1189/2004, αδημ., ΑΠ 374/2001, ΕλλΔνη 2002, σελ. 157, ΑΠ 1474/2000, ΕλλΔνη 2001, σελ. 684, ΑΠ 1044/2000, ΕλλΔνη 2001, σελ. 388: «...Εξάλλου από το συνδυασμό των διατάξεων των άρθρων 63 επ. ΚΠοινΔ και 321, 322,

παρατηρώντας μάλιστα ότι η δέσμευση του δεδικασμένου επενεργεί παρόλο που το ποινικό δικαστήριο κατά τη λειτουργία του κατά την οποία αποφαινεται επί της πολιτικής αγωγής δεν δύναται να εκληφθεί ως πολιτικό⁷⁵.

Παγίως επίσης γίνεται δεκτό ότι το δεδικασμένο της απόφασης του ποινικού δικαστηρίου περιορίζεται και αφορά στο μέρος εκείνο της απόφασης που είχε καταχθεί σε δίκη ενώπιόν του. Επομένως, η κριθείσα από το ποινικό δικαστήριο χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης (άρθρα 299, 932, 914 ΑΚ) δεν κωλύει την άσκηση στο πολιτικό δικαστήριο αγωγής για την υλική ζημία (άρθρα 297-298, 914 ΑΚ) και αντιστρόφως⁷⁶. Επιπρόσθετα, αν ο παθών εκ της αξιόποινης πράξης και δικαιούχος της αποζημίωσης ή της χρηματικής ικανοποίησης περιόρισε το αντικείμενο της πολιτικής αγωγής του σε μέρος μόνον της απαίτησής του, επιφυλασσόμενος να επιδιώξει την ικανοποίηση του υπολοίπου με αγωγή ενώπιον των πολιτικών δικαστηρίων, και το ποινικό δικαστήριο επιδίκασε το αιτηθέν ποσό, εκείνος δεν εμποδίζεται να εγείρει αγωγή για το υπόλοιπο ενώπιον των πολιτικών δικαστηρίων. Περαιτέρω, κατ' απόκλιση από την αρχή της εκκρεμοδικίας (άρθρ. 221-222 ΚΠολΔ) η διάταξη του άρθρου 66 ΚΠΔ αποτελεί εκδήλωση εξαιρετικής εύνοιας προς το θύμα της πράξεως, αφού, διευρύνοντας την έκταση της ευχέρειας του άρθρου 63 ΚΠΔ, παρέχει στον παθόντα το δικαίωμα να εισαγάγει την περί νομίμων αξιώσεων αγωγή του ενώπιον του ποινικού δικαστηρίου και όταν ακόμα την ήγειρε ενώπιον του πολιτικού δικαστηρίου, *εφόσον δεν εκδόθηκε οριστική απόφαση του τελευταίου*⁷⁷. Μπορεί δηλ. οι δύο διαδικασίες να κινούνται παράλληλα, μέχρι την έκδοση της οριστικής απόφασης του πολιτικού δικαστηρίου, οπότε σε αυτήν την περίπτωση η

325 και 331 ΚΠολΔ προκύπτει ότι η τελεσίδικη απόφαση του ποινικού δικαστηρίου που έκρινε επί πολιτικής αγωγής για χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης ή ψυχικής οδύνης παράγουν δεδικασμένο κατά την έννοια των άρθρ. 321, 324 του ΚΠολΔ...», πρβλ. ΕφΛαρ 113/2014, ΕλλΔνη 2014, σελ. 1692-1696 με παρατηρήσεις Αλαπάντα και Στασινόπουλου, ΠολΠρωτΠειρ 1239/2014, ΕΠολΔ 2015, σελ. 81-86 με παρατηρήσεις Γιαννακάκι, βλ. επίσης Γεωργιάδη σε ΑΚ Γεωργιάδη-Σταθόπουλου, άρθρ. 932 αρ. 25, Πατεράκης, όπ.π., σελ. 410

⁷⁵ Βλ. Κονδύλης, Το δεδικασμένο κατά τον Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας², έκδ. 2007, σελ. 107, Μπαμπινιώτης, Παρατηρήσεις υπό ΑΠ 1067/2009, όπ.π., σελ. 737-739, Καλαβρός, Η αναίρεση κατά τον ΚΠολΔ³, έκδ. 2017, σελ. 449, Σιναγιώτης, Η αναίρεση κατά τον ΚΠολΔ², έκδ. 2006, σελ. 171 επ., *contra* Μητσόπουλος, Πολιτική Δικονομία, Τεύχος Α', σελ. 138, ΑΠ (Ποιν.) 1017/2012, Νομος: «...Τούτο δε διότι το ποινικό δικαστήριο ερευνά μεν την ενεργητική νομιμοποίηση του δικαιούχου, σύμφωνα με τις προαναφερόμενες διατάξεις, κατά το κεφάλαιο όμως της αποφάσεως με το οποίο επιλαμβάνεται της πολιτικής αγωγής και επιδικάζει αυτήν, ενεργεί ως πολιτικό δικαστήριο...», πρβλ. Παπαδάκης, Η ισχύς του ποινικού δεδικασμένου ως προς την χρηματική ικανοποίηση μετά τον ΚΠολΔ, Δ 1, σελ. 633 επ.

⁷⁶ Βλ. Νίκας, Η σχέση ποινικής και πολιτικής δίκης στο χώρο της πολιτικής αγωγής, Αρμ 2010, 793-800 = Νομικές Μελέτες, τομ. 2, έκδ. 2014, σελ. 848-859

⁷⁷ Βλ. Νίκας, όπ.π., σελ. 854

πολιτική αγωγή κηρύσσεται απαράδεκτη και διατάσσεται η αποβολή του πολιτικώς ενάγοντος.

Υπάρχει, ωστόσο, η ευχέρεια να ασκηθεί αγωγή ενώπιον των πολιτικών δικαστηρίων και παράλληλα να δηλωθεί παράσταση πολιτικής αγωγής στο ποινικό δικαστήριο για την αυτή κατά το είδος απαίτηση, όταν ο δικαιούχος της αξίωσης περιορίσει το αντικείμενο της πολιτικής αγωγής του σε μέρος μόνον της απαίτησής του, *επιφυλασσόμενος* να επιδιώξει την ικανοποίηση του υπολοίπου με αγωγή ενώπιον των πολιτικών δικαστηρίων. Σ' αυτήν την περίπτωση, ο επιφυλασσόμενος, δικαιούται να εγείρει αγωγή για το υπόλοιπο μέρος της απαίτησής του ενώπιον των πολιτικών δικαστηρίων⁷⁸. Η επιφύλαξη αυτή δεν είναι αναγκαία να διατυπώνεται ρητά, αλλά μπορεί να συνάγεται και ερμηνευτικά όταν η παράσταση πολιτικής αγωγής γίνεται για συμβολικό ποσό προς υποστήριξη μόνον της κατηγορίας⁷⁹. Στην περίπτωση αυτήν πάντως της «μερικής» πολιτικής αγωγής η οποία γίνεται δεκτή από το ποινικό δικαστήριο, δεν δημιουργείται από την απόφασή του δεδικασμένο περαιτέρω και ως προς την προδικαστική βασική αδικοπρακτική έννομη σχέση εκ της οποίας απορρέει το τμήμα της απαίτησης που κατάγεται στην ποινική δίκη. Δεν συντρέχουν εν προκειμένω οι προϋποθέσεις του άρθρου 331 ΚΠολΔ, αφού το ποινικό δικαστήριο στερείται ήδη δικαιοδοσίας να αποφανθεί επ' αυτής ως κύριου αντικειμένου δίκης⁸⁰.

Συμπερασματικά, λοιπόν, κατά τη νομολογία και την κρατούσα θέση στη θεωρία, η απόφαση του ποινικού δικαστηρίου, με την οποία αυτό μετά την καταδικαστική του απόφαση αποδέχεται τις αξιώσεις του πολιτικώς ενάγοντος παράγει ενέργεια δεδικασμένου και δεσμεύει το πολιτικό δικαστήριο, κατ' εφαρμογή της ειδικής διάταξης του άρθρ. 67 παρ. 1 ΚΠΔ, μόνον στην περίπτωση που ο πολιτικός ενάγων εισήγαγε ολόκληρη και όχι τμήμα μόνον της απαίτησής του ενώπιον του ποινικού δικαστηρίου, επιφυλασσόμενος, ρητά ή σιωπηρά, να επιδιώξει την ικανοποίηση του υπολοίπου τμήματος ενώπιον των πολιτικών δικαστηρίων. Στην περίπτωση δε αυτή που όντως ο δικαιούχος επιφυλάχθηκε, το πολιτικό δικαστήριο δε δεσμεύεται από την κρίση του ποινικού δικαστηρίου επί του προδικαστικού ζητήματος

⁷⁸ Βλ. αντί άλλων *Κονδύλης*, ό.π., σελ. 108, μ.π.π., πρβλ. *Ζύγουρας*, Η παράσταση του πολιτικώς ενάγοντος εις την ποινικήν δίκην και η επιφύλαξις τούτου εις την πολιτικήν δίκην διά μέρος της απαιτήσεώς του, Δ 2001, σελ. 126

⁷⁹ Βλ. ΑΠ 940/2001, Νόμος, ΑΠ 1474/2000, ΕλλΔνη 2001, σελ. 684, ΕφΠατρ 156/2008, ΑχΝμλγ 2009, σελ. 58

⁸⁰ Βλ. ενδ. ΑΠ 1623/2012, ΧρΙΔ 2013, σελ. 353, ΕφΛαρ 113/2014, ό.π., ΕφΠατρ 156/2008, ό.π., ΠολΠρωτΣυρ 38/2015, Νόμος, *Κονδύλης*, ό.π., σελ. 108-109

της έννομης σχέσης της αδικοπραξίας, διότι δεν πληρούνται οι προϋποθέσεις του άρθρ. 331 ΚΠολΔ. Αν, λοιπόν, μετά την έκδοση αποφάσεως του ποινικού δικαστηρίου που δέχεται την πολιτική αγωγή, ασκηθεί αγωγή για περαιτέρω αποζημίωση ή για επί πλέον χρηματική ικανοποίηση στο πολιτικό δικαστήριο, αυτό δεν δεσμεύεται από την ποινική απόφαση ως προς την τέλεση της αδικοπραξίας. Το πολιτικό δικαστήριο θα δικάσει εκ νέου την υπόθεση χωρίς να δεσμεύεται από την απόφαση του ποινικού δικαστηρίου για το ότι ο εναγόμενος (κατηγορούμενος στην ποινική δίκη) τέλεσε υπαίτια την αδικοπραξία.

III.2.4. Συμπέρασμα – Ιδία θέση

Λόγος για ευθεία δεσμευτική ενέργεια της απόφασης του ποινικού δικαστηρίου στην πολιτική δίκη δεν μπορεί να γίνει εν απουσία ειδικής διάταξης, ει μη μόνον στις περιπτώσεις που ο ζημιωθείς εισήγαγε το σύνολο των αστικών του αξιώσεων εναντίον του υπαιτίου ενώπιον του ποινικού δικαστηρίου (δίχως δηλ. τη διατύπωση επιφύλαξης ως προς την αναζήτηση μέρους αυτών ενώπιον των πολιτικών δικαστηρίων). Είναι αληθές, περαιτέρω, ότι τα διαφορετικά συστήματα απόδειξης και οι διαφορετικές θεμελιώδεις αρχές της ποινικής σε σύγκριση με την πολιτική δίκη, ενδεικνύουν σημαντική, από δογματική οπτική γωνία, δυσχέρεια υποστήριξης της θέσης ότι η απόφαση του ποινικού δικαστηρίου εν γένει παράγει καθ' οιονδήποτε τρόπο δεδικασμένο για έννομη σχέση του ιδιωτικού δικαίου.

Εντούτοις, η συνύπαρξη αντιφατικών αποφάσεων μεταξύ του ποινικού και του πολιτικού δικαστηρίου για το ίδιο βιοτικό συμβάν δεν μπορεί να γίνει ανεκτή στο πλαίσιο της ίδιας έννομης τάξης, καθώς πλήττει καίρια την ασφάλεια δικαίου, αλλά και το κύρος των δικαστηρίων και των αποφάσεών τους. Για το λόγο αυτό ο Άρειος Πάγος ακολουθεί εύστοχες διεξόδους αποκατάστασης της ισορροπίας στην έννομη τάξη, αφενός μεν δια της πρόσφατης νομολογίας του όσον αφορά στις ποινικές αθωωτικές αποφάσεις, σχετικά με την παραβίαση του τεκμηρίου της αθωότητας του κατηγορούμενου, υπό το φως των σχετικών κατευθυντήριων αρχών του ΕΔΔΑ, αφετέρου δε δια της πάγιας νομολογίας του όσον αφορά στις ποινικές καταδικαστικές αποφάσεις, σχετικά με την ενίσχυση της αποδεικτικής τους ισχύος και εμβέλειας στο πλαίσιο της πολιτικής δίκης.

Οι λύσεις αυτές θα πρέπει ανενδοίαστα να επιδοκιμαστούν. Χρήζουν, όμως, επισημάνσεων, ειδικά ως προς το σκέλος των αθωωτικών αποφάσεων. Η θέση της προσφάτως διαμορφωθείσας νομολογιακής τάσης που παρουσιάστηκε ανωτέρω δεν μπορεί να γίνει αποδεκτή σε όλες τις περιπτώσεις απαλλακτικής κρίσης, παρά μόνον σε αυτές που το ποινικό δικαστήριο διαπιστώνει, με βάσει τις ισχύουσες στη ποινική δίκη θεμελιώδεις αρχές (συμπεριλαμβανομένης και της αρχής *in dubio pro reo*) ότι ο κατηγορούμενος δεν τέλεσε την πράξη για την οποία κατηγορήθηκε ή δεν είναι υπαίτιος αυτής. Απαλλαγή του επί τη βάσει συνδρομής λόγου άρσης του αδίκου ή λόγου άρσης του καταλογισμού δεν μπορεί να αποκτά δεσμευτική εμβέλεια, διότι ο ΑΚ ρυθμίζει αυτοτελώς πότε μία πράξη δεν είναι παράνομη σε περίπτωση λ.χ. άμυνας ή κατάστασης ανάγκης (άρθρ. 284-285 ΑΚ), ενώ περαιτέρω η νομολογία των πολιτικών δικαστηρίων προσεγγίζει με διαφορετικό τρόπο τα ζητήματα υπαιτιότητας και καταλογισμού (αλλά και αυτό της αιτιώδους συνάφειας). Δε χωρεί, περαιτέρω, αμφιβολία ότι απαλλαγή του κατηγορουμένου στην ποινική δίκη λόγω παραγραφής, ουδόλως δύναται να επηρεάσει τα δικαιώματα του ζημιωθέντος ενώπιον του πολιτικού δικαστηρίου, παρά την περί του αντιθέτου νομολογιακή θέση του ΕΔΔΑ ως προς το σημείο αυτό⁸¹. Στις περιπτώσεις αυτές, θα μπορούσε ίσως να αξιοποιηθεί προς αποφυγή της δυσαρμονίας η πάγια νομολογιακή θέση περί αυξημένης αποδεικτικής ισχύος των αποφάσεων των ποινικών δικαστηρίων και ανάγκη ειδικής αιτιολόγησης από το πολιτικό δικαστήριο του διαφορετικού αποδεικτικού πορίσματος, εφόσον αυτό ήθελε καταλήξει σε τέτοιο, ώστε να μην ιδρυθεί ο εκ του άρθρ. 559 περ. 11γ' ΚΠολΔ λόγος αναιρέσεως.

Από άποψη νομοθετικής πολιτικής (*de lege ferenda*) καθίσταται, πάντως, επιτακτική η ολοκληρωτική ρύθμιση των δύο παράλληλων διαδικασιών από τον ημεδαπό νομοθέτη με σαφές και ξεκάθαρο ρυθμιστικό πλαίσιο, συνεκτιμωμένων των εμπειριών και των επιλογών αλλοδαπών εννόμων τάξεων. Θα πρέπει, εκτιμώ, να αφουγκραστεί ο νομοθέτης τις προσπάθειες του Ακυρωτικού να διασώσει ακραίες περιπτώσεις δυσαρμονίας, οι οποίες δεν έχουν θέση σε ένα σύγχρονο σύστημα απονομής δικαιοσύνης.

⁸¹ Βλ. ΕΔΔΑ, 25.9.2008, Παραπονιάρης κατά Ελλάδα, σκέψεις 32-33

III.3. Δέσμευση των ποινικών δικαστηρίων από τις αποφάσεις των πολιτικών δικαστηρίων

Ήδη από το προοίμιο επισημάνθηκαν οι σχετικές διατάξεις των άρθρ. 60-62 ΚΠΔ, οι οποίες αφήνουν εξαιρετικά περιορισμένα περιθώρια υποστήριξης ότι η απόφαση του πολιτικού δικαστηρίου δύναται να ενεργήσει δεσμευτικά για την κρίση του ποινικού δικαστηρίου επί της ενοχής του κατηγορουμένου. Ειδικά, στο άρθρ. 62 ΚΠΔ με απόλυτη σαφήνεια ορίζεται ότι «*απόφαση του πολιτικού δικαστηρίου για ζήτημα που έχει σχέση με την ποινική δίκη δεν δεσμεύει τον ποινικό δικαστή, αποτελεί όμως για αυτόν στοιχείο που το εκτιμά ελεύθερα μαζί με άλλες αποδείξεις (άρθρα 177 και 178)*». Ωστόσο, από τη ρητή αναφορά του νομοθέτη στο αποδεικτικό στάδιο της ποινικής δίκης, ευθέως συνάγεται ότι η διάταξη αυτή ρυθμίζει την τυχόν δεσμευτική εμπέδεια της απόφασης του πολιτικού δικαστηρίου ως προς αποδεικτέα ζητήματα, οντολογικής υφής. Δεν καταλαμβάνει δηλ. και τις περιπτώσεις εκείνες, όπου το πολιτικό δικαστήριο έχει αποφανθεί επί δικονομικών λ.χ. ζητημάτων, ιδίως σε ό,τι αφορά τις (διαδικαστικές) προϋποθέσεις της πολιτικής αγωγής που εισάγεται ενώπιον του ποινικού δικαστηρίου. Ζητήματα νομιμοποίησης των διαδίκων, διεθνούς δικαιοδοσίας, λοιπών διαδικαστικών προϋποθέσεων, ακόμη και κρίσεις ως προς την εφαρμογή αλλοδαπού ουσιαστικού δικαίου σχετικά με την ύπαρξη και το εύρος των αστικών αξιώσεων που ο ενάγων εισάγει στην ποινική δίκη, ενδέχεται να έχουν ήδη αποτελέσει αντικείμενο της διαδικασίας ενώπιον των πολιτικών δικαστηρίων, η απόφαση των οποίων δεν μπορεί να αγνοηθεί από το ποινικό δικαστήριο. Πολλώ δε μάλλον όταν γίνεται ευρέως δεκτό, ότι το κυρίαρχο κριτήριο προσδιορισμού του κύκλου των δικαιούμενων να δηλώσουν παράστασης πολιτικής αγωγής προσώπων είναι «αστικολογικό», καθόσον ο ίδιος ο ποινικοδικονομικός νομοθέτης παραπέμπει ευθέως στο σύνολο των διατάξεων του Αστικού Κώδικα⁸².

Εν όψει των ανωτέρω, θα ήταν πράγματι παράδοξο να υποστηριχθεί ότι η κρίση του πολιτικού δικαστηρίου περί του αν ένα φυσικό πρόσωπο δε νομιμοποιείται ενεργητικά να αξιώσει χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης ή ψυχικής οδύνης, εφαρμόζοντας ενδεχομένως και αλλοδαπό ουσιαστικό δίκαιο, ή περί του αν τα ελληνικά δικαστήρια δεν έχουν διεθνή δικαιοδοσία να επιληφθούν της συγκεκριμένης

⁸² Βλ. αναλυτικότερα *Ψαρούδα-Μπενάκη*, Η πολιτική αγωγή στην ποινική δίκη, έκδ. 2015, σελ. 43επ. (46)

διαφοράς, παραμένει ένα απλό, συνεκτιμητέο αποδεικτικό μέσο για το ποινικό δικαστήριο. Η αξιολόγηση αυτή, μάλιστα ουδόλως παραλλάσσει σε περίπτωση διατυπωθείσας επιφύλαξης του φερόμενου ως δικαιούχου είτε ενώπιον του ποινικού είτε ενώπιον του πολιτικού δικαστηρίου.

III.3.1. Δικονομικό δεδουλευμένο της απόφασης του πολιτικού δικαστηρίου

Σύμφωνα με τη διάταξη του άρθρ. 322 παρ. 1 εδ. β' ΚΠολΔ «... το δεδουλευμένο εκτείνεται επίσης και στο δικονομικό ζήτημα που κρίθηκε οριστικά...». Όταν η αγωγή απορρίπτεται για τυπικούς λόγους, η ουσία της διαφοράς δεν κρίθηκε και γι' αυτό δεν μπορεί να γίνεται λόγος για δημιουργία δεδουλευμένου ως προς την επίδικη ουσιαστικής αξίωσης. Αντικείμενο της αποφάσεως είναι, τότε, μόνον το ζήτημα του παραδεκτού της αγωγής. Ακριβέστερα, η διάγνωση του απαραδέκτου σε σχέση με το συγκεκριμένο ελάττωμα, που προκάλεσε το απαραδέκτο⁸³. Η κρίση αυτή περί του απαραδέκτου αποτελεί το συμπέρασμα ενός συλλογισμού, ο οποίος –κατ' αντιδιαστολή προς τον επί της ουσίας υπαγωγικό συλλογισμό – μπορεί να χαρακτηριστεί ως δικονομικός υπαγωγικός συλλογισμός. Την μείζονα προκειμένη του αποτελεί ο δικονομικός κανόνας που προβλέπει την (εκάστοτε ελεγχόμενη) διαδικαστική προϋπόθεση καθώς και την κύρωση της ελλείψεώς της (π.χ. το άρθρο 63 παρ. 1 σε συνδυασμό προς το άρθρο 67 ΚΠολΔ για την ικανότητα δικαστικής παράστασης, ή τα άρθρα 3 παρ. 1, 4 σε συνδυασμό προς τα άρθρα 22 επ. ΚΠολΔ, για τη διεθνή δικαιοδοσία των ελληνικών δικαστηρίων). Η ελάσσων προκειμένη συντίθεται και εδώ από το οντολογικό και το υπαγωγικό σκέλος. Έτσι, ο δικονομικός συλλογισμός που θεμελιώνει το συμπέρασμα για το απαραδέκτο της αγωγής έχει την δομή και τα γνωρίσματα ενός τελικού υπαγωγικού συλλογισμού⁸⁴.

Περαιτέρω, γίνεται δεκτό από τη θεωρία και τη νομολογία ότι το δεδουλευμένο που αφορά δικονομικό ζήτημα οριοθετείται από το εκάστοτε ουσιαστικό αντικείμενο της δίκης, διότι «...οι διαδικαστικές προϋποθέσεις [της δίκης] ... δεν αποτελούν αυτοτελές αντικείμενο της δίκης και για το λόγο αυτό εξετάζονται και επιλύονται με

⁸³ Βλ. Νίκας, Εγχειρίδιο Πολιτικής Δικονομίας², έκδ. 2016, σελ. 659, Καλαβρός, Πολιτική Δικονομία⁴, έκδ. 2016, σελ. 641 επ, Κεραμεύς/Κονδύλης/Νίκας (-Κουσούλης), ΕρμΚΠολΔ I, 2000, άρθρ. 322 αρ. 8-10

⁸⁴ Βλ. αναλυτικότερα Ποδηματά, Δεδουλευμένο, Αντικειμενικά όρια ιδίως επί ενστάσεων, τομ. 1, έκδ. 2002, σελ. 128-30

δύναμη δεδουλευμένου πάντοτε σε σχέση με το αντικείμενο αυτό...»⁸⁵. Με άλλα λόγια, το δεδουλευμένο περί του δικονομικού ζητήματος υπάρχει πάντα και μόνο σε συνάρτηση με το συγκεκριμένο κάθε φορά αντικείμενο δίκης και δεν λειτουργεί αυτοτελώς και ανεξάρτητα από αυτό⁸⁶.

Όταν, λοιπόν, στη νέα δίκη επανέρχεται προς κρίση το ίδιο δικαίωμα, μπορεί να τεθεί θέμα δεδουλευμένου στο δικονομικό ζήτημα, το οποίο λειτουργεί κυρίως αρνητικά, εμποδίζοντας την κατ' ουσίαν έρευνα της βεβαρημένης με το ίδιο δικονομικό ελάττωμα νέας αγωγής, καθιστώντας την απαράδεκτη⁸⁷. Τούτο ισχύει και στην περίπτωση που η νέα αυτή αγωγή εισάγεται ενώπιον του ποινικού δικαστηρίου από τον πολιτικώς ενάγοντα. Προϋποτίθεται, ασφαλώς, ταυτότητα προσώπων, ιστορικής και νομικής αιτίας της αγωγής, καθώς επιπρόσθετα και η ύπαρξη του ίδιου δικονομικού ελαττώματος.

Για παράδειγμα, αν το πολιτικό δικαστήριο έχει αποφανθεί τελεσίδικα ότι ο ενάγων δεν έχει ικανότητα δικαστικής παράστασης ή δε νομιμοποιείται ενεργητικά να αξιώσει χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης ή ψυχικής οδύνης, απορρίπτοντας για το λόγο αυτό την αγωγή του, η απόφαση αυτή αναπτύσσει ενέργεια δεδουλευμένου για αυτό το δικονομικό ζήτημα που κρίθηκε, το οποίο (δεδουλευμένο) λειτουργεί αρνητικά, υπό την έννοια ότι το ποινικό δικαστήριο, επιλαμβανόμενο της πολιτικής αγωγής για την ίδια ακριβώς αξίωση, στηριζόμενη στην ίδια ακριβώς ιστορική βάση, δεν μπορεί να εκφέρει διαφορετική κρίση και να αποδεχτεί ως παραδεκτή την παράσταση του πολιτικώς ενάγοντος. Με την ίδια ακριβώς συλλογιστική, αν το πολιτικό δικαστήριο απορρίψει την αγωγή ως απαράδεκτη, λόγω έλλειψης διεθνούς δικαιοδοσίας των ελληνικών δικαστηρίων, το ποινικό δικαστήριο δεν μπορεί να παραβλέψει την κρίση αυτή και να θεωρήσει ότι αυτό έχει διεθνή δικαιοδοσία να επιληφθεί της πολιτικής αγωγής για την ίδια ακριβώς αξίωση, στηριζόμενη στην ίδια ακριβώς ιστορική βάση⁸⁸. Η περίπτωση αυτή εξετάζεται εγγύτερα στο αμέσως επόμενο κεφάλαιο.

⁸⁵ ΟΛΑΠ 4/1996, ΕλλΔνη 1996, σελ. 1041-1046

⁸⁶ Βλ. Δεληκωστόπουλος, Οι δικονομικοί λόγοι αναιρέσης, έκδ. 2009, σελ. 483-484

⁸⁷ Βλ. Νίκας, όπ.π., σελ. 659, Δεληκωστόπουλος, όπ.π., σελ. 484

⁸⁸ Πρβλ. στο πλαίσιο της πολιτικής μόνον δίκης Δεληκωστόπουλος, όπ.π., σελ. 491-492: «...Αν υπάρχει δηλαδή είτε τελεσίδικη απόφαση περί έλλειψης δικαιοδοσίας σε αδικοπρακτική βάση (ευρεία έννοια που περιλαμβάνει και τον αθέμιτο ανταγωνισμό), ή σε δικαιοπρακτική βάση, είτε τελεσίδικη απόφαση περί έλλειψης δικαιοδοσίας σε περίπτωση συρροής δικαιοπρακτικής και αδικοπρακτικής ευθύνης, τότε η πρώτη τελεσίδικη δικαστική κρίση δεσμεύει τον μελλοντικό δικαστή που αντιμετωπίζει το ίδιο αντικείμενο δίκης. Όπως μπορούμε να παρατηρήσουμε, εδώ υφίσταται μία κάποια ιεράρχηση και διαφοροποίηση σε σχέση με

III.3.2. Το ζήτημα της έλλειψης διεθνούς δικαιοδοσίας

Ο συλλογισμός εκκινεί από επιχείρημα, εντοπιζόμενο στη νομολογία των ποινικών δικαστηρίων. Ειδικότερα, παγίως τα ποινικά δικαστήρια απορρίπτουν ως *απαράδεκτη ή ανεπίτρεπτη* τη δήλωση παράστασης πολιτικής αγωγής στις περιπτώσεις εγκαλούμενων δικαστικών λειτουργών, με την αιτιολογία ότι για τις (φερόμενες) αξιώσεις των παθόντων από τις αποδιδόμενες στους δικαστικούς λειτουργούς πράξεις δικαιοδοσία έχει το Ειδικό Δικαστήριο Αγωγών Κακοδικία, σύμφωνα με τα αρθρ. 90 παρ. 1,3 Σ, 6 ν. 693/1977 και 105 ΕισΝΑΚ⁸⁹. Αναφέρεται, λοιπόν, χαρακτηριστικά ότι «... τα κοινά δικαστήρια στερούνται δικαιοδοσίας δια να εκδικάσουν αξιώσεις απορρέουσας εκ πράξεων των δικαστικών λειτουργών κατά την άσκηση της εξουσίας των, μη νομιμοποιημένου ενεργητικώς του αμέσως ζημιωθέντος εκ τοιούτων πράξεων προς άσκηση πολιτικής αγωγής ενώπιον των ποινικών δικαστηρίων...»⁹⁰. Μολονότι εντοπίζεται κάποια σύγχυση ως προς τις αυτόνομες διαδικαστικές προϋποθέσεις της δικαιοδοσίας και της ενεργητικής νομιμοποίησης, σημειώνεται επί του παρόντος η αποδοχή ότι και τα ποινικά δικαστήρια οφείλουν να αποφαίνονται πρωτίστως για τη συνδρομή των διαδικαστικών προϋποθέσεων της δίκης, προκειμένου να αποφανθούν για το παραδεκτό της δήλωσης παράστασης πολιτικής αγωγής. Σε ένα παλαιότερο βούλευμα καθίσταται, μάλιστα, σαφές ότι η έρευνα αυτή λαμβάνει χώρα αυτεπαγγέλτως από το δικαστήριο, και όσον αφορά στον έλεγχο της δικαιοδοσίας του δικαστηρίου, γίνεται λόγος για αναλογική εφαρμογή του άρθρ. 4 ΚΠολΔ⁹¹.

τις άλλες περιπτώσεις δεδικασμένου για δικονομικό ζήτημα, με την έννοια ότι, για παράδειγμα, η έλλειψη δικαιοδοσίας δεν έχει την ίδια βαρύτητα με την αοριστία του δικογράφου, την έλλειψη νομιμοποίησης για διαδικαστικούς λόγους και ούτω καθεξής. Δηλαδή, αν και το δεδικασμένο υπάρχει ή δεν υπάρχει (ποσοτική αξιολόγηση δεν υφίσταται σε σχέση με την ύπαρξή του), το δεδικασμένο της έλλειψης δικαιοδοσίας υπερτερεί, εν τοις πράγμασι, του δεδικασμένου λόγω δικονομικού ελαττώματος του δικογράφου, με την έννοια ότι δεν μπορεί να υπερκερασθεί με την ίδια ευκολία...»

⁸⁹ Βλ. ΑΠ 1127/2011, Νομος, ΑΠ 751/2003, ΣυμβΑΠ 1531/1993, ΠΧ 1993, σελ. 1287, ΣυμβΑΠ 1653/1988, ΠΧ 1989, σελ. 501, ΣυμβΕφΠειρ 229/1997, Αρμ 1997, σελ. 1379 = ΑρχΝ 1998, σελ. 290 = ΝοΒ 1998, σελ. 107, ΣυμβΕφΑθ 1055/1988, ΕλλΔνη 1989, σελ. 440, ΣυμβΕφΘεσσαλ 38/1982, Αρμ 1982, σελ. 383, βλ. επίσης ΔιατΕισΕφΑθ 2α/17.3.2010, ΠραξΛογΠΔ 2010, σελ. 288επ.

⁹⁰ Βλ. ΣυμβΕφΠειρ 229/1997, όπ.π., ΑΠ 1531/1993, ΠΧ 1993, σελ. 1287, όπ.π

⁹¹ Βλ. ΣυμβΕφΘεσσαλ 38/1982, όπ.π. : «... τα λοιπά δικαστήρια στερούνται δικαιοδοσίας προς εκδίκαση αξιώσεων απορρεουσών εκ πράξεων τελουμένων συνεπεία ασκήσεως τής εξουσίας του δικαστικού λειτουργού, εν αίς και ή αξιώσεις προς επιδίκαση χρηματικής ικανοποιήσεως λόγω ηθικής βλάβης (οράτε ΑΠ 572/19801, ενθ. αν., ΕφΑθ 582/1974 και την υπ' αυτήν πρόταση του (τότε) Αντεισαγγελέως Εφετών Κων. Σταμάτη, ΠοινΧρον ΚΣΤ' 73, Γ. Ράμμου, τόμος Α', § 27 IV, σελ. 59, Γ. Μητσοπούλου, Πολιτ. Δικον. § § 17, 75 β σελ. 92) . Η ύπαρξις δε δικαιοδοσίας των λοιπών δικαστηρίων του Κράτους, πλην της περιπτώσεως του αρθρ. 73 ΕισΝΚΠολΔ (αγωγή κακοδικίας κατά δικηγόρου, συμβολαιογράφου κλπ.), μεταξύ τών όποιων και τα ποινικά τοιαύτα, άτινα, ως ερρήθη, στερούνται δικαιοδοσίας προς διάγνωσιν και εκδίκασιν τών, ως είρηται, αξιώσεων βάσει άρθρων 1, 63 και 371 § 3 ΚΠΔ, αποτελεί προϋπόθεσιν ερευνημένην, ως εκ της φύσεως τών πραγμάτων, προ πάσης ετέρας τοιαύτης, συνιστά την πρωταρχικήν

Αντίστοιχα, θα πρέπει επίσης να διαγιγνώσκεται η μη πλήρωση της διαδικαστικής αυτής προϋπόθεσης και να μη γίνεται αποδεκτή η δήλωση παράστασης πολιτικής αγωγής, στην περίπτωση που δικαιοδοσία να επιληφθεί της αξίωσης του παθόντος (είτε για την υλική ζημία του είτε για τη χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης ή ψυχικής οδύνης) έχει αλλοδαπό δικαστήριο. Προγενέστερη απόφαση πολιτικού δικαστηρίου με τέτοιο περιεχόμενο δεσμεύει το ποινικό δικαστήριο.

Αναλυτικότερα, στον ενωσιακό χώρο, το ζήτημα ρυθμίζεται από τις διατάξεις του άρθρ. 7 παρ. 2 και 3 του Κανονισμού (ΕΕ) 1215/2012 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 12.12.2012 για τη διεθνή δικαιοδοσία, την αναγνώριση και την εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις (ΚανΒρΙα). Εκεί προβλέπονται δύο *συντρέχουσες* βάσεις διεθνούς δικαιοδοσίας⁹², ήτοι τα δικαστήρια του τόπου όπου συνέβη ή ενδέχεται να συμβεί το ζημιογόνο γεγονός (παρ. 2)⁹³ και σε περίπτωση αξιόποινης πράξης το δικαστήριο όπου ασκείται η ποινική δίωξη, κατά το μέτρο που σύμφωνα με το δίκαιό του το δικαστήριο αυτό μπορεί να επιληφθεί της πολιτικής αγωγής (παρ. 3). Στην τελευταία αυτήν περίπτωση υπάγεται ανενδοίαστα και η περίπτωση της πολιτικής αγωγής ενώπιον ελληνικού ποινικού δικαστηρίου. Αυτονόητα, τέλος, παραμένει ως επιλογή του ενάγοντος και η γενική νόμιμη δωσιδικία της κατοικίας του εναγόμενου (άρθρ. 4 παρ. 1 ΚανΒρΙα).

Ασχέτως, λοιπόν, της ύπαρξης διεθνούς δικαιοδοσίας του ελληνικού ποινικού δικαστηρίου να εκδικάσει την ποινική υπόθεση⁹⁴, γεννάται ζήτημα διεθνούς δικαιοδοσίας του να επιληφθεί της πολιτικής αγωγής, με άμεση επίδραση στην κρίση του επί του παραδεκτού αυτής. Ο ενάγων, όπως προεκτέθηκε, έχει τη δυνατότητα να επιλέξει το δικαστήριο, στο οποίο θα απευθύνει την αγωγή του, είτε με βάση τον τόπο της κατοικίας τους εναγόμενου (-κατηγορούμενου) είτε με βάση τον τόπο όπου συνέβη ή ενδέχεται να συμβεί το επιζήμιο γεγονός είτε με βάση το δικαστήριο στο οποίο ασκήθηκε η ποινική δίωξη. Πλην της τελευταίας περίπτωσης, αυτός ενδέχεται να είναι διαφορετικός από την Ελλάδα, αν επιλέξει λ.χ. και ασκήσει την αγωγή του στον τόπο

διαδικαστική προϋπόθεσιν πάσης ποινικής δίκης, ερευνωμένη, εν προκειμένω, αυτεπαγγέλτως, συμφώνως προς άρθρον 4 ΚΠολΔ, οπερ τυγχάνει αναλογικώς εφαρμοστέον (οράτε Κ. Μπέη, Πολ. Δικ., τεύχος 1, σελ. 154, 4) εν συνδ. προς άρθρον 510 § 1Θ ΚΠΔ. Συμφώνως προς την τελευταίαν ταύτην διάταξιν, η ελλειψις δικαιοδοσίας συνεπάγεται τελικώς και την υπέρβασιν εξουσίας επιφέρουσα την αναίρεσιν της παρά ταύτα εκδοθείσης αποφάσεως...»

⁹² Βλ. *Δεληκωστόπουλος*, Δωσιδικία της αδικοπραξίας στην ευρωπαϊκή έννομη τάξη: η προβληματική κατ' εφαρμογή του Κανονισμού 1215/2012, ΕΠολΔ 2014, σελ. 442-464

⁹³ Βλ. αναλυτικότερα για τη δικαιοδοτική αυτή βάση Νίκας/Σαχπεκίδου, ΕυΠολΔ, άρθρο 7 αριθ. 96επ.

⁹⁴ Ιδιαίτερα ευρείς δικαιοδοτικές βάσεις, βλ. άρθρ. 5-8 ΠΚ για το πεδίο εφαρμογή των ελληνικών ποινικών νόμων

επέλευσης του ζημιογόνου γεγονότος ή στον τόπο κατοικίας τους εναγομένου, και αυτοί βρίσκονται στην αλλοδαπή. Τότε, σε περίπτωση που η διαδικασία ενώπιον του αλλοδαπού δικαστηρίου εκκρεμεί, βρίσκουν εφαρμογή οι κανόνες περί *εκκρεμοδικίας* των άρθρ. 29-33 ΚανΒρΙα⁹⁵, με κυριότερη έννομη συνέπεια την απόρριψη της αγωγής λόγω έλλειψης διεθνούς δικαιοδοσίας υπέρ του πρώτου επιληφθέντος και ταυτόχρονα διαπιστωθέντος ότι έχει διεθνή δικαιοδοσία δικαστηρίου (ή εν πάση περιπτώσει την αναστολή της ενώπιον του διαδικασίας μέχρι το πρώτο επιληφθέν δικαστήριο αποφανθεί επί της διεθνούς του δικαιοδοσίας). Αν δε έχει ήδη εκδοθεί οριστική απόφαση του αλλοδαπού δικαστηρίου, παράγουσα δεδικασμένο, αυτή αναγνωρίζεται αυτόματα σε ολόκληρο τον ενωσιακό χώρο, κατ' εφαρμογή του άρθρ. 36 παρ. 1 ΚανΒρΙα⁹⁶.

Περαιτέρω, δυνάμει του άρθρ. 25 ΚανΒρΙα, εφόσον τα συμβαλλόμενα μέρη συμφώνησαν ότι διεθνή δικαιοδοσία για όλες τις διαφορές που πηγάζουν από ορισμένη έννομη σχέση έχουν τα δικαστήρια συγκεκριμένης χώρας, ιδρύεται *αποκλειστική* βάση διεθνούς δικαιοδοσίας υπέρ τους. Αυτά είναι τα μόνα αρμόδια να επιληφθούν των αξιώσεων του παθόντος, λόγω *ρητής συμφωνίας παρεκτάσεως*, παραμεριζομένων όλων των προεκτεθεισών συντρεχουσών δικαιοδοτικών βάσεων. Άλλωστε, είναι ευρέως διαδεδομένη στην πράξη η συνομολόγηση τέτοιων ρητρών, καλυπτουσών και των αξιώσεων για αδικοπρακτική συμπεριφορά στην περίπτωση που οι αξιώσεις αυτές πηγάζουν από την ύπαρξη της σύμβασης ή σχετίζονται στενά μαζί της, όταν συμβατικές και αδικοπρακτικές αξιώσεις ανάγονται στην ίδια έννομη σχέση⁹⁷. Στην περίπτωση, λοιπόν, έγκυρης, κατά τις προϋποθέσεις του άρθρ. 25 ΚανΒρΙα, συμφωνίας παρεκτάσεως, αγωγή ενώπιον διάφορου της συμφωνίας δικαστηρίου απορρίπτεται ως *απαράδεκτη* λόγω έλλειψης διεθνούς δικαιοδοσίας.

Αντίστοιχες διατάξεις υπάρχουν και στο ημεδαπό δικονομικό δίκαιο (άρθρ. 3 σε συνδ. με άρθρ. 35 και 42-44 ΚΠολΔ), καθώς και σε πολυμερείς Διεθνείς

⁹⁵ Βλ. αναλυτικότερα για τις ρυθμίσεις των άρθρων αυτών αντί άλλων *Νίκας/Σαχπεκίδου*, ΕυρΠολΔ, άρθρ. 29-33

⁹⁶ Είναι προφανές ότι δύσκολα μπορεί να νοηθεί διατύπωση επιφύλαξης ενώπιον αλλοδαπού πολιτικού δικαστηρίου, προκειμένου να αναζητηθεί μέρος της αξίωσης χρηματικής ικανοποίησης (λ.χ. 44€) ενώπιον των ελληνικών ποινικών δικαστηρίων

⁹⁷ Βλ. σχετικά ΑΠ 1697/2013, ΧρΙΔ 2014, σελ. 371, ΕφΑθ 4609/2012, ΝοΒ 2014, σελ. 581, ΕφΑθ 5973/2013, ΝοΒ 2014, σελ. 583 με παρατηρήσεις *Π. Γιαννόπουλου* μ.π.π. στην αλλοδαπή θεωρία και νομολογία, ΕφΑθ 4467/2010, ΕΠολΔ 2011, σελ. 358 με παρατηρήσεις *Π. Γιαννόπουλου*, ΠολΠρωτΘεσσαλ 6765/2004, Αρμ 2005, σελ. 566 (568) με παρατηρήσεις *Μπεχλιβάνη*, ΔΕΕ, 16.5.2013, *Melzer*, C-288/11, σκέψη 21, βλ. επίσης και *Νίκας/Σαχπεκίδου*, ΕυρΠολΔ, άρθρ. 25, αριθ. 76επ., *Κεραμεύς*, Νομικές μελέτες ΙΙ, έκδ. 1994, σελ. 556, *Σαχπεκίδου*, Η παρέκταση διεθνούς δικαιοδοσίας στον ενιαίο ευρωπαϊκό χώρο, έκδ. 2000, σελ. 106-107

Συμβάσεις⁹⁸, όπου υπάγονται οι διαφορές με στοιχεία αλλοδαπότητας, εκτός του πεδίου εφαρμογής του ΚανΒρΙα.

Συνοψίζοντας όλα τα παραπάνω, προκύπτει το ακόλουθο συμπέρασμα: Απόφαση ελληνικού πολιτικού δικαστηρίου, δυνάμει της οποίας απορρίπτεται ως απαράδεκτη αγωγή αποζημίωσης λόγω έλλειψης διεθνούς δικαιοδοσίας, κατ' εφαρμογή των άνω διατάξεων του ΚανΒρΙα, είτε λόγω εκκρεμοδικίας είτε λόγω ρητής συμφωνίας παρέκτασης υπέρ των δικαστηρίων άλλου κράτους, δεσμεύει το ποινικό δικαστήριο, ασχέτως της τυχόν διατυπωθείσας επιφύλαξης (περί πολιτικής αγωγής) ενώπιον του, καθόσον αποφαινεται περί της έλλειψης διαδικαστικής προϋπόθεσης, που δεν μπορεί να αφορά μέρος μόνον της αξίωσης. Το ποινικό δικαστήριο, λοιπόν, θα πρέπει για τον ίδιο λόγο να απορρίψει την ενώπιον του ασκηθείσα πολιτική αγωγή ως απαράδεκτη, λόγω έλλειψης δικαιοδοσίας (όπως δηλ. πράττει παγίως η νομολογία των ποινικών δικαστηρίων στην περίπτωση της αγωγής κακοδικίας), συνεχίζοντας την εκδίκαση της ποινικής υπόθεσης, χωρίς τη συμμετοχή του πολιτικώς ενάγοντος, άλλως ιδρύεται απόλυτη ακυρότητα, κατ' άρθρ. 171 παρ. 2 ΚΠΔ. Κατ' ακριβολογία, ο λόγος της απόρριψης συνίσταται στην αρνητική λειτουργία του δικονομικού δεδικασμένου, που αναπτύσσει η απόφαση του πολιτικού δικαστηρίου, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι το ποινικό δικαστήριο δεν οφείλει να εφαρμόσει τις ίδιες διατάξεις και να καταλήξει στο ίδιο αποτέλεσμα, ακόμη και αν δεν έχει προηγηθεί σχετική απόφαση του πολιτικού δικαστηρίου. Τα παραπάνω ισχύουν και στην περίπτωση που το πολιτικό δικαστήριο κατέληξε σε απόφαση ιδίου περιεχομένου, κατ' εφαρμογή των διατάξεων του ΚΠολΔ ή των Διεθνών Συμβάσεων, για υποθέσεις που δεν υπάγονται στο πεδίο εφαρμογής του ΚανΒρΙα, αλλά και στην περίπτωση που ανέστειλε τη δίκη λόγω εκκρεμοδικίας, κατ' εφαρμογή είτε του άρθρ. 29 παρ. 1 ΚανΒρΙα είτε κατ' εφαρμογή αντίστοιχων διατάξεων του ΚΠολΔ ή των Διεθνών Συμβάσεων.

Για το ζήτημα αυτό έχει ήδη αποφανθεί πρόσφατα το ΔΕΕ στην από 22.10.2015 απόφασή του⁹⁹, σε υπόθεση υπό την ισχύ του προηγούμενου Κανονισμού 44/2001 (ΚανΒρΙ). Τα πραγματικά δεδομένα της υπόθεσης είχαν ως εξής. Δύο βελγικές εταιρίες υπέβαλαν ενώπιον του βέλγου ανακριτή έγκληση με δήλωση παράστασης πολιτικής

⁹⁸ Βλ. αναλυτικά *Άνθιμος*, Αλλοδαπές δικαστικές και διαιτητικές αποφάσεις, έκδ. 2014

⁹⁹ Βλ. ΔΕΕ της 22.10.2015, C-523/14, Aannemingsbedrijf Aertssen NV, Aertssen Terrasements SA κατά VSB Machineverhuur BV, Van Sommeren Bestrating BV, Jos van Sommeren, ΕΠολΔ 2015, σελ. 771-780, με παρατηρήσεις Π. Γιαννόπουλου

αγωγής σύμφωνα με το άρθρ. 63 του βελγΚΠΔ κατά δύο ολλανδικών εταιριών και των νομίμων εκπροσώπων τους, εκτιμώντας προσωρινώς τη ζημία τους στο ποσό των 200.000€. Λίγο αργότερα, οι ίδιες βελγικές εταιρίες άσκησαν ενώπιον του ολλανδικού δικαστηρίου αίτηση συντηρητικής κατάσχεσης κατά των άνω ολλανδικών εταιριών, κατ' εφαρμογή του άρθρ. 700 ολλΚΠολΔ. Το αίτημα έγινε δεκτό, υπό την προϋπόθεση άσκηση αγωγής εντός 30 ημερών από την επιβολή της κατάσχεσης. Πράγματι, οι βελγικές εταιρίες άσκησαν αγωγή ενώπιον των ολλανδικών δικαστηρίων για την ίδια απαίτηση, για την οποία είχαν προηγουμένως δηλώσει παράσταση πολιτικής αγωγής ενώπιον του βέλγου ανακριτή, προκειμένου να διασώσουν το κύρος της επιβληθείσας κατάσχεσης. Το ολλανδικό δικαστήριο απέστειλε στο ΔΕΕ προδικαστικό ερώτημα σχετικά με το αν η άνω έγκληση με δήλωση παράστασης πολιτικής αγωγής υπάγεται στο πεδίο εφαρμογής του Κανονισμού. Το Δικαστήριο, ερμηνεύοντας αυτόνομα τις σχετικές διατάξεις του ΚανΒρΙ, απεφάνθη ότι ακόμη και αν αστική αγωγή συναρτάται προς ποινική δίκη, η αγωγή αυτή, ασκηθείσα προς αποκατάσταση της προκληθείσας σε ιδιώτη ζημίας συνεπεία ποινικού αδικήματος, διατηρεί τον αστικό χαρακτήρα της¹⁰⁰. Περαιτέρω, θεώρησε ότι μολονότι η έγκληση με δήλωση παράστασης πολιτικής αγωγής σκοπεί στην κίνηση της ποινικής δίωξης και μολονότι η ανάκριση την οποία διεξήγαγε το επιληφθέν βελγικό δικαστήριο έχει ποινικό χαρακτήρα, γεγονός παραμένει ότι έχει επίσης ως σκοπό την επίλυση διαφοράς μεταξύ ιδιωτών ως προς την αποκατάσταση της ζημίας¹⁰¹. Απαντώντας, λοιπόν, στο ερώτημα του ολλανδικού δικαστηρίου, το ΔΕΕ με σαφήνεια απάντησε ότι σε περίπτωση που υπάγεται αστική αξίωση ενώπιον ποινικού δικαστηρίου (εν προκειμένω ανακριτή), η υπόθεση εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του Κανονισμού (επομένως και του ΚανΒρΙα), με αποτέλεσμα την επέλευση των εννόμων συνεπειών που αυτός προβλέπει σε περίπτωση εκκρεμοδικίας (απαράδεκτο ή αναστολή).

Αξια σχολιασμού, τέλος, είναι δύο ακόμη ζητήματα, τα οποία εκφεύγουν εν μέρει των ορίων της παρούσας μελέτης, σχετίζονται, όμως, με τη γενικότερη προβληματική, ήτοι η περίπτωση της *σιωπηρής συμφωνίας παρέκτασης* και η εξέταση της εμβέλειας του άρθρ. 66 ΚΠΔ σε διαφορές με στοιχεία αλλοδαπότητας.

Κατά *πρώτον*, σύμφωνα με το άρθρ. 26 παρ. 1 ΚανΒρΙα, «... το δικαστήριο κράτους μέλους ενώπιον του οποίου ο εναγόμενος παρίσταται αποκτά διεθνή

¹⁰⁰ Βλ. σκέψεις 30-31

¹⁰¹ Βλ. σκέψη 32

δικαιοδοσία. Ο κανόνας αυτός δεν εφαρμόζεται, αν η παράσταση έχει ως σκοπό την αμφισβήτηση της διεθνούς δικαιοδοσίας ή αν υπάρχει άλλο δικαστήριο με αποκλειστική διεθνή δικαιοδοσία...». Οι διατάξεις του άρθρ. αυτού αναφέρονται στη λεγόμενη «σιωπηρή παρέκταση διεθνούς δικαιοδοσίας» και θεμελιώνουν τη διεθνή δικαιοδοσία αναρμόδιου δικαστηρίου, βασιζόμενες μόνο στη συμπεριφορά του εναγόμενου-κατηγορούμενου. Ο εναγόμενος πρέπει να παρίσταται στη δίκη, χωρίς να φέρει αντιρρήσεις για τη διεθνή δικαιοδοσία του επιληφθέντος δικαστηρίου (αδιαμαρτύρητη συμμετοχή στη διαδικασία). Η στάση του αυτή ιδρύει αφενός διεθνή δικαιοδοσία αναρμόδιου δικαστηρίου, καταργώντας ταυτόχρονα τη διεθνή δικαιοδοσία του διεθνώς αρμόδιου. Η ρύθμιση απορρέει από το σεβασμό στην ελεύθερη βούληση των μερών και αποτελεί ένα θεσμό γνωστό στα δικονομικά συστήματα των κρατών – μελών. Είναι προφανές ότι δεν μπορεί να γίνει λόγος για σιωπηρή παρέκταση σε περίπτωση ερημοδικίας του εναγόμενου – κατηγορούμενου¹⁰².

Στην υπό εξέταση περίπτωση, εφόσον δεν έχει προηγηθεί απόφαση του πολιτικού δικαστηρίου, θα πρέπει ο κατηγορούμενος (εναγόμενος) να αντιλέξει και να προβάλει την έλλειψη διεθνούς δικαιοδοσίας του ελληνικού ποινικού δικαστηρίου κατά τη στιγμή της δήλωσης παράστασης πολιτικής αγωγής, διότι διαφορετικά η τυχόν αδράνειά του θα ερμηνευθεί από το δικαστήριο ως συναίνεσή του να επιληφθεί αυτό των αξιώσεων του πολιτικώς ενάγοντος, θεμελιώνοντας έτσι διεθνή δικαιοδοσία επί της συναγόμενης σιωπηρής συμφωνίας παρεκτάσεως.

Η αδιαμαρτύρητη, λοιπόν, συμμετοχή του εναγομένου – κατηγορουμένου, αφενός μεν καθιστά παραδεκτή (συντρεχουσών και των λοιπών προϋποθέσεων) τη δήλωση παράστασης πολιτικής αγωγής ενώπιον του ποινικού δικαστηρίου, ταυτόχρονα, όμως, αφαιρεί απ' αυτόν το δικαίωμα να εναντιωθεί και να αμφισβητήσει τη διεθνή δικαιοδοσία του τυχόν μεταγενέστερα επιληφθέντος της διαφοράς πολιτικού δικαστηρίου (για το υπόλοιπο μέρος των αστικών αξιώσεων του πολιτικώς ενάγοντος, για το οποίο αυτός θα έχει προφανώς διατυπώσει *επιφύλαξη*), καθόσον ήδη θα έχει θεμελιωθεί η διεθνής δικαιοδοσία των ελληνικών δικαστηρίων να επιληφθούν αυτών, επί τη βάση της σιωπηρούς συμφωνίας παρέκτασης.

Κατά δεύτερον, θα πρέπει να επισκοπηθούν τα όρια του πεδίου εφαρμογής των διατάξεων του άρθρ. 66 ΚΠΔ, ιδίως αναφορικά με τις περιπτώσεις, όπου διεθνή

¹⁰² Βλ. αναλυτικότερα αντί άλλων Νίκας/Σαχπεκίδου, ΕυρΠολΔ, άρθρ. 26, αριθ. 1 επ.

δικαιοδοσία να επιληφθούν των αστικών αξιώσεων του πολιτικώς ενάγοντος έχουν αλλοδαπά δικαστήρια. Ο ημεδαπός ποινικοδικονομικός νομοθέτης και μεν δίνει την ευχέρεια στον παθόντα να εισαγάγει τις αξιώσεις του ταυτόχρονα και ενώπιον του ποινικού και ενώπιον του πολιτικού δικαστηρίου, μέχρις ότου αυτό εκδώσει οριστική απόφαση, αποκλείοντας τη δυνατότητά του, περαιτέρω, να συνεχίσει την πολιτική δίκη. Τούτο, όμως, δεν μπορεί να ισχύσει σε περίπτωση αλλοδαπού πολιτικού δικαστηρίου, πολλώ δε μάλλον στην περίπτωση εφαρμογής αλλοδαπού ουσιαστικού δικαίου. Η ρυθμιστική εμβέλεια της ρύθμισης σχετικά με το αν ο παθών δικαιούται να συνεχίσει τη δίκη στα πολιτικά δικαστήρια (άρθρ. 66 παρ. 2 ΚΠΔ) και με τη δυνατότητα του ποινικού δικαστή να αποφασίσει για τα έξοδα που έχουν γίνει στην πολιτική διαδικασία (άρθρ. 66 παρ. 3 ΚΠΔ), περιορίζεται, προφανώς, αποκλειστικά εντός της ελληνικής επικράτειας και δεν δεσμεύει αλλοδαπά πολιτικά δικαστήρια.

III.3.3. Το ζήτημα της ρήτηρας διαιτησίας

Παρόμοιες παρατηρήσεις με αυτές που προεκτέθηκαν για την περίπτωση της ρήτηρας παρεκτάσεως διεθνούς δικαιοδοσίας, ισχύουν και στην περίπτωση της ύπαρξης ρήτηρας διαιτησίας.

Επισημαίνεται, αρχικά, ότι νομολογία και θεωρία ομνοούν ότι σε περίπτωση ρήτηρας διαιτησίας, η οποία καταλαμβάνει όλες τις διαφορές που πηγάζουν από μία συγκεκριμένη σύμβαση, αυτή καταλαμβάνει επίσης και τις συναφείς προς τη σύμβαση αυτή αδικοπρακτικές αξιώσεις αποζημίωσης¹⁰³. Περαιτέρω, κατ' άρθρ. 264 ΚΠολΔ: «αν η διαφορά υπάγεται σε διαιτησία, το δικαστήριο παραπέμπει την υπόθεση στη διαιτησία...», ενώ κατ' άρθρ. 263 στοιχ. β' ΚΠολΔ: «... Κατά τη συζήτηση πρέπει να προτείνονται, με ποινή απαραδέκτου α) ... β) η υπαγωγή της διαφοράς σε διαιτησία...». Η έννομη συνέπεια, λοιπόν, της μετά από έγκαιρη πρόταση ένστασης της ύπαρξης συμφωνίας διαιτησίας είναι η παραπομπή της υπόθεσης στη διαιτησία και όχι η

¹⁰³ Βλ. ΟΛΑΠ 8/1996, ΝοΒ 1997, σελ. 591, ΑΠ 506/2010, Νομος, ΑΠ 1737/2009, ΕφΑΔ 2010, σελ. 222, ΑΠ 2004/2007, ΧρΙΔ 2008, σελ. 730, ΕφΑθ 1213/2006, ΕλλΔνη 2006, σελ. 1105, Κουσουλής, Διαιτησία, Ερμηνεία κατ' άρθρο, έκδ. 2004, άρθρ. 868 αριθ. 3, Π. Γιαννόπουλος, Παρατηρήσεις υπό ΕφΑθ 5973/2013, ΝοΒ 2014, σελ. 591

απόρριψη της αγωγής ως απαράδεκτης λόγω έλλειψης δικαιοδοσίας, ανεξάρτητα αν πρόκειται για ημεδαπή ή αλλοδαπή διαιτησία¹⁰⁴.

Επομένως, εφόσον υφίσταται απόφαση πολιτικού δικαστηρίου, με την οποία παραπέμπεται η υπόθεση στη διαιτησία, εφόσον ο παθών επικαλείται ενώπιον του ποινικού δικαστηρίου τις ίδιες αστικές αξιώσεις, έστω και μέρος αυτών, ασχέτως αν είχε διατυπώσει ή όχι επιφύλαξη, το ποινικό δικαστήριο δεσμεύεται από την απόφαση αυτή, και θα πρέπει να απορρίψει ως απαράδεκτη τη δήλωση παράστασης πολιτικής αγωγής, συνεχίζοντας την εκδίκαση της ποινικής υπόθεσης, χωρίς τη συμμετοχή του πολιτικώς ενάγοντος, άλλως ιδρύεται απόλυτη ακυρότητα, κατ' άρθρ. 171 παρ. 2 ΚΠΔ.

Σε περίπτωση που δεν έχει προηγηθεί απόφαση πολιτικού δικαστηρίου, θα πρέπει ο κατηγορούμενος κατά τη στιγμή της δήλωσης παράστασης πολιτικής αγωγής να προτείνει την ένσταση περί ύπαρξης συμφωνίας διαιτησίας, καταλαμβάνουσα και τις αξιώσεις που εισάγει ο πολιτικώς ενάγων, ισχυρισμός που θα πρέπει να κριθεί ως προς τη βασιμότητά του από το ποινικό δικαστήριο, προτού αποφανθεί για το παραδεκτό ή μη της πολιτικής αγωγής. Αν μιν πρόκειται για ημεδαπή διαιτησία θα μπορεί να διερευνηθεί και το ζήτημα της τυχόν διατύπωσης *επιφύλαξης* στη διαιτητική αγωγή, κάτι που δεν θα έχει έννομη συνέπεια στην περίπτωση της διεθνούς διαιτησίας.

III.3.4. Το ζήτημα της εφαρμογής αλλοδαπού ουσιαστικού δικαίου

Ένα άλλο εξαιρετικά ενδιαφέρον ζήτημα, το οποίο οριακά βρίσκεται εντός των ορίων της παρούσας μελέτης είναι η περίπτωση της εφαρμογής αλλοδαπού ουσιαστικού δικαίου, αναφορικά με τις αστικές αξιώσεις του πολιτικώς ενάγοντος. Πρωτίστως, πρέπει να επισημανθεί ότι στη διάταξη του άρθρ. 63 ΚΠΔ, η παραπομπή αναφορικά με τα κριτήρια προσδιορισμού των δικαιούμενων να παρασταθούν ως πολιτικώς ενάγοντες γίνεται συνολικά στον *Αστικό Κώδικα* και όχι συγκεκριμένα στις διατάξεις των άρθρ. 914επ. και 932 ΑΚ. Συμπεριλαμβάνονται, δηλ. και οι διατάξεις των άρθρ. 4-33 ΑΚ, όπου περιλαμβάνονται κανόνες συγκρούσεως του ιδιωτικού διεθνούς δικαίου και υποδεικνύεται το εφαρμοζόμενο ουσιαστικό δίκαιο.

¹⁰⁴ Βλ. ΕφΑθ 7195/2007, ΝοΒ 2008, σελ. 651, ΕφΑθ 1213/2006, ΕλλΔνη 2006, σελ. 1103, ΕφΘεσ 1972/2003, Αρμ 2004, σελ. 1026, *Μαργαρίτης*, Ερμηνεία Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας, τομ. Ι, άρθρ. 264 αρθ. 1-2

Μεταξύ των διατάξεων αυτών περιλαμβάνεται και το άρθρ. 26 ΑΚ, κατά το οποίο οι ενοχές από αδίκημα διέπονται από το δίκαιο της πολιτείας όπου διαπράχθηκε το αδίκημα. Ο Έλληνας νομοθέτης υιοθέτησε πλήρως την αρχή της *lex loci delicti*, εγκαταλείποντας αυτή της *lex fori*, η οποία ίσχυε στο προγενέστερο δίκαιο. Εντούτοις, το πεδίο εφαρμογής του άρθρου αυτού είναι πλέον εξαιρετικά περιορισμένο¹⁰⁵, λόγω της θέσης σε ισχύ του Κανονισμού (ΕΚ) 864/2007 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 11.07.2007 για το εφαρμοστέο δίκαιο στις εξωσυμβατικές ενοχές (Κανονισμός Ρώμη II)¹⁰⁶, ο οποίος εφαρμόζεται επί ενοχών από ζημιογόνα γεγονότα που λαμβάνουν χώρα από την 11.01.2009, και έχει οικουμενικό χαρακτήρα, δηλ. μπορεί να οδηγεί και στην εφαρμογή δικαίου κράτους που δεν είναι μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης¹⁰⁷.

Για τους σκοπούς της παρούσας μελέτης, αξίζει να αναφερθούν τα ακόλουθα: Ο Κανονισμός Ρώμη II προβλέπει στο άρθρ. 14 τη δυνατότητα των μερών να επιλέξουν το δίκαιο στο οποίο θα υπάγεται η εξωσυμβατική ενοχή (*lex voluntatis*). Η επιλογή γίνεται είτε με μεταγενέστερη της επέλευσης του ζημιογόνου συμβάντος συμφωνία, είτε, εφόσον όλα τα μέρη ασκούν εμπορική δραστηριότητα, με προγενέστερη της επέλευσης του ζημιογόνου συμβάντος συμφωνία. Εάν δεν υφίσταται τέτοια συμφωνία (ή είναι άκυρη) εφαρμόζεται κατόπιν το δίκαιο της χώρας, στην οποία αμφοτέρωτα τα μέρη έχουν τη συνήθη διαμονή τους (*lex communis domicilii* - άρθρ. 4 παρ. 2). Ο κανόνας αυτός εκτιμάται ότι έχει πρακτική σημασία σε περιπτώσεις αυτοκινητικών ατυχημάτων που λαμβάνουν χώρα σε ένα κράτος, ενώ τα εμπλεκόμενα μέρη έχουν τη συνήθη διαμονή τους σε ένα κοινό τρίτο κράτος¹⁰⁸. Εάν τα μέρη δεν έχουν κοινή συνήθη διαμονή, εφαρμόζεται ο βασικός κανόνας του άρθρ. 4 παρ. 1, δηλ. το δίκαιο του τόπου επέλευσης της ζημίας (*lex loci damni*), αποκλείοντας τον προσδιορισμό του εφαρμοστέου δικαίου βάσει του τόπου ενέργειας. Τέλος, προκειμένου να εξασφαλισθεί η ευελιξία κατά την αντιμετώπιση της κρινόμενης διαφοράς, στο άρθρ. 4 παρ. 3 του Κανονισμού Ρώμη II παρέχεται μια γενική ρήτρα *διαφυγής*, δυνάμει της οποίας

¹⁰⁵ Βλ. αναλυτικά για το εναπομείναν πεδίο εφαρμογής *Μεταλληνός*, σε Γεωργιάδη ΣΕΑΚ, 26 αρ. 1-9

¹⁰⁶ Βλ. *Μπόλος*, Το Ιδιωτικό Διεθνές Δίκαιο των Εξωσυμβατικών Ενοχών, Κατ' άρθρον ερμηνεία του Κανονισμού 864/2007 [Ρώμη II], έκδ. 2014, passim, βλ. επίσης *Μασούρος*, Το εφαρμοστέο δίκαιο στις εξωσυμβατικές ενοχές κατά τον Κανονισμό «Ρώμη II» (ΕΚ 864/2007) – Μία Εισαγωγή στην Οικονομική Ανάλυση του Ιδιωτικού Διεθνούς Δικαίου των Αδικοπραξιών, ΕφΑΔ 2008, σελ. 625επ., *Σταματιάδης*, Ο Κανονισμός (ΕΚ) 864/2007 για το εφαρμοστέο δίκαιο στις εξωσυμβατικές ενοχές («Ρώμη II»), ΧρΙΔ 2009, σελ. 391επ.

¹⁰⁷ Βλ. άρθρ. 3 Κανονισμού Ρώμη II

¹⁰⁸ Βλ. *Δούγκα/Κουμπλή*, Σκέψεις σχετικά με το εφαρμοστέο στις αδικοπρακτικές ενοχές δίκαιο και τα όριά του, ΝοΒ 2013, σελ. 155επ. (162), βλ. επίσης και *Σταματιάδης*, όπ.π., σελ. 396

παρακάμπτεται το εφαρμοστέο δίκαιο κατά τη *lex loci damni* και τη *lex communis domicilii*, εάν από το σύνολο των περιστάσεων συνάγεται ότι η αδικοπραξία εμφανίζεται προδήλως στενότερο δεσμό με άλλη χώρα, οπότε εφαρμόζεται το ουσιαστικό δίκαιο της χώρας αυτής.

Ενδέχεται, λοιπόν, τα ελληνικά ποινικά δικαστήρια να έχουν διεθνή δικαιοδοσία να επιληφθούν του ποινικού σκέλους μίας υπόθεσης, στην οποία, ωστόσο, οι αστικές αξιώσεις του παθόντος να διέπονται όχι από το ελληνικό ουσιαστικό δίκαιο, αλλά από αυτό μιας τρίτης χώρας, ακόμη και εκτός της Ε.Ε, είτε επί τη βάση της *lex voluntatis* είτε της *lex loci damni* είτε της *lex communis domicilii*. Ρητά προβλέπεται, περαιτέρω, στο άρθρ. 15 του Κανονισμού Ρώμη II ότι το υποδεικνυόμενο ως εφαρμοστέο από τον Κανονισμό ουσιαστικό δίκαιο διέπει ιδίως «... γ) την ύπαρξη, τον χαρακτήρα και την αποτίμηση των ζημιών ή της επιδιωκόμενης αποκατάστασης της ζημίας, δ) ..., ε) τη δυνατότητα μεταβίβασης του δικαιώματος αποζημίωσης ή αποκατάστασης της ζημίας, συμπεριλαμβανομένης της κληρονομικής διαδοχής, στ) τα πρόσωπα που δικαιούνται αποκατάστασης της προσωπικής ζημίας που υπέστησαν, ζ) ..., η) τους διάφορους τρόπους απόσβεσης των ενοχών καθώς και τους κανόνες παραγραφών και αποσβεστικών προθεσμιών, συμπεριλαμβανομένων των κανόνων σχετικά με την έναρξη της παραγραφής ή αποσβεστικής προθεσμίας και τη διακοπή ή την αναστολή τους...». Τα ζητήματα, επομένως, σχετικά με τον κύκλο των προσώπων που δικαιούνται χρηματικής ικανοποίησης λόγω ηθικής βλάβης ή ψυχικής οδύνης, ή με την τυχόν αξίωση αποκατάστασης της υλικής τους ζημίας, ακόμη και το ζήτημα της παραγραφής ή της καθ' οιονδήποτε άλλο τρόπο απόσβεσης των αξιώσεών τους αυτών, ρυθμίζονται από το υποδεικνυόμενο από τον Κανονισμό αλλοδαπό ουσιαστικό δίκαιο και όχι από τις διατάξεις του ελλαΚ¹⁰⁹.

Επί τη βάση του ισχύοντος σήμερα άρθρ. 63 ΚΠΔ, το ποινικό δικαστήριο υποχρεούται κατά το στάδιο ελέγχου της πλήρωσης των ουσιαστικών προϋποθέσεων της πολιτικής αγωγής να εφαρμόσει τις άνω διατάξεις του Κανονισμού Ρώμη II, και συνακόλουθα τις σχετικές διατάξεις του αλλοδαπού εφαρμοστέου ουσιαστικού

¹⁰⁹ Το ίδιο εύρος εφαρμογής του υποδεικνυόμενου ως εφαρμοστέου αλλοδαπού ουσιαστικού δικαίου, ιδίως ως προς τον κύκλο των δικαιούμενων προσώπων και το ζήτημα της παραγραφής των αξιώσεών τους, γίνεται δεκτό από τη νομολογία και τη θεωρία και κατ' εφαρμογή των ημεδαπών κανόνων συγκρούσεως του ΑΚ, βλ. ΑΠ 709/2011, ΝοΒ 2011, σελ. 2343, ΑΠ 528/2011, ΝοΒ 2011, σελ. 21108, ΑΠ 3/2007, ΝοΒ 2007, σελ. 67 = ΕλλΔνη 2007, σελ. 822, και από τη θεωρία Κρητικός, Αξιώσεις αποζημιώσεως ενώπιον ελληνικών δικαστηρίων, έκδ. 2006, σελ. 28-40 μ.π.π.

δικαίου, προκειμένου να κρίνει λ.χ. αν ο πολιτικώς ενάγων νομιμοποιείται ενεργητικά να δηλώσει παράσταση πολιτικής αγωγής ή αν η αξίωσή του έχει παραγραφεί.

Εντοπίζεται, μάλιστα, και νομολογιακή εφαρμογή της θέσης αυτής από τα ποινικά δικαστήρια, υπό την ισχύ του άρθρ. 26 ΑΚ. Με την υπ' αριθμ. 2636/2008 απόφασή του το Στ' Ποινικό Τμήμα του Αρείου Πάγου¹¹⁰, αναίρεσε καταδικαστική απόφαση του Τριμελούς Εφετείου για ανθρωποκτονία εξ αμελείας, κατ' αποδοχή προβληθέντος λόγου αναιρέσεως εκ του άρθρ. 510 παρ. 1 περ. Ε' ΚΠΔ, διότι το δικαστήριο που εξέδωσε την αναιρεσιβάλλομενη δεν εφήρμοσε το υποδεικνυόμενο από τους κανόνες συγκρούσεως του ιδιωτικού διεθνούς δικαίου αλλοδαπό ουσιαστικό δίκαιο, αλλά τις διατάξεις του ελλΑΚ, αποδεχόμενο κατά τον τρόπο αυτό εσφαλμένα τη δήλωση παράστασης των πολιτικώς εναγόντων. Δέχθηκε, αναλυτικότερα, τα ακόλουθα: «...Κατά το άρθρο 171 παρ. 2 του ΚΠΔ, απόλυτη ακυρότητα επέρχεται από την παρά το νόμο παράσταση του πολιτικώς ενάγοντος κατά την ενώπιον του ακροατηρίου διαδικασία. Τέτοια δε ακυρότητα, η οποία λαμβάνεται υπόψη και αυτεπαγγέλτως από το δικαστήριο σε κάθε στάση της διαδικασίας και στον Άρειο Πάγο ακόμη, δημιουργείται και όταν δεν νομιμοποιείται, σύμφωνα με τις διατάξεις των άρθρων 63 και 64 του ΚΠΔ, ο παριστάμενος ενάγων. Περαιτέρω, από το ίδιο άρθρο 63 προκύπτει ότι η πολιτική αγωγή για χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης μπορεί να ασκηθεί μόνο από τα πρόσωπα που έχουν το δικαίωμα αυτό κατά τα άρθρα 914 και 932 του ΑΚ, δηλαδή από εκείνα που ζημιώθηκαν αμέσως από το αδίκημα. Περαιτέρω το άρθρο 26 ΑΚ ορίζει ότι οι ενοχές από αδίκημα διέπονται από το δίκαιο της πολιτείας όπου διαπράχθηκε το αδίκημα, αν η υπαιτιότητα αποτελεί προϋπόθεση του αδικήματος και της υποχρεώσεως για αποζημίωση, αν και βάσει ποίων προϋποθέσεων θεμελιώνεται αντικειμενική ευθύνη σε βάρος κάποιου άλλου, ποιο είναι το είδος και η έκταση της οφειλόμενης αποζημίωσης, (άρθρ. 914, 297, 298 για την περιουσιακή ζημία και 932 για τη χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης ή σε περίπτωση θανάτωσης προσώπου, λόγω ψυχικής οδύνης, 931 ΑΚ), τότε η πράξη είναι παράνομη, ποιος βαθμός υπαιτιότητας απαιτείται για τη θεμελίωση υποχρεώσεως προς αποζημίωση, αν μεταξύ της πράξεως και της ζημίας απαιτείται αιτιώδης συνάφεια, ποιες οι συνέπειες του συντρέχοντος πταίσματος του παθόντος, τότε παραγράφεται η σχετική αξίωση, αν, σε

¹¹⁰ Δημοσιευμένη περιληπτικά σε ΠΧ 2009, σελ. 904 = ΠοινΔνη 2009, σελ. 871 = ΕλλΔνη 2009, σελ. 1589 = ΝοΒ 2009, σελ. 2186, και ολόκληρη στην ιστοσελίδα του δικαστηρίου, βλ. επίσης και την ΑΠ 1577/2010, ΤΝΠ – ΔΣΑ, επί της αιτήσεως αναιρέσεως που ασκήθηκε στην ίδια υπόθεση κατά της μετ' αναίρεση απόφασης του Εφετείου της παραπομπής, το οποίο εφήρμοσε τις διατάξεις του Αλβανικού Αστικού Κώδικα

περίπτωση θανατώσεως του προσώπου, τα μέλη της οικογένειάς του έχουν ή όχι εξ ιδίου δικαίου προσωπική αξίωση κατά των υποχρέων. Δεν είναι όμως η μόνη εφαρμοστέα διάταξη του ιδιωτικού διεθνούς δικαίου. Μπορεί να καταστεί αναγκαία η προσφυγή και σε άλλη διάταξη του ιδιωτικού διεθνούς δικαίου. Έτσι για την κρίση του θέματος αν είναι ή όχι κάποιος μέλος της ίδιας οικογένειας με τον θανατωθέντα, όπως απαιτεί η διάταξη του άρθρου 932 Α.Κ., καθίσταται αναγκαία η εφαρμογή των διατάξεων των άρθρων 13, 14, 17, 22 και 23 ΑΚ (ανάλογα δηλαδή αν πρόκειται για σύζυγο ή τέκνα), ενώ το θέμα του ποιος φέρει τα έξοδα κηδείας συνδέεται με το πρόσωπο εκείνου που είχε υποχρέωση να διατρέφει τον θανατωθέντα και, στην περίπτωση που ο θανών διατρεφόταν εξ ιδίων, με το πρόσωπο του κληρονόμου του. ... Συνεπώς από τα παραπάνω προκύπτει ότι το Τριμελές Εφετείο με την προσβαλλόμενη απόφασή του, προκειμένου να καταλήξει στο πόρισμά του ότι οι πολιτικώς ενάγοντες δικαιούνται χρηματικής ικανοποίησης λόγω ψυχικής οδύνης ως ανήκοντες στην οικογένεια του αποβιώσαντος κατά το αναφερόμενο στην προσβαλλόμενη απόφαση αυτοκινητικό ατύχημα υιού και αδελφού του, αντιστοίχως, αλβανού υπηκόου, **εφάρμοσε το Ελληνικό Δίκαιο και όχι τις εφαρμοστέες, κατά τις πιο πάνω διατάξεις του Ελληνικού Ιδιωτικού Διεθνούς Δικαίου, διατάξεις του αλβανικού δικαίου, δοθέντος ότι εν όψει της αλβανικής ιθαγενείας του θανατωθέντος και των εναγόντων οικείων η διαφορά φέρει στοιχεία αλλοδαπότητας που καθιστά αναγκαία την προσφυγή στις οικείες διατάξεις του ιδιωτικού διεθνούς δικαίου του ΑΚ. Με τις παραπάνω παραδοχές του όμως παραβίασε τις διατάξεις αυτές και έτσι υπέπεσε στην πλημμέλεια του άρθρου 510 παρ. 1 περίπτ. Ε ΚΠΔ. Επομένως, κατά παραδοχή του πρώτου λόγου αναιρέσεως, που πλήττει την προσβαλλόμενη απόφαση για την πλημμέλεια αυτή, πρέπει να γίνει δεκτή η αίτηση αναιρέσεως και να αναιρεθεί η προσβαλλόμενη απόφαση...».**

Συχνά, άλλωστε, τα πολιτικά δικαστήρια εφήρμοζαν, υπό την ισχύ του άρθρ. 26 ΑΚ, αλλοδαπό ουσιαστικό δίκαιο για τα υπό κρίση ζητήματα, παρά το γεγονός ότι η νομολογία ταλαντευόταν για το εύρος της εφαρμογής του (αν δηλ. αφορά το κύριο ζήτημα ή και προκριματικά ζητήματα)¹¹¹. Η διακύμανση της νομολογίας φέρεται στην

¹¹¹ Βλ. ΕφΘεσ 116/2009, ΕΠολΔ 2009, σελ. 792 με παρατηρήσεις Τσούκα και μ.π.π., Δούγκα/Κουμπλή, ό.π., ιδίως την παραπεμπόμενη στις υποσημ. 74 και 98-99 νομολογία, βλ. επίσης και ΕφΑθ 2285/2009, αδημ. ΕφΑθ 6680/2008, ΕΣυγκΔ 2009, σελ. 461, ΜονΠρωτΑθ 1866/2010, ΜονΠρωτΑθ 2867/2009, ΕΣυγκΔ 2009, σελ. 469, ΜονΠρωτΑθ 928/2009, ΕΣυγκΔ 2009, σελ. 531, με τις οποίες κρίθηκε αντίθετο στην ελληνική δημόσια τάξη (άρθρ. 33 ΑΚ) αλλοδαπό ουσιαστικό δίκαιο που προβλέπει πολύ στενό κύκλο δικαιούχων χρηματικής ικανοποίησης λόγω ηθικής βλάβης, όπως λ.χ. το αγγλικό (δικαιούχος της σχετικής αξίωσης είναι αποκλειστικά ο ή η σύζυγός του θανόντος), ή αγνοεί παντελώς το θεσμό της χρηματικής ικανοποίησης λόγω ψυχικής οδύνης, όπως λ.χ. το αλβανικό δίκαιο

πλειονότητα των προβληματικών περιπτώσεων να έληξε με την ΟΛΑΠ 11/2011¹¹², κατά την οποία «... ο προσδιορισμός, τελικώς, από το δικαστήριο, των συγκεκριμένων εναγόντων, ως ανηκόντων στον κύκλο των προστατευομένων αγαθών ή υποκειμενικών δικαιωμάτων και η αντίστοιχη νομιμοποίησή τους, θα κριθεί με βάση τη ... διάταξη του άρθρου 932 ΑΚ, και ειδικώς με βάση την ... έννοια της «οικογένειας», όπως προσδιορίζεται αποκλειστικώς από το ελληνικό ουσιαστικό δίκαιο, κατά την αντίστοιχη ερμηνεία της ίδιας διάταξης ... Μόνο δε στην περίπτωση εκείνη που αμφισβητηθεί, στη συνέχεια, μια από τις πιο πάνω συγγενικής ιδιότητες, όσο έχει σχέση με την ύπαρξη ή την εγκυρότητα της σχέσης εκείνης, από την οποία προέρχεται η ιδιότητα αυτή (π.χ. η ύπαρξη ή όχι γάμου ή συγγενικής σχέσης γονέα και τέκνου), τότε πλέον καθίσταται αναγκαία η εφαρμογή των διατάξεων των άρθρων 13, 14, 17-24 του ΑΚ...». Από τη θέση σε ισχύ, πάντως, του Κανονισμού Ρώμη II, όπου δεν θα μπορούν να βρουν εφαρμογή οι ίδιες νομολογιακές θέσεις υπό την ισχύ της ΑΚ 26, εκτιμάται ότι θα πολλαπλασιαστούν οι περιπτώσεις εφαρμογής αλλοδαπού ουσιαστικού δικαίου, καταλαμβάνον όλα τα επίμαχα ζητήματα.

Απόφαση πολιτικού δικαστηρίου, συνεπώς, με την οποία κρίνεται κατ' εφαρμογή αλλοδαπού ουσιαστικού δικαίου ότι ο ενάγων δε νομιμοποιείται ενεργητικά να αξιώσει χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης δεσμεύει το ποινικό δικαστήριο¹¹³, ασχέτως της τυχόν διατύπωσης επιφύλαξης. Το ίδιο, φρονώ, ισχύει και στην περίπτωση που το πολιτικό δικαστήριο αποφανθεί ότι η αξίωση αυτή του ενάγοντος, ακόμη και η αξίωσή του για τις υλικές εκ της αδικοπραξίας ζημιές, έχει υποπέσει, κατ' εφαρμογή του αλλοδαπού ουσιαστικού δικαίου, σε παραγραφή. Δεν μπορεί, δηλαδή στις περιπτώσει αυτές το ποινικό δικαστήριο να εφαρμόσει τις διατάξεις του ελληνικού αστικού κώδικα περί παραγραφής, προκειμένου να κρίνει το παραδεκτό της δήλωσης παράστασης πολιτικής αγωγής για παραγεγραμμένη απαίτηση, επί τη βάσει αλλοδαπού ουσιαστικού δικαίου, πολλώ δε μάλλον αν για την (αστική) αυτή παραγραφή έχει ήδη αποφανθεί τελεσίδικα το ελληνικό πολιτικό δικαστήριο.

¹¹² Δημοσιευμένη σε ΝοΒ 2011, σελ. 1522 = ΕλλΔνη 2011, σελ. 710 = ΧρΙΔ 2011, σελ. 743, βλ. ανάλυση σε Δούγκα/Κουμπλή, όπ.π., 174επ.

¹¹³ Βλ. ανωτέρω κεφάλαιο ΙΙΙ.3.2

III.3.5. Συμπέρασμα – Ιδία θέση

Δε χωρεί η παραμικρή αμφιβολία ότι, με βάση τις κείμενες διατάξεις, ουδεμία δέσμευση προκύπτει από την απόφαση του πολιτικού δικαστηρίου στην ποινική δίκη, πλην εξαιρετικών και σπάνιων περιπτώσεων, κατ' εφαρμογή του άρθρ. 60 παρ. 2 ΚΠΔ.

Ωστόσο, αφ' ης στιγμής ο ποινικοδικονομικός νομοθέτης επιμένει στο «αστικολογικό» κριτήριο για την εξέταση της ουσιαστικής νομιμοποίησης του πολιτικώς ενάγοντος, γεννώνται ακανθώδη ζητήματα συμπλοκής της πολιτικής με την ποινική δίκη, ακριβώς στο σκέλος αυτό, δηλ. της εισόδου του αδικηθέντος ως διαδίκου στην ποινική δίκη. Ασχέτως της διατύπωσης ή μη επιφύλαξης, οι κρίσεις του πολιτικού δικαστηρίου επί των διαδικαστικών προϋποθέσεων της δίκης ενώπιον του, ιδίως η ικανότητα δικαστικής παράστασης του ενάγοντος, η ενεργητική και η παθητική νομιμοποίηση των διαδίκων, ακόμη και κατ' εφαρμογή αλλοδαπού ουσιαστικού δικαίου, η τυχόν έλλειψη διεθνούς δικαιοδοσίας, δεσμεύουν το ποινικό δικαστήριο, αποκλειστικά και μόνον κατά το στάδιο ελέγχου του παραδεκτού της δήλωσης παράστασης πολιτικής αγωγής ενώπιον του. Και σε αυτήν τη περίπτωση αντιφατικές αποφάσεις δεν μπορούν να γίνουν ανεκτές για τους λόγους που προπαρατέθηκαν.

IV. Πορίσματα – Τελικές παρατηρήσεις

Στο ισχύον νομοθετικό πλαίσιο των ΚΠΔ και ΚΠολΔ δεν περιλαμβάνονται διατάξεις, που να ρυθμίζουν τη δεσμευτική εμβέλεια των δικαστικών αποφάσεων μεταξύ της ποινικής και της πολιτικής δίκης. Τέτοια δέσμευση προκύπτει ευθέως από τις διατάξεις του ΚΠολΔ περί δεδικασμένου μόνον στην (εξαιρετικά σπάνια στην πράξη) περίπτωση που ο ζημιωθείς εισήγαγε το σύνολο των αστικών του αξιώσεων ενώπιον του ποινικού δικαστηρίου δηλώνοντας παράσταση πολιτικής αγωγής, κατ' εφαρμογή των σχετικών διατάξεων του ΚΠΔ. Επιπλέον, ρητή δέσμευση από την πολιτική απόφαση για το ποινικό δικαστήριο εντοπίζεται μόνον στο περιορισμένου πεδίου εφαρμογής άρθρ. 60 παρ. 2 ΚΠΔ. Από τις προπαρασκευαστικές εργασίες εισαγωγής των Κωδίκων στην έννομη τάξη προκύπτει η αποδοχή της θέσης των συντακτών τους περί πλήρους ανεξαρτησίας των ποινικών δικαστηρίων από τα πολιτικά και αντίστροφα. Προβλέφθηκε, μόνον, η δυνατότητα (και όχι η υποχρέωση)

των δικαστηρίων να αναστείλουν την ενώπιόν τους διαδικασία μέχρις ότου αποφανθούν τα δικαστήρια της άλλης δικαιοδοσίας.

Εντούτοις, η αφόρητη δυσαρμονία και η πλήξη του κύρους του συστήματος απονομής δικαιοσύνης που πηγάζει από την τυχόν ταυτόχρονη συνύπαρξη εντός της αυτής έννομης τάξης αντιφατικών αποφάσεων μεταξύ των ποινικών και πολιτικών δικαστηρίων για το ίδιο ακριβώς βιοτικό συμβάν, έχει οδηγήσει τη νομολογία (και την πράξη) στην υιοθέτηση λύσεων, οι οποίες *de facto* προσδίδουν ιδιάζουσα δεσμευτική εμπέλεια στην απόφαση που προηγείται χρονικά, ιδίως αν αυτή προέρχεται από την ποινική δικαιοδοσία.

Σε περίπτωση, λοιπόν, που προηγείται αμετάκλητη αθωωτική απόφαση, η ημεδαπή νομολογία, υπό το φως ελληνικού ενδιαφέροντος αποφάσεις του ΕΔΔΑ, αποδέχεται την πλήρη δεσμευτική εμπέλεια αυτής στο μεταγενέστερα επιληφθέν της αποζημιωτικής αγωγής για το ίδιο βιοτικό συμβάν πολιτικό δικαστήριο, εστιάζοντας στην άξια προστασίας φήμη και στο τεκμήριο αθωότητας του εναγόμενου, επικαλούμενη ευθέως τις διατάξεις του άρθρ. 6 παρ. 2 ΕΣΔΑ και του άρθρ. 14 παρ. 3 ΔΣΑΠΔ. Πρόσφατα διαμορφώθηκε αξιοπρόσεκτη τάση στη νομολογία του Αρείου Πάγου, στο πλαίσιο του αναιρετικού λόγου εκ του άρθρ. 559 αρ. 1 ΚΠολΔ, με αυτό ακριβώς το περιεχόμενο, οδηγώντας στην αναίρεση των προσβαλλόμενων αποφάσεων, δυνάμει των οποίων τα πολιτικά δικαστήρια κατέληγαν σε αντίθετη με τις προηγούμενες αμετάκλητες αθωωτικές αποφάσεις κρίση.

Αντίστοιχα, παγίως τα πολιτικά τμήματα του Αρείου Πάγου αποδίδουν ιδιάζουσα αποδεικτική (και άρα δεσμευτική) εμπέλεια στις αμετάκλητες καταδικαστικές αποφάσεις των ποινικών δικαστηρίων, απαιτώντας από τα πολιτικά δικαστήρια ουσίας, που επιλαμβάνονται του ίδιου βιοτικού συμβάντος, να αντικρούουν και να αιτιολογούν ειδικά την τυχόν αντίθετη με την καταδικαστική απόφαση κρίση τους. Κατά τον αναιρετικό έλεγχο εκ του άρθρ. 559 αρ. 11γ' ΚΠολΔ, συχνά αναιρούνται οι αποφάσεις των πολιτικών δικαστηρίων που αγνόησαν προγενέστερες αμετάκλητες καταδικαστικές αποφάσεις. Η στάση αυτή υιοθετούταν και στην περίπτωση των προγενέστερων αθωωτικών αποφάσεων, προτού η διαμορφωθεί η προεκτεθείσα νομολογιακή τάση σχετικά με το τεκμήριο αθωότητας.

Αντίστροφα, η εμπέλεια των αποφάσεων των πολιτικών δικαστηρίων στην ποινική δίκη εντοπίζεται, κατά κύριο λόγο, στο στάδιο ελέγχου του παραδεκτού της δηλωθείσας παράστασης πολιτικής αγωγής, ήτοι στην είσοδο του ζημιωθέντος ως

διαδίκου στην ποινική δίκη. Ασχέτως της ύπαρξης ή μη επιφύλαξης για άσκηση μέρους μόνον της αξίωσης, προγενέστερη απόφαση του πολιτικού δικαστηρίου δεσμεύει ιδίως για το δικονομικό ζήτημα που κρίθηκε. Η απόρριψη της αγωγής ως απαράδεκτης λόγω μη συνδρομής των διαδικαστικών προϋποθέσεων της δίκης από το πολιτικό δικαστήριο, δηλ. λόγω έλλειψης διεθνούς δικαιοδοσίας, λόγω έλλειψης ικανότητας δικαστικής παράστασης, λόγω έλλειψης ενεργητικής νομιμοποίησης κ.λπ. δεσμεύει το ποινικό δικαστήριο, το οποίο δεν μπορεί να αποφανθεί διαφορετικά και να κρίνει παραδεκτή τη δήλωση παράσταση πολιτικής αγωγής, βεβαρημένης με το ίδιο δικονομικό ελάττωμα. Αξιοσημείωτη είναι, επίσης, η πιθανότητα (συχνότερη μετά τη θέση σε ισχύ του Κανονισμού Ρώμη II) να μη βρίσκει εφαρμογή το ελληνικό ουσιαστικό δίκαιο στην αδικοπρακτική ενοχή, και, άρα, τα ζητήματα του κύκλου των νομιμοποιούμενων προσώπων, ακόμη και το ζήτημα της παραγραφής, να ρυθμίζονται από το υποδεικνυόμενο από τους κανόνες συγκρούσεως του ιδιωτικού διεθνούς δικαίου αλλοδαπό ουσιαστικό δίκαιο. Η απόφαση του πολιτικού δικαστηρίου επ' αυτού θα πρέπει, επίσης, να έχει δεσμευτική εμβέλεια στην ποινική δίκη.

Από όλα όσα προπαρατέθηκαν, αναδεικνύονται τα ακανθώδη προβλήματα που γεννώνται από τη διατήρηση *de lege lata* του αστικού χαρακτήρα της πολιτικής αγωγής. Παρά το γεγονός της ευρείας αποδοχής περί της μικτής της φύσης¹¹⁴, είναι γνωστό ότι στην πράξη η πολιτική αγωγή έχει προσλάβει αμιγώς ποινικό χαρακτήρα, αφού στην συντριπτική πλειονότητα των περιπτώσεων ο πολιτικώς ενάγων παρίσταται για συμβολικό ποσό. Σε ένα διαρκώς διεθνοποιούμενο περιβάλλον, με την ολοένα μεγαλύτερη και ευρύτερη εμπλοκή του ενωσιακού νομοθέτη, ιδίως στο πεδίο του ιδιωτικού δικαίου, η συμπλοκή του αστικού και του ποινικού χαρακτήρα της πολιτικής αγωγής γεννά δυσεπίλυτα προβλήματα, που οδηγούν σε δογματικές ακροβασίες, χωρίς να παρίσταται ανάγκη προς τούτο. *De lege ferenda*, λοιπόν, επιβάλλεται η ουσιαστική αποσύνδεση της συμμετοχής του παθόντος στην ποινική δίκη από τις αστικές του αξιώσεις, για τις οποίες τυπικά, ουσιαστικά, αλλά και πρακτικά, αρμόδια είναι τα πολιτικά δικαστήρια και μόνον.

Αντίστοιχα, προς ενίσχυση της ασφάλειας δικαίου των πολιτών, της συνοχής και της ενότητας της έννομης τάξης, συνάμα δε προς αποτροπή έκδοσης αντιφατικών αποφάσεων μεταξύ των πολιτικών και των ποινικών δικαστηρίων και διάσωσης του

¹¹⁴ Βλ. αναλυτικότερα αντί άλλων Δημάκης, Προβληματισμοί σχετικά με τις ειδικές ρυθμίσεις για την πολιτική αγωγή, ΠΧ 2010, σελ. 529

κύρους του συστήματος απονομής δικαιοσύνης, επιβάλλεται η θέσπιση σαφών και συγκεκριμένων κανόνων για τη ρύθμιση της δεσμευτικής εμβέλειας των δικαστικών αποφάσεων της μιας δικαιοδοσίας στην άλλη, παρά την ύπαρξη εύστοχων νομολογιακών τάσεων, μέσω των οποίων ο Άρειος Πάγος (ιδίως τα πολιτικά τμήματα) διασώζουν προς ώρας την κατάσταση.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αλεξιάδης Σ.* Το τεκμήριο αθωότητας του κατηγορουμένου ΕΕΕυρΔ 1986, σελ. 35επ.
- Ανδρουλάκης Ν.* Θεμελιώδεις έννοιες της ποινικής δίκης⁴ 2012
- Άνθιμος Α.* Αλλοδαπές δικαστικές και διαιτητικές αποφάσεις 2014
- Γυιόκας Π.* Αμοιβαία επίδρασις ποινικού και πολιτικού δεδουλευμένου 1974
- Δελικωστόπουλος Ι.* Οι δικονομικοί λόγοι αναίρεσης 2009
- Δελικωστόπουλος Ι.* Δωσιδικία της αδικοπραξίας στην ευρωπαϊκή έννομη τάξη: η προβληματική κατ' εφαρμογή του Κανονισμού 1215/2012 ΕΠολΔ 2014, σελ. 442-464
- Δημάκης Α.* Προβληματισμοί σχετικά με τις ειδικές ρυθμίσεις για την πολιτική αγωγή ΠΧ 2010, σελ. 529επ.
- Δούγκα Α./Κουμπλή Β.* Σκέψεις σχετικά με το εφαρμοστέο στις ΝοΒ 2013, σελ. 155επ.
αδικοπρακτικές ενοχές δίκαιο και τα όριά του
- Ευκλείδης Σ.* Η πολιτική δικονομία ως ισχύει εν Ελλάδι 1902
- Ζύγουρας Α.* Η παράστασις του πολιτικώς ενάγοντος εις την Δ 2001, σελ. 126
ποινικήν δίκην και η επιφύλαξις τούτου εις την πολιτικήν δίκην διά μέρος της απαιτήσεώς του
- Κάβουρας Γ.* Το τεκμήριο αθωότητας 1993
- Καλαβρός Κ.* Η αναίρεση κατά τον ΚΠολΔ³ 2017
- Καλαβρός Κ.* Πολιτική Δικονομία⁴ 2016
- Καρράς Α.* Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο³ 2007
- Κεραμύς Κ.* Νομικές μελέτες ΙΙ 1994
- Κιτσικόπουλος Α.* Πολιτική Δικονομία 1937
- Κονδύλης Δ.* Το δεδουλευμένο κατά τον Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας² 2007
- Κουντουριώτης Ν.* Νέοι πανδέκται, Τομ. Γ' 1905
- Κρητικός Α.* Αξιώσεις αποζημιώσεως ενώπιον ελληνικών δικαστηρίων, 2006
- Κωνσταντόπουλος Κ.Π./Μακρυγιάννης Ε.Σ.* Ερμηνεία της ελληνικής ποινικής δικονομίας 1925
- Λιβαδάς Μ.* Εγχειρίδιον Πολιτικής Δικονομίας 1927
- Μακρίδου Κ.* Διασταύρωση πολιτικής και ποινικής δίκης υπό το φως του άρθρου 250 ΚΠολΔ Αρμ 2006, σελ. 1001-1012 = ΤιμΤομΜανωλεδάκη, Τομ. Γ', έκδ. 2007, σελ. 871-885
- Μαργαρίτης Α.* Πολιτική αγωγή: σχέση αστικής και ποινικής δίκης ΠoinΔνη 2005.717
- Μαργαρίτης Μ.* Ερμηνεία Κώδικα Ποινικής Δικονομίας 2008
- Μαργαρίτης Μ.* Ερμηνεία Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας 2008
- Μασούρος Π.* Το εφαρμοστέο δίκαιο στις εξωσυμβατικές ενοχές κατά τον Κανονισμό «Ρώμη ΙΙ» (ΕΚ 864/2007) – Μία Εισαγωγή στην Οικονομική Ανάλυση του Ιδιωτικού Διεθνούς Δικαίου των Αδικοπραξιών ΕφΑΔ 2008, σελ. 625επ.
- Μητσόπουλος Γ.* Πολιτική Δικονομία, Τεύχος Α' 1972
- Μπώλος Α.* Το Ιδιωτικό Διεθνές Δίκαιο των Εξωσυμβατικών Ενοχών 2014

<i>Νίκας Ν.</i>	Η σχέση ποινικής και πολιτικής δίκης στο χώρο της πολιτικής αγωγής	Αρμ 2010, 793-800
<i>Νίκας Ν.</i>	Εγχειρίδιο Πολιτικής Δικονομίας ²	2016
<i>Νίκας Ν./Σαχπεκίδου Ε.</i>	Ευρωπαϊκή Πολιτική Δικονομία	2017
<i>Παπαδάκης Χ.</i>	Η ισχύς του ποινικού δεδικασμένου ως προς την χρηματική ικανοποίηση μετά τον ΚΠολΔ	Δ 1970.633
<i>Παπαρηγόπουλος Π.</i>	Γενικά αρχαία του εν Ελλάδι ισχύοντος Αστικού Δικαίου	1881
<i>Πατεράκης Σ.</i>	Η χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης ²	2001
<i>Ποδηματά Ε.</i>	Δεδικασμένο, Αντικειμενικά όρια ιδίως επί ενστάσεων	2002
<i>Πράτσικας Χ.</i>	Το δεδικασμένο κατά το αστικό και δικονομικό δίκαιον	1929
<i>Ράμμος Γ.</i>	Η επίδρασις της Νέας Ποινικής Δικονομίας εις το πεδίο της Πολιτικής Δικονομίας	Νέον Δίκαιον 8, σελ. 65επ.
<i>Ράμμος Γ.</i>	Στοιχεία Ελληνικής Πολιτικής Δικονομίας, τομ. Α'	1953
<i>Σαρίπολος Ν.Ι.</i>	Σύστημα της εν Ελλάδι ισχυούσης ποινικής νομοθεσίας, τομ. Δ'	1871
<i>Σαχπεκίδου Ε.</i>	Η παρέκτασις διεθνούς δικαιοδοσίας στον ενιαίο ευρωπαϊκό χώρο	2000
<i>Σινανιώτης Α.</i>	Η αναίρεσις κατά τον ΚΠολΔ ²	2006
<i>Σταματιάδης Δ.</i>	Ο Κανονισμός (ΕΚ) 864/2007 για το εφαρμοστέο δίκαιο στις εξωσυμβατικές ενοχές («Ρώμη II»)	ΧρΙΔ 2009, σελ. 391επ.
<i>Φέδερ Γ.</i>	Αι περί πολιτικής δικονομίας παραδόσεις	1847
<i>Ψαρούδα-Μπενάκη Α.</i>	Η πολιτική αγωγή στην ποινική δίκη	2015